

EMBERTENYÉSZTÉS

IRTA:

Dr HERZ SÁNDOR

KIADJA

BRÓDY JÓZSEF, BUDAPEST

IV, MEHMED SZULTÁN-ÚT 27.

1918.

BEVEZETÉS

Tapasztalatismereteink, mióta a természettudományos felfedezések gyakorlati alkalmazást nyertek és a köz céljait szolgálva általános elterjedtségre tettek szert, rohamosan gyarapodtak. Ezen ismervek segítségével az ember képessé lett a legtöbb természeti erőt, még azokat is, melyek egészségét, testi épségét és életét állandóan veszélyeztetik, legyőzni, szolgálatába kényszeríteni és ártalmatlanná tenni. A tüzet, villámot, szelet, vizet, földet szolgálatába kényszerítette, hogy éleltszükségleteit előteremtsék. Megleste az anyagok titkos tulajdonságait és éleltszükségleteit szolgáló eszközöket készített belőlük melyek segítségével az időjárás viszontagságaival szemben védő ruházatot és lakást készített és az ásvány-, növény- és állatvilág urává küzdölte fel magát Meghódította a földet és arra kényszerítette, hogy neki termeljen. Vadonokat kiirtott, mocsarakat lecsapolt, pusztaságokat termékenynyé tett, ártalmas állatokat, növényeket száműzött, másrészt a növény- és állatkeretekben mesterségesen tenyészt, állatokat, növényeket megszelidít és nemesít. Kikutatta a föld méhében és napvilágra hozta a benne rejlő mesés kincseket, a vad folyókat megszelidítette és gátak közé szorította, gépek hajtására kényszerítette, közlekedési uttá tette Utakat épített a legmagasabb hegyek tetejére és onnan lesi, figyel az égbolton végbemenő természeti jelenségeket és fürkészi azok titkait, hogy élete biztonsága céljaira felhasználja

Urává lelt a tengereknek, megküzd rémséges viharaival kifürkészi mélységeinek, fenekének titkait, a vizekben nyúzsgó életet, tenyészt vízi növényeket és állatokat és halakat.

Ura a levegő madarainak és rovarainak A szelet gépek hajtására kényszeríti és furfangos gépezetek segítségével mesz-

sze a felhők fölé emelkedik, magasabbra a leghatalmasabb madárnál is. A levegő ura is lett.

Nézi, figyeli, fürkészi és kutatja az égitesteket, mozgásaikat, mozgásaik törvényeit, az égi tűneményeket és azok okait. A végtelen határait kitolta. De ép úgy kutatja és vizsgálja a szabad szemmel nem látható testek sajátosságait és az azokon és azokban végbemenő jelenségeket. És kifürkészte a mikroszkóp és ultramikroszkóp segítségével a baktériumok világát és a molekulák mozgását.

Függetlenítette magát a nappaltól és az éjjeltől, a nyártól és a téltől és egyaránt otthonos a trópusok világában és az örök jég birodalmában.

Magát az embert, életével egyetemben, is kutatása és vizsgálódása tárgyává tette és sok- nagyszerű, nagy reménységre jogosító felfedezésekre tett szert.

A tudomány és a technika minden téren óriási fejlődést mutat. Az Ezeregyjéj meséi mintha valóra válnának.

Mindezek az eredmények nem egyes ember, hanem az egész emberiség kollektív, bár nagyrészt szervezetlen és nem öntudatos munkájának köszönhetőek. A kultúra még nem hatotta át az egész emberiséget, áldásai a nagy tömegek közé még nem hatoltak, ámbár ismereteink és a technika mai fejlettségével a föld összes emberei részesíthetők velök. A társadalmi fejlődés nem tartott lépést a kultúra, a tudomány és technika fejlődésével. Az embernek, mint a szerves világ legmagasabb fokán álló szervezetnek és idegrendszere, mint a szervezeten legfinomabb és legbonyolultabb szerve tanulmányozásának legfontosabb eredményei nem régi keletűek- még fiatalabb a tudomány azon ága, mely a társadalmi jelenségek erőinek törvényeit kutatja és állapítja meg. Hála a fejlett technikának, a kitűnő közlekedési eszközök (vasút, gőzhajó, aeroplán) és érintkezési eszközök (távíró, telefon, könyvnyomda) segítségével a felfedezések a tudomány és a technika terén gyorsan (keresztül vihetők. Elérkezettnek látom az időt, hogy amikor az ember és az emberi társadalom a saját céljainak megfelelő növényeket és állatokat termelt és tenyésztett és gépeket létesített, öntudatosan hozzáfogjon az ember tenyésztéséhez is.

Determinista vagyok és az okszerűség alapelvein állva, az élet jelenségeiben is nem célt, hanem okozatot látok. De mivel következetesen keresztülvive a célszerűségi elv

pon csak a megfordítottja az okszerűségi elvnek, szójáték ki-kerülése végett, a 'cél' szó alkalmazását megtartom, mint közhasználatban levőt, a kívánt okozat megjelölésére.

A mi keretébe nem tartozik azon okok kutatása, melyek az embert és az emberi társadalmat a fejlődés irányába terelik. Magának az embertenyésztésnek gondolata nem új és már több ezer év előtt gyakorlati alkalmazást nyert és szerepet játszott a kasztok kialakulásánál és a régi egyiptomi királyoknál. Klasszikus példáját szolgáltatja a régi Spárta. De a természeti jelenségek törvényei ismeretének hiánya, az ebből származó babonák és előítéletek párosulva az uralomvággyal és kapzsisággal a célt elhomályosították. Csak az újabb időkben kezdett a kérdés komoly megvitatás tárgyává lenni és nyer az állami életben gyakorlati alkalmazást. A modern embertenyésztés, az eugenika apja, Gallon, ki a múlt században tudományos kutatásokat végzett és eredményeiről beszámolt. A gyakorlati alkalmazás terén az államok még csak a tapogatózás stádiumában vannak, az eljárás még nem határozott, nem céltudatos, nem öntudatos. Még számos akadályt kell leküzdeniök, melyeket egyrészt a régi tradíciók, másrészt a szűkkeblű kapitalizmus állítanak. Mindazonáltal egyre nagyobb elterjedést nyer annak az igazságnak a felismerése, hogy az ember embertársát, a nép a többi népet, az állam, a többi államot ne ellenségének, hanem segítőtársának, szövetségesének tekintse, akikre az életküzdelmeiben az ellenséges természeti erőkkel szemben rá van utalva, akiknek segítségével az életét türethetővé, kellemessé, széppé alakíthatja.

Az embertenyésztés gyakorlati alkalmazása csakis azóta kecsegtethet sikerrel és eredménnyel, mióta az ember egyéni és az emberi társadalom társadalmi fejlődésébe, valamint az embernek, az őt környező külvilághoz való viszonyába, továbbá az átöröklés törvényeibe bepillantást nyertünk.

Az ember társadalmi lény. Azzá teszi az egymásra utaltság és rendkívül finom és bonyolult szerkezetű agy és idegrendszere, melyet a philogenetikus fejlődés folyamán elődeitől örökölt és az egyéni fejlődés folyamán tovább fejleszt. A külvilág behatásaira rendkívül finoman reagáló plasztikus agy képessé teszi őt arra, hogy nemcsak a környezetéhez alkalmazkodni és följe kerekedni tudjon, hanem arra is, hogy, embertársaihoz alkalmazkodjék és társadalmi életet éljen. Utóbbi nélkülözhetetlenné vált a kulturember számára. Ámde

azon tulajdonságai mellett, melyek őt a társadalmi életre készítik, a filogenesis folyamán elődeitől számos ragadozó ösztönt is örökölt, melyek a társadalmi együttélést megnehezítik, melyek, ha nem is küszöbölhelők ki, de korlátok közé szoríthatók és szorítandók. Bizonyos, hogy a jó tulajdonságok átörökítése csak számos generáció útján, igen hosszú idő alatt lehetséges. De módunkban van társadalmi úton oly intézményeket létesíteni, melyek segítségével az egyéni és utódokat fenyegető káros behatások kiküszöbölhetők, a ragadozó ösztönök pedig lebélyőzhetők és korlátok közé szoríthatók.

Az ember tenyésztésénél figyelemmel kell lennünk azon tulajdonságokra, melyek társadalmi szempontból kívánatosak és azokra, melyek mint károsak, kiküszöbölendők.

Társadalmi szempontból kívánatosak: szellemi kiválóság, tehetség, lángész; emlékező-képesség párosulva reprodukáló képességgel; találékonyság, kombináló képesség, képzelő tehetőség; türelem, kitartás és szorgalom: szívjótság, szeretet és önfeláldozó képesség; víg kedély, életszeretet; munkakedv, erkölcsi érzék: testi egészség, erő, ügyesség és szépség; ép és jól működő érzékszervek. Megbízhatóság, önuralom és kicsinyességeken felül emelkedni tudás. Kölelenségérzet, öntudatoság, bátorság és készség arra, hogy önérdékét a köz érdekeinek előmozdításában lássa. Igazságosság. Ellenálló képesség és állhatatosság. Élénk megfigyelőképesség.

Kiküszöbölendők: testi és szellemi, meg erkölcsi defektusok. Beteges testalkat, testi gyengeség és betegségek iránti hajlam. Szellemi gyengeség., kretinizmus és idiotizmus, elmezavarok iránti hajlam. Ügyefogyottság. Megbízhatatlanság, türelmetlenség, labilis kedély, haragra lobbanékonyság, rosszakarat és rosszindulat. Lustaság, munkaiszony, uralomvágy, kapzsiság. Gyűlölség és haragtartás. Féltékenység. Csacskaság és hazudozásra való hajlam. Erotikus túlérzékenység, nemi perversitás és kicsapongásra való hajlam. Irigység, gyávaság. Stréberség és meghunyászkodás. Megalázás és megalázkodás. Bánatos kedély és pesszimizmus. Elvhajhászat. Kegyetlenkedésre való hajlam. Lelkiismeretlenség.

Mindezek a felsorolt és még sok más fel nem sorolt jó és rossz, szép és csúnya tulajdonságok egymással a legváltozatosabb kombinációkban a legtöbb embernél fellelhetők. Kiválasztás útján fokozhatók, illetve csökkenthetők, nevelés útján fejleszthetők, illetve korlátok közé szoríthatók.

A gyakorlati keresztülvitel oly intézkedéseket igényel, mely a kívánatos utódokra irányul és oly intézményeket, melyek az utódokat a káros behatásokkal szemben megóvják, kifejlődésüket előmozdítják és a természet ellenséges erőivel szemben vértetik. Ezen intézkedések és intézmények negatív, azaz tiltó és gátló és pozitív, azaz előmozdító értelemben kell, hogy hassanak, továbbá az egyénre és a társadalomra irányítva kell lenniök.

Általános követelmények

Legfontosabbak, (meri legkönnyebben keresztülvihetők és foganatosíthatók azok az intézkedések és intézmények, melyek a meglévő egyének egészségét megóvják és megvédelmezik a károsodástól és az új generáció fejlődését és fennmaradását biztosítják. Röviden: közegészségügyi intézkedésekről van szó. Az ember egész élete folytonos küzdelem az élete fentartásáért az ő körülvevő természeti erők ellenében. Az egészségügyi követelmények ennél fogva igen változatosak és sokoldalúak. Tapasztalásaink elég bőségesek ahhoz, hogy fejlett technikai eszközeink segítségével minden téren megteremtjük azokat az alapokat, melyek az egyén és a társadalom egységes és akadálytalan fejlődését biztosítják. Elérése érdekében, nézetem szerint, sem költséget, sem fáradságot kímélni nem szabad. Ha az államok a világháború folyamán létük fenntartásáért egymás kölcsönös pusztítása céljából tömérdek ezer és ezer egészséges, erőteljes, fiatal egyének egészségét és életét és sok milliárdra menő vagyont tudtak áldozni, kell, hogy előteremtsek a szükséges pénzt és eszközöket a közegészség emelése céljára. A befektetett tőke kitűnően gyümölcsöz, ha tekintetbe vesszük, hogy az államban az ember képviseli a legnagyobb értéket, egyedül ő termeli a többi értéket, az állam gazdagsága annál nagyobb, minél több az egészséges munkaképes ember, minél hosszabb ideig áll fenn a munkaképesség és minél kevesebb azoknak a száma, kiket betegség, nyomorékság vagy közveszélyesség miatt az államoknak kell eltartaniuk. Az állam társadalmát alkotó egyéneknek pedig az egyéni érdekeit az ő jól felfogott egyéni és utódaik érdekében a közérdeknek alá kell rendelniük és a követelt áldozatokat meg kell hozniuk. A kitűzött cél megéri az áldozatokat: egészséges, erőteljes, eszes, életvidám, munkabíró;

munkaszerelő, művelt, barátságos és nemes érzelmű emberek társaságában minden bizonnyal kellemesebb és biztonságosabb az élet, mint beteges, rosszkedvű, tunya, korlátolt eszű, műveletlen, babonás és ellenséges érzelmű emberek között.

Lakásügy.

Lakni mindenkinek kell és az ember életének legnagyobb részét lakásban tölti. Ez már annyira közismert banális megállapítás, hogy újbóli megemlítése feleslegesnek látszik. Ezen a téren mégis alig történt valami. Az állam már felismerte, hogy a lakásügy nem pusztán magánügy és néhány üdvös törvényt hozott is, de arról már nem gondoskodott, hogy a törvényes intézkedések és, rendeletek végrehajtását szigorúan ellenőrizze. Magyarországon még ma is látni falvakat, melyeknek házain az ablakok két tenyérnyi nagyságúak, nem nyithatók, hol a szobák padlózata tisztán nem tartható föld, hol az emberek háziállataival és a baromfival együtt laknak, mely lakások levegője az óriás tömegű rothasztó baktériumok gázaitól rettenetesen bűzös és a lakók egészségét és ellentálló-képességét a megbetegedésekkel szemben mihamar leszállítják. A társadalomnak, az államnak kötelessége arról gondoskodni, és afelett őrködni, hogy minden családnak egészséges, könnyen tisztán tartható, jól szellőztethető és fűthető, nem tűzveszélyes lakása legyen. Mai fejlettségű társadalmi életünk mellett is, mikor számos társadalmi intézménnyel rendelkezünk, minők a templomok, iskolák, egyesületek, bíróságok, bankok, vásár- és árucsarnokok, boltok, szállodák, vendéglők, kávéházak, vasutak stb., hol a legkülönbözőbb emberek jutnak egymással közeli érintkezésbe, az egészségtelen lakásokból a betegség csirái igen könnyen átvihetők egészséges emberekre.

Miután az egyén fizikailag képtelen arra, hogy magának, saját testi és szellemi erejére támaszkodva, megfelelő lakást építsen; miután a legtöbb ember nélkülözi azt az anyagi erőt (pénz), melynek segítségével magának megfelelő lakást mások által építtethessen. ennek az igen fontos szükségletnek a kielégítése az állam elsőrendű feladata. Az államnak kötelessége lakásokat építeni minden család számára, penziókat a magánosok számára, szállodákat az átutazók számára.

A lakások a lakók részére olcsón adandók bérbe, a bér ne legyen nagyobb, mint amennyi a lakóház tisztántartására és

jókarban tartására szükséges. Nem tartom szükségesnek, hogy a lakbér az építési költséget és annak kamatait amortizálja. A lakók egészségben maradása, munkaképességének zavartalan biztosítása és életének meghosszabbítása az állam számára oly gyümölcsöző, mely nemcsak a lakóházak építésébe fektetett tőkét, hanem annak kamatait is busásan megtéríti, főleg, ha tekintetbe vesszük azt is, hogy az egészséges lakás a gyermekhalandóságot is lényegesen csökkenti és a gyermek nevelésére fordított költség nem vész kárba. E munka keretén kívül esik, hogy ezt számszerű adatokkal igazoljam. A munkaképtelenséggel járó napok lényeges csökkenése mellett igen lényeges lesz a megtakarítás ápolási költségekben is. Ilyenek a táppénz, a gyógyszerek ára, kórházi, szanatóriumi költségek, továbbá fel szabadul azoknak az egészséges embereknek a munkaereje, kik munkájukat a betegek ápolására fordítják és végül nem megvetendő az a haszon, mely abból származik, hogy a bűntények száma szintén lényegesen csökken, minek következtében csökkenés várható azokban a költségekben, melyek a börtönök, börtönszemélyzet és a foglyok fentartására fordíttatnak.

Nézetem szerint a lakóházoknak külön telepeket kell alkotniok, elkülönítve a mezőgazdasági, bányászati, ipari és gyári telepektől. Lakóházaknak e telepeken nem szabad lenniök. Lakóházak a városokban sem türendők meg, csakis a szállodák átutazók részére és penziók, meg internátusok a tanulóiifjúság részére. A városok ipari centrumok, legyenek, valamint közigazgatási, közoktatási és művészeti központok. A lakótelepek a városok környékén létesíthetők. **G y á r a k a v á r o s o k b a n** meg nem türendők.

E mű keretén kívül esik, hogy a lakás-hygiénét nagyobb terjedelemben kifejtssem; kitűnő szakmunkák bőven állnak az érdeklődők rendelkezésére. Itt csak röviden, mintegy vázaltszerűen jelezni akarom azokat a követelményeket melyeket az egészséges lakással szemben felállítunk.

A telek legyen száraz, a talajvíz a csapadékdus időszakokban is alacsony állású legyen. Vizes talaj drainezés és feltöltés által teendő szárazzá. Legyen elég nagy, hogy virágos- és veteményes-kertnek is jusson, továbbá néhány gyümölcsöt és árnyékol nyújtó fa is elférjen. Legyen csatornázva és vízvezetékekkel ellátva.

A lakóház legyen családi rendszerű, legalább 3 szobával és mellékhelyiségekkel. A lakószobák ablakai

délkelétnék, délnek vagy délnyugatnak feküdjenek, semmiesetre északnak. Pince okvetlenül szükséges. A pince legyen száraz és szellőztethető. Ugy a lakószobák, mint a konyha és éléskamra legyenek világosak és jól szellőztethetők. Fürdőszoba nélkülözhetetlen. Az árnyékszék a konyhától és éléskamrától félreeső, de könnyen hozzáférhető legyen éjjel is, télen is. Kézmosásra alkalmas medencével tegyen ellátva. Mosókonyha a lakóházon kívül helyezendő el. A lakás bírjon központi fűtéssel és villanyos világítással. Ahol lehetséges, a konyhába főzés céljából gáz legyen bevezetve. Ajtók, ablakok mindenütt jól zárhatók legyenek, padlózat és falak könnyen és jól tisztán tarthatók legyenek. Udvar legyen burkolt, könnyen tisztántartható. Baromfi számára külön elkerített hely, mely könnyen tisztán tartható. Sertésól, szarvasmarha- lóistálló a lakóház közelében meg nem türendő: ezen állatok többlet szemetelnek, istállóik tisztántartása nagyobb gondot és fáradságot igényel.

A lakóházak építése természetesen nem szabad, hogy monoton stílus szerint történjék. A művészetnek szabad érvényesülés elgedendő, a higiéné és a tartósság szemmeltartása mellett. Akiknek anyagi viszonyaik megengedik, magától értetődik, nagyobb lakóházakat építtethetnek, több szobával, de az államnak, a hatóságoknak kötelessége arra ügyelni, hogy kevesebb szobából ne álljon. Azok a lakóházak, melyek nem a fentemlített rendszer szerint épültek, úgy falun, mint a városokban lebontandók, illetőleg átalakítandók.

Iskola elemi és alsóbb középiskolákról van szó. A lakóházak közelében az iskola a higiéné követelményeinek megfelelően legyen építve. A részletekre itt nem terjeszkedem ki, csak annyit tartok szükségesnek megjegyezni, hogy a tantermek ne legyenek túl nagyok, csak akkorák, amekkora legfeljebb 20 gyermek higiénikus tartózkodására szükséges. Megfelelő tanszerrel, játszóterekkel fel legyen szerelve. Az iskolaügyre később még visszatérek. Itt még csak annyit, hogy az iskola épületében lakás nem szabad, hogy legyen.

Kórház. A lakóházaktól távolabb építendők a modem kórházhygiénének megfelelő rendszer szerint. Ide tartoznak a különböző szanalóriumok is. Részletekbe nem bocsátkozom, az érdeklődő megfelelő szakmunkákban nyerhet e tárgyat illető kiélgítő felvilágosítást.

Templom, színház, olvasóterem, előadó-tornászó- és szórakozó helyiségek a céljaiknak megfelelő egészségügyi követelmények figyelembe vételével a lakóházak között is építhetők.

Irodák, rendelőintézetek, hivatalok, intézetek, szállodák, a kereskedelem és ipar céljait szolgáló helyiségek és épületek (boltok, raktárok, vásárcsarnokok és hasonlók), muzeumok, továbbá felsőbb iskolák, színházak, templomok, tudományokat és művészeteket szolgáló intézmények, szakegyesületek és hasonlók, mindegyik a saját céljainak megfelelő egészségügyi követelmények figyelembe vétele mellett a lakóházaktól távolabb eső városi központokban helyezendők el, illetve építendők.

Gyárak az egészségügyi szempontok figyelembe vétele mellett, külön telepeket képezzenek, a lakóházaktól, lakótelepektől távol.

Közlekedés.

Fenti telepek jelzett elrendezése mellett a közlekedés kérdésének helyes megoldása elsőrendű fontosságú és kiváló gondot és figyelmet érdemel. Nézetem szerint a megoldás lehetséges, a tudomány és a technika mai fejlettsége mellett keresztülvihető. Jó utak építése és fenntartása, melyek a lakótelepeket, ipar és kereskedelmi központokat, gyári telepeket, stb. egymással összekapcsolják, az állam kiváló gondját kell, hogy képezze. A lakótelepeket a többi telepekkel füsttelen közlekedési eszközök villamos vasutak, autóbuszjáratok, aerobuszjáratok kössék össze, melyek sűrűn és gyorsan közlekednek. Az ipar és kereskedelmi központokat egymás közt és a gyári telepekkel gőzvasutak is összefűzhetik, sőt- ahol a viszonyok alkalmasak, viziutak is építhetők és építendők. A közlekedési eszközöknél a személy- és vagyónbiztonság mindenesetre megóvendő, valamint kellő gondoskodás történjék abban az irányban is, hogy a telepeken az utak pormentesek legyenek.

Magyarország energiaforrásokban gazdag, csak merítenünk kell belőlük. A vízi közlekedés elősegítésére nagyobb folyóink és a Balaton csatornahálózattal kötendők össze; a sebesebb folyású folyók és patakok nézetem szerint oly nagy energiamennyiséget jelentenek, melyek az egész országnak villamosság-

gal való ellátására elegendők. Azonkívül rendelkezésre állnak elegendő mennyiségű jóminőségű szén szolgáltató bányák és a gazdag földgázforrások mint energiaforrások.

A városok, lakóhelyek, ipartelepek utcái burkoltak legyenek és oly módon építve, hogy könnyen tisztán tarthatók legyenek és az esővíz könnyen lefolyhasson. Az utcák elég szélesek legyenek, hogy a szemközt levő házak a világosságnak és napfénynek a helyiségekbe hatolásánál ne akadályozzák. A gyaloglók számára elég széles járda álljon rendelkezésre. Az utcák szélességének meghatározásánál az utcákon remélhető forgalom legyen irányadó. Közterek, kisebbek, még nagyobbak szükségesek. Az esztétika figyelembe veendő. Megfelelő játszóterek a gyermekek számára, parkozott sétáló, továbbá szórakozási nyújtó berek a felnőttek számára, terek mesterséges tavakkal-melyek a haltenyésztést is szolgálhatnák.

Az utak és utcák terebélyes, lehetőleg gyümölcsfákkal szegélyezendők. Ugy az utcák, mint a terek az est beálltával jól világítandók, hogy a közlekedés biztonsága ne szenvedjen.

Állandóan tisztántartás! A porképzés megakadályozására az utcák és terek száraz időben mindig locsolandók, nedvesen tartandók, vagy egyéb módon portalanítandók (olajozás). A technika és a tudomány vívmányai segítségével ez könnyen keszthetvhetv.

Szükségesnek tartom még megjegyezni, hogy az utcai közlekedés zavartalaná tétele céljától úgy a gyalog, mint a kocsik közlekedésnél fegyelem nélkülözhetetlen és bizonyos rend szerint kell hogy, végbemenjen. Értem ezen azt hogy a járdákon is az egyirányban haladók a járda egyik szélén, az ellenkező irányban tartók a másik szélén menjenek. A rend betartására az emberek rászoktatandók, nevelendők. Úgyszintén arra is, hogy a köztisztaságra maguk is ügyeljenek és papirost, gyújtót, szemetet csak az e célra kitett tartókba dobjanak. Meg kell szüntetni azt a rossz és a közegészségre ártalmas szokást is, hogy a portöröruhákat az ablakokból az utcára rázzák ki.

A közlekedési eszközök igénybevétele céljától könnyen hozzáférhető és elegendő számú állomások és megállóhelyek lélesítendők. Villamos vasúti és autóbuszjáratok rendszeresítendők melyek sűrűn közlekednek és a lakótelepeket egymással és a városokkal meg ipartelepekkel összekötik. Az ipartelepek és városok közötti közlekedésre gőzvasut és vizivonalak

jönnek tekintetbe, továbbá bérautók, valamint repülőgépek és aerobuszok, melyek a nagyobb távolságra célszerűen igénybe vehetők. Utóbbiak számára is könnyen hozzáférhető állomások és kikötőhelyek létesítendők.

Csatornázás.

Igen fontos követelmény a városok, lakó-, ipar- és gyártelepek ürülékének és szennyvizének elvezetése. Közügy, ennél fogva állami feladat. Mindenütt keresztülviendő. E célt szolgálja elsősorban a csatornázás. Hegyes vidékeken nagyobb nehézségekbe nem ütközik, amennyiben a lefolyás lehetősége adva van. Az árnyékszékek tartalmának elvezetésére szolgál. Az árnyék székek jól működő vizöblítőrendszerük legyenek, jó szellőző készülékkel bírjanak és könnyen tisztántarthatók legyenek.

A drainezett talaj csövei is a csatornába torkollanak. Az utcákon és tereken az esővíz elvezetésére is szolgál. Fontos a csatornarendszer szellőzése és a bűzös gázok elvezetése szellőztetőkérményének segítségével, továbbá megakadályozása annak, hogy a gázok az utca és a lakások, meg műhelyek levegőjét rontsák.

Manapság a csatornák tartalmát különösen a nagyobb folyók mentén fekvő városokban — a folyókba eresztik. Ez, nézetem szerint, igen helytelen és tömérdek energiapocsékolást jelent. Eltekintve attól az értéktől, amit a csatornák tartalma mint trágya képvisel, eltekintve azoktól a károktól, melyeket a folyók halállományában okoz, amidőn a folyók vizei szennyezi, eltekintve a fertőzés veszedelmétől, melynek folytán heveny járványos betegségek előidézője lehet, a következőkre kívánom a figyelmet felhívni.

Az ember tápláléka közvetve vagy közvetlenül növényi, vagyis földtermék. A szántóföldeken, réteken, gyümölcsfákon termő tápanyagok, melyek akár közvetlenül növényi táplálék alakjában, akár közvetve a növényevő állatok húsa, teje stb. formájában az ember eledelét képezik és szervezetének fenntartását szolgálják, melyeknek alkatrészeit a növények nagyrészi a földből választják ki és dolgozzák fel, az emberi szervezetben felbontva legnagyobbrészt a csatornákon át a folyókba kerül, melyek a tengerekbe szállítják. Ezen anyagok a nitrátok, foszfátok, szulfátok) a termőföldnek lényeges alkatrészeit képezik és ha nem pótoltnak (trágyázás) úgy a termő-

talaj mihamar kimerül és az életünk fentartására szükséges magvak és gyümölcsök termelésére alkalmatlanná válik. Ezért fontosnak tartom, hogy a csatornák tartalma alkalmas állapotban feldolgozva a termőföldnek visszaszármasztassak.

A csatornák tartalmának elvezetése síkságokon már nagyobb nehézségekbe ütközik, melyeknek leküzdése roppant költségessé is válhatik. Ilyen területeken különböző rendszereket alkalmaznak már manapság is (a csatornák tartalmának kiszivattyúzása, kettéválasztott rendszer: a csatorna csak az esővíz elvezetésére szolgál, az ürülékek hordókba gyűjtve lesznek elszállítva), a körülmények fogják megszabni, hogy melyiket alkalmazzuk a technika fejlettségének tekintetbe vétele mellett, a higiéné követelményeinek megfelelőleg.

Manap a házak tetejéről lecsurgó esővíz szintén a csatornába kerül. A lakótelepeken ezt az esővizet mindegyik lakóház mellé épített zárt medencékbe kellene gyűjteni és a kertek öntözésére szárazság idején igen célszerűen volna felhasználható.

Gyarak, ipartelepek szennyvizének folyókba, patakokba vezetése csakis ülepítés és a folyók halállománya számára ártalmatlanná tevés után engedhető meg. Hogy ez milyen eljárások szerint történjék, a körülményektől függ. Részletekbe merülés e munka keretén túl menne. A gazdaságosság és célszerűség mellett a fő vezérlő szempont mini irányadó a közegészség követelményei legyenek.

Vízvezeték.

Tiszta, kellő hőfokú, jóízű és kórokozó csiráktól mentes víz az ember számára közegészségügyileg egyike a legelsőbb-rangu követelményeknek. Magyarország egészséges vizet szolgáltató forrásokban különösen a felvidéken igen gazdag, melyek a lakóhelyeket itt bőven elláthatják. A vízellátás közszükséglet lévén, elsőrangú állami feladat. Hegyes vidékeken és nagyobb folyók mentén fekvő telepeknél ez az ellátás többnyire nem ütközik nagyobb nehézségekbe és a költség is aránylag kisebb.

Forrásszegény és nagyobb folyóktól távolabb eső telepeken a körülmények az irányadók, hogy a vízellátás mi módon történjék, artézi kutak fúrásával, távoleső vidék vizének odaveze-

lésével vágj- a helyben található talajvíz gyűjtése, tisztítása és csiramentesítése útján.

A vízellátás legyen bőséges, hogy a táplálkozási szükséglet kielégítésén kívül jusson elegendő mennyiség a tisztálkodásra — mindennapi fürdőre minden ember számára, azonkívül gyakori kéz- és arcmosásra —, az udvar és az utca többszöri öntözésére szárazság idején, továbbá az árnyékszékék öblítésére.

A technika mai fejlettsége mellett egészséges ivóvíz mindenütt előállítható. Amellett felhasználható az ásványvizeket szolgáltató források nagy tömege, melyeknek Magyarország bővében van és közfogyasztás célját képezhetik. A víz elszállítása nagyobb nehézségekbe nem ütközik, ha a fejlett közlekedési eszközöket tekintetbe vesszük. Hiszen alkoholtartalmú italokat — bor, sör, pálinka stb. — sem termelnek mindenütt, mégis majdnem minden emberlakta helyen található — a közegészség, az emberi fejlődés nagy ártalmára.

A víztartályok (víztornyok) a városokon, lakótelepeken kívül építendőek és szorgos gond fordítandó arra, hogy szennyeződés elkerültessék.

Ipar- és gyártelepek vízellátása bőséges legyen, hogy a munkások tisztálkodása akadályokba ne ütközzék. E helyeken ivóvízül csakis palackozott ásványvizek fogyasztása — keverve esetleg frissítő gyümölcszörpökkel — engedendő meg. Nevezetesen mindegyik csakis a saját ivóedényét használja, melyet minden használat előtt forró vízbe mártva fertőtleníti. Ennek megfelelőleg az italok hőfoka alacsonyabb kell, hogy legyen, hogy ne csak a szervezettel vízfogyasztását pótolja, hanem lehűtés által azt fel is frissítse, vagyis üdítsen. Tisztálkodás céljára meleg víz állandóan rendelkezésre álljon.

Bár minden lakóház fürdőszobával fel van szerelve, a lakótelepeken, városokban, ipar- és gyártelepeken közfürdők felállítását nagyobb uszodával kapcsolatban szükségesnek tartom.

Az elhasznált víz elvezetése a csatornák útján történik.

Világítás.

Leghelyesebbnek tartom az életnek olyan berendezését, amelyben a mesterséges világítás ki van küszöbölve. Az ember keljen napkeltekor és fekdjék le napnyugtával, miként az

élő lények legnagyobb része. Azonban az emberi társadalom fejlődésével az életszükségletek oly sokoldalúakká válnak, hogy azok kielégítésére szükséges dolgok előteremtéséhez az az idő, melyben a természetes világítás (a nappali időszak) rendelkezésre áll, nem elegendő. Az életszükségletek közé nemcsak a táplálkozási, lakást, ruházkodást, hanem a tanulást és szórakozást is számítom.

A tüzkészítés mesterségének elsajátításával az ember nemcsak az időjárás viszontagságaival szemben nyert fegyvert, nemcsak az évszakok jól függetlenítette magát, hanem a munkára és szórakozásra fordítható idejét is meghosszabbította. Lehet, hogy eljön még a technikai fejlettségnek az a korszaka, amelyben a mesterséges világítást, mint feleslegeset kiküszöbölhető. Amennyiben a rendelkezésre álló természetes világítás elegendő lesz valamennyi életszükségleti anyag előállítására és kielégítésére és az éjszakát csakis az alvás, az erőgyűjtés és felfrissülés céljaira használja fel. Lehet, hogy az emberi élet tetemes meghosszabbítása lenne a következménye.

Jelenleg, a technika mai fejlettsége mellett a mesterséges világítás nem nélkülözhető.

A különböző világító eszközök között legmegfelelőbbnek találok a villamos világítást. Előnyei: 1. A levegőt nem rontja, oxigént nem fogyaszt, égéstermékek a levegőbe nem kerülnek; 2. sugárzó melegtermelés csekély, fejevértolulást kevésbé okoz; 3. tűzveszély minimális; 4. igen kényelmes. Hátránya, hogy zavar esetén egy egész körzetben mondja fel a szolgálatot, azonban a baj, gyorsan és könnyen orvosolható — legalább a legtöbb esetben.

Világítandó: az utcák ivlámpával úgyszintén a terek, hogy a közlekedés biztonságos legyen; a házak bejáratai, előszobák, lakószobák, konyha, mellékhelyiségek, pince, szóval azok a helyiségek, melyeket esetleg sötétség beállta után is felkeresünk, villamos világításra be legyenek rendezve.

A világításhoz szükséges villamos áramot folyóvizeink szolgáltatják. Magyarország nagy és gyorsfolyású folyókban igen gazdag, nagy áramfejlesztőgépek üzemben tartására alkalmasak, segítségükkel az egész ország minden községét, gyárát és ipartelepét elegendő világítási és minden egyéb munkaenergiával el lehet látni az esztendő legnagyobb részében, amikor a folyók befagyva nincsenek. Fagy esetén hatalmas gőz-

vagy benzinmotorok szolgáltatják a villamos áramot. Ezek a villamostelegek az ország villamos erőre berendezett vasutait és ipari gépeit is láthatják el elegendő árammal. Sok kőszén és petróleum szabadulhat fel ily módon, amelyekben rejlő energiákat egyéb célokra (gázfejlesztés, benzin-, kátrány-, festék-stb. készítés) lehetne felhasználni.

Óriási a perspektíva, amely ez erőforrás feltárásával és igénybevetelével egészségügyi, kulturai és nemzetgazdasági szempontból elibénk tárul.

Fűtés.

Éghajlatunk alatt az évnek több mint a felében fűtenünk kell lakásainkat, hogy a bennük való tartózkodás kellemes legyen. Fel is van szerelve nálunk minden lakás fűtőberendezéssel. De ami e téren történik, az óriási erőpocsékolás. Amellett egészségtelen, mint por- és füstokozó számtalan bosszúságot okoz és sok szerencsétlenségnek a forrása.

A fűtés legyen központi.

A lakótelepeken halamas fűtőházak szolgáltatassák a meleg gőzt, mely a házakból vezetve, a lakóhelyiségekbe áramló friss és tiszta levegőt is kellő hőfokra felmelegíti. A városokban elhelyezett irodák, műhelyek, intézetek, iskolák, színházak) üléstermek, templomok stb., valamint a kórházak szintén ily módon központilag fűtendők. A vízgőz előállítására petróleumot vagy gázt kellene használni, melyek aránylag kevés füstöt adnak-vagy magát a villamos áramot.

Csakis a magánosan álló lakóházak vagy műhelyek lennének külön központi fűtéssel felszerelendők.

A központi fűtés előnyei:

1. Óriási anyag-, energia-, idő- és munkamegtakarítás,
2. Nem rontja a lakóhelyiségek levegőjét égéstermékekkel
3. A lakást nem porosítja, nem piszkítja.
4. Egyenletes meleget szolgáltat.
5. Könnyen szabályozható.
6. Nem tűzveszélyes,
7. A fűtőtestek könnyen tisztántarthatók.
8. Mindezek alapján az egészségre nem káros.

Köztisztaság.

Az élőlények sajátsága, hogy életműködésük folyamán anyagokat felhasználnak és elhasználnak. Hogy az életműködések zavartalanok maradjanak, szükséges, hogy az elhasznált anyagok közelükből eltávolíttassanak. Az ember is, amíg él, szemel. A szemét többnyire könnyen rothadó anyag és a különböző baktériumoknak és kórokozó csiráknak melegágya lehet. Másrészt rothadás közben bűzös gázokat fejleszt és ezáltal a levegőt rontja. Végül eltávolítása esztétikai szempontból is elsőrangú szükségesség.

A szemét tehát mindenképpen eltávolítandó az emberlakta helyek környékéről és megsemmisítendő. Az eltávolítás és megsemmisítés oly eljárások szerint történjék, melyek a vele foglalkozók egészségét a legkevésbé veszélyeztetik.

Az utcák tisztántartására söprögépek alkalmazandók, melyek a söprésnél keletkező por elszállítását akadályozó porszívó-készülékkel vannak felszerelve. A városok utcái szárazság idején napjában többször öntözendők. E célra legalakalmasabb a vízvezeték felhasználása. A gyalogjárók tisztántartandók. E cél megkönnyítése érdekében minden 100 lépés távolságban tartályok helyezendők el, felirattal ellátva, melyekbe a járókelők az eldobásra szánt dolgokat dobják. A közönség figyelmeztetésére a tartályok fölé a köztisztaságra intő feliratos táblák állítandók.

A köztisztaság ellátását a köztisztasági hivatal szolgálja megfelelő személyzettel, de bürokrácia kizárásával. Gyors, fürge és alapos intézkedések jellemezzék.

A szeméttartályok mindennap kiürítendők.

Az udvarok, helyiségek, intézetek, sőt lakások tisztántartása is a köztisztasági hivatal kötelessége, mely így egyúttal a helyiségek tisztántartására is mintegy felügyeletet gyakorol és a tisztaságot tartani nem tudó lakókat kioktatja, szükség esetén azzal a büntetéssel sújtja, hogy a tisztogatásban aktív részt vegyenek.

A helyiségek tisztítása porszívó-gépekkel történjék.

A lakásokban és helyiségekben összegyűlő durva szemét megfelelő jól zárható tartályokba gyűjtendő, melyek naponként kicserélendők.

A szemét eltávolítása a lakótelepektől távoleső helyekre történjék, hol az u. n. szemételegető telepeken megsemmisítendő. A telepek berendezése az egészségügyi követelményeknek megfelelő legyen, hogy az e munkával foglalkozó emberek egészsége veszedelemnek kitéve ne legyen.

Tűzbiztonság.

A tűzbiztonság szempontja valamennyi épületnek már építése alkalmával érvényesüljön.

Továbbá minden épület és lehetőleg minden helyiség automatikus tűzjelzőkészülékkel legyen felszerelve és tűzoltó-csapokkal és csövekkel, valamint egyéb tűzoltókészülékekkel legyen ellátva.

Minden telepen a telepek nagyságától függően egy vagy több tűzoltóközpont állítandó fel, melyekben rendszeres tűzóri szolgálat létesítendő. A tűzoltói központok automobilonra felszerelt villamos erőre berendezett tűzfecskendőkkel legyenek felszerelve. A tűzoltószemélyzet ne önkéntes tűzoltókból, hanem hivatásos tűzoltókból álljon, jól ki legyen képezve, úgy, hogy a tűzoltás minél kevesebb kártevéssel járjon. Higgadság és kellő körültekintés mellett a tűzoltásnál minden felesleges kár elkerülhető.

Jól begyakorlott, képzett tűzoltók tűz esetén ily módon a tüzeset helyén gyorsan fognak megjelenhetni és nemcsak lokalizálhatni fogják a tüzet, de rövidesen el is oltani, amellet a tűzveszélynek ki tett helyiségekből az értékes dolgok elszállítását, illetve biztonságba helyezését is eszközölhetik anélkül, hogy azokat vízzel tönkretennék.

Tűzörségi és mentési gyakorlatok naponta végzendők.

Közélelmezés.

Táplálkozni minden embernek kell, hogy életét, egészségét, testszellemi erejét, munkabírását fenntarthassa. Állami érdek, hogy polgárai egészségesek, munkabírók legyenek mert hiszen csakis az egészséges, erőteljes, dolgozó és munkabíró emberek képesek az államot fentartani.

Az élelmezés tehát állami feladat.

Az államnak kötelessége gondoskodni arról, hogy minden polgára korra és nemre való tekintet nélkül egészséges legyen és kellő élelmezésben részesüljön. E kötelességet az állam eddig néhány kicsiny internátusszerű (állami iskolai internátusok, fogházak, börtönök és fegyházak) intézményektől eltekintve csakis a hadseregnél teljesítette és csakis a hosszú ideig tarló világháború kényszerítő körülményei szorították a kormányokat arra, hogy az állam egész lakosságának az élel-

mezése is gondoskodása tárgyát képezze és a megfelelő módokat e kötelessége teljesítésére keresse.

Az élelmezés szervezetlenségéből származó mizériák egyre szélesebb köröket kényszerítenek arra, hogy az élelmezés terén rendet teremtsenek, de az ósdi szokások, előítéletek, emberi kapzsiság, gyöngeség és hiányos törvények számos akadályokat gördítenek a rend elé, melyeket azonban okvetlenül el lehet és el kell háritani.

Mindenekelőtt a szükséges élelmiszerek termelését kell biztosítani. Ezt nem lehet és nem szabad az egyes termelők kényére és kedvére bízni. Ennélfogva alapvető követelménynek tartom, hogy a föld államtulajdon legyen. A jelenlegi földbirtokosok legjobb esetben életük fogytaig földbirtokuk nagyságának megfelelő évjáradékkal — mely csakis a nevükre szól és másra át nem ruházható — kártalaníthatók, utódjaik e járadékban többé nem részesíthetők.

A termés biztosítása céljából függetleníteni kell a mezőgazdaságot az időjárástól. Hogy ez lehetséges, bizonyoság rá a régi Egyiptom, mely már négyezer év előtt emancipálni tudta magát az időjárástól, és bár csak egy nagy folyója van, az ókor éléskamrája volt. Továbbá bizonyoságot szolgáltatnak a köztünk is élő bolgár kertészek. Meg kell szünni annak a lomposágnak, mely szerint elég a velőmagot a földnek átadni, a többit bizzuk a jó istenre, akit veszély idején harangozássalimával és körmenettel igyekszünk könnyörületességre bírni, hogy a zivatart, jégesőt, sáskajárást, szárazságot, tulbő esőt stb., stb. a vetemények fejről elhárítsa. Magyarország kulturális elmaradottságára az is jellemző, hogy e tekintetben még a régi egyiptomiaknál is hátrább van. Ezen változtatni kell. Magyarország folyóvizekben gazdag, a lehetőség és kivihetőség tehát megvan.

Vizfelfogó medencék építendőek, öntözőcsatornák a mezőkön és szántóföldek mentén és azokon át, melyek a földeket tartós száraz időjárás esetén vízzel ellátják.

Másrészt a tartós esőzésből származható károk elkerülésére a termőföldek drainezendők, a folyók szabályozandók.

Sőt nem tartom lehetetlennek, hogy magát az időjárást kedvező irányban befolyásolhatjuk. Erre vall az a tapasztalati tény, hogy erdők letárolása után az illető vidéken az időjárás megváltozik. 1906-ban Zólyommiklósfalva és Ládka pusztá között az út mentén egy épület alapvonalait láttam, melyet le-

égett korcsmának néztem. Kérdezősködésekre megtudtam, hogy azon a helyen vizierővel hajtott fűrész állt; mely 25 esztendővel ezelőtt még üzemben volt. 1906-ban sem erdőnek, sem patak — még a medrének sem — nyoma sem volt, holott utóbbi 25 év előtt akkora volt, hogy egy fűrész üzembe tudott tartani. Helyüket szántóföldek foglalták el. Az országra származó nyereséget kétségesnek tartom. Elegendőnek tartom erre a példára hivatkozni.

Az erdők letarolásával a fák mélyen járó és kiterjedt gyökérzete elpusztul, a föld vízkötő képessége csökken. Az erdők fatörzsei útját állják az esővíz gyors elfolyásának, a talajt borító korhadó falevelek rétege nagy hygroskopikus tulajdonságánál fogva a lehulló esőből sok vízmennyiséget szív magába, melyet lassan ad át az alatta levő földrétegnek. Erdős területen tehát az eső nagy része a földbe szivárog. Másrészt a fák koronái (akadályozzák a napfény behatolását és a föld párolgását. A talaj gyors kiszáradása azáltal is gátolva van, hogy a fák koronái és törzsei a nagyobb légáramnak, szélnek útját állják, a páratelt levegő kicserélődését megnehezítik.

Letarolt területen az esővíz nagy része a talaj felületén lefolyik, magával ragadva a termőföld értékes részeit. A talajba szivárgó része az esőnek a leszivárgás útjában lényegesen kevesebb akadályt találva a talaj alatt folyik le a mélyebben fekvő helyekre a talaj felületes rétegei hamar kiszáradnak részben ezáltal is. másrészt a napfény és légáram behatásai következtében. A szél továbbá a talaj porladó felületes rétegeit direkte is magával ragadja. Ily módon követi a hegyek erdőinek letarolását a földréteg eltűnése és vigasztalan, kopár sziklák előmeredezése. Mintha a földnek csontig hatoló fekélyei volnának.

A mondottakból kitűnik, hogy kiterjedt erdős területeken a talaj vizesztása és párolgása egyenletesebb s ennek megfelelőleg az esőzés is enyhébb, egyenletesebb. Ha tehát az alföld vízellátását és termőképességét biztosítani akarjuk, úgy a felvidék hegyein hatalmas erdőségeket kell létesítenünk. Természettudományos gazdálkodás mellett a megmaradó szántóföldek termőképességét megsokszorozhatjuk, úgy hogy a lakosság élelmezése biztosítható akkor is, ha száma megháromszorozódnék. Egyébként a felföldön befásított, erdősített szántóföldek helyett új termőföldek nyerhetők a folyók szabályozása és a mocsarak lecsapolása útján.

Az állami közegek kiszámítják a minimális növényi élelmi-szükségleteket — a személyi adagokat bőségesen számítva — és elrendelik azok termesztését mindegyik fajtából a nekik legjobban megfelelő területeken. Térszüke miatt itt számításokba és statisztikai adatok közlésébe nem bocsátkozom. Tény, hogy intenzív gazdálkodás mellett bőséges termés remélhető, melyből ipari feldolgozásra is, exportra is jelentékeny mennyiség juthat.

A földek művelése, a vetés, aratás, cséplés, gumós növények kiásása megfelelő gépekkel történjék. Ily gépeket a technika már rendelkezik. Szaporítani és alkalmazásba venni kell őket. A föld megmunkálása, a vetés, aratás stb. ezek segítségével sokkal gyorsabban vihető keresztül és a kedvező időjárás jobban kihasználható. A miért és hogyan részletes kifejtésébe itt nem bocsátkozom.

A learatott és kicséplelt gabona, kukorica, hüvelyes vetemények, a kiszedett gumók (krumpli, répa, hagyma stb.), valamint a zöldségek, főzelékneműek, tök, dinnye, uborka és egyéb táplálkozásra való termés a lakótelepektől távolabbeső, célszerűen épített és berendezett mezőgazdasági telepeken gyűjtendő össze és helyezendő el. E telepek építése és berendezése amellet a hygiene követelményeinek megfelelő legyen. A termés odaszállítása automobilon történik. E telepeken építhetők a malmok kenyérsütödék, konzervgyárak, cukor- és keményítőgyárak stb. A gyümölcs és kerti vélemények számára akár előbbiekkal közösen, akár különállóan hasonló telepek létesíthetők.

E telepek közelében, de különálló telepek alakjában, létesíthetők az állathizláló (szarvasmarha, sertés, juh, házinyúl, baromfi stb., stb., telepek, továbbá az ország lakosságának tej- és tejtermékellátását szolgáló tehenészetek, juh-, kecske- stb. sajtgyárak. E telepek az állat- és közegészségügyi követelményeknek megfelelőleg építendőek és rendezendőek be. A tisztaságra, a helyiségek és állatok tisztántartására nagy gond fordítandó. A trágya gépek segítségével eltávolítandó és az e telepeken felállítandó trágyafeldolgozó gyárakba szállítandó. A trágyalé medencékbe (jól zárható) gyűjtendő és a szántóföldek és kertek öntözésére felhasználandó.

Ugyancsak e telepeken létesítendőek a vágóhidak, húsfeldolgozó gyárak, bőrgyárak, szappangyárak stb.

A tulajdonképpeni állattenyésztés azonban nem e telepeken történjék, hanem a felvidéken, hol az erdőségek között nagy

legelők létesítendőek. Itt építendőek az állattenyésztő telepek, az állat- és közegészség követelményeinek megfelelőleg. A tejelő állatok az előbb említett telepekre szállítandók, hol addig maradnak, amíg elegendő mennyiségű tejet adnak, aztán visszakerülnek, vagy hizlalás után levágnak. E telepekkel kapcsolatban tudományos állattenyésztéskísérleti állomások és állatkórházak létesítendőek. Itt tenyészthetők a táplálkozás célját nem szolgáló állatok is (ló, szamár és egyéb állatok). Az állat takarmány is e telepek körül termelhető.

A nagy kiterjedésű erdőkben a vadállomány tenyésztése is biztosítva van.

A fontos esztétikai szempont kielégítésére alkalmas helyeken ligetek is létesítendőek, az egyhangúság elkerülése céljából úgy a felvidék hatalmas erdőségei között, valamint az alföld nagy termőföldei közepette. Ezek szépségét emeli, ha források, folyók, vízesések, tavak körül vannak elhelyezve.

A haltenyésztés is az állami gondoskodás fontos tárgyát képezze. A kifogott halak számára halcsarnokok létesítendőek és fogyasztás céljára az ország lakosai közöli innen osztandók szét.

Az állam ki való gondját kell hogy képezze, hogy a táplálkozás céljai szolgáló anyagok egészséges növények és állatoktól származzanak, frissek és romlatlanok legyenek, a konzervek pedig az egészségre ártalmas anyagokat ne tartalmazzanak. Az élelmiszer-raktárak tehát e követelmények kielégítésére legyenek berendezve, a rendeltetési helyekre való elszállításuk pedig igen gyors legyen.

Ami az ételmezési illeti, e téren a mai viszonyok között a legnagyobb mérvű pazarlás folyik. Minden háztartásnak külön konyhája van, külön fűtőanyaga, konyhaberendezése, kiszolgálása. Tömeges fűtőanyag pazarlódik így el, a konyhaberendezésnél is óriási megtakarítás érhető el, melyek anyaga egyéb téren hasznosítható. Éppoly az a munka, mely minden háztartásban külön-külön a főzésre, az éledelek elkészítésére és kiszolgálására fordítatik, ennek óriási nagy része egyéb tereken hasznosítható.

Az ételmezés vendéglőkben, intézetekben, kórházakban úgy történjék, mikép most, csak hogy a konyhák állami üzemek legyenek és a tisztaságra és a közegészség egyéb követelményeire teljes gond fordítandó, ami legjobban úgy érhető el; ha a konyha fogyasztói az ellenőrzést egy körükből választott bi-

zottság által maguk gyakorolják. Ezek állapítják meg a fogyasztók kívánságait, figyelembe véve a heti étlapot is. Kórházakban természetesen nem a betegek, hanem az orvosok állapítják meg az étrendet.

A munkásosztagok élelmezése akkép történjék, mint manap a hadseregé, csakhogy az ételek izletesebbek legyenek, elkészítésükre nagyobb gond fordítandó, a tisztaság és a közegészség egyéb követelményei nagyobb figyelemben részesüljenek és az élelem változatos legyen. Az ellenőrzést itt is maguk a fogyasztók gyakorolják és az étrendet is ők állapítják meg.

A családok és háztartások élelmezése csakis közkonyhák útján történjék. Ez igen jól és egyszerűen keresztülvihető, még pedig úgy, hogy mindenki azt az ételt kapja, amit óhajt. Ezek a konyhák a lakótelepeken kívül, legcélszerűbben a városokban építendőek és rendezendőek be a közegészség követelményeinek figyelembevételével. Az ételek megrendelése telefon útján történik, hacsak lehel, a fogyasztást megelőző napon, de legkésőbb aznap reggelén, a megrendelt adagokat pedig alkalmas edényekben, melyek az ételt a kellő hőfokon tartják gyors autómobilok közvetítésével házhoz szállítják. A szállítás gyorsabb lebonyolítása céljából minden lakóházban oly berendezés készítése szükséges, mely az ételt az utcáról automaticamente az ebédlő célra berendezett faliszekrényébe viszi, honnan a lakók étkezésnél előszedhetik. Az üres edények és maradékok ugyanazon uton visszakerülnek a konyhákhoz.

Ily módon sok konyhahulladék és moslék, mely manap legtöbbször kárba veszik, a baromfi- és sertéshizlalás számára összegyűjthető és felhasználható. A szakácsnők óriási tömege is nélkülözhetővé válik, a családanyák megszabadulnak a főzés gondjától és terheitől és idejük marad egyéb közhasznú tevékenység és munka kifejtésére. A háziasszony megszűnik rabja lenni a konyhájának és az asszonyok társalgása tárgyát megszűnik a főzés és a cselédség rosszasága képezni. Kevesebb boszuság és több öröm részeseivé válva a toalettekérdéseknél magasabb eszmei körbe lesznek képesek fölemelkedni.

Ruházat.

Lakásra, élelmezésre minden embernek van föltétlenül szüksége. Miután az egészséges lakás és élelmezés előfeltételei az egészség fentartásának, az egyén ellentállóképessége megtartá-

sának, tekintettel arra, hogy a betegségek előidézői legtöbbször kórokozó baktériumok, a betegek tehát tulajdonképpen baktériumtesztek, kik a többi ember egészségét veszélyeztetik, a lakás és táplálkozás nem lehet magánügy, hanem igen fontos közügy, melynek kielégítése csak államilag lehetséges, tehát csakis állami feladat lehet. Miután ruházkodni is minden embernek kell, a ruházat kérdése sem lehet magánügy, mert az ember nem pusztán azért ruházódik, hogy bájait és testi hiányosságait elta- karja, sem pedig pusztán azért, hogy testét diszitse, hanem — legalább a mérsékelt és hideg égöv alatt — főleg azért, hogy szervezetét a külső behatások ellen: por, szenny, napsütés- eső, hideg, továbbá járásnál a láb sérülései ellen meg legyen védve. Ennélfogva az államnak kötelessége biztosítani, hogy minden polgára — hiszen tulajdonképpen mindegyik az államnak alkalmazottja, ki munkájával az állam költségeinek fedezéséhez, vagyonának, kincseinek gyarapításához járul — megfelelő ruházattal el legyen látva. Ugy, mikép lakás és ételmezés tekintetében az állam a hadseregnél és egyes állami intézeteknél (internátusok, fegyházak, kórházak), e kötelességet ruházat terén is már a háború előtt is vállalta és úgy, ahogy teljesítette.

A ruházat kérdése tehát közügy és megoldása állami feladat.

Szükség van külön munkaruhára, mely a munkahelyeken: műhely, iroda és egyéb munkahelyek, a dolgozó, munkába álló emberek — férfiak és nők — számára készenlétben legyen. Minden dolgozó embernek külön, saját testére szabott és nevével megjelölt munkaruhája legyen, melyet munka végeztével saját nevével megjelölt fogásra akaszt. A munkahelyeken tehát öltözők, melyek mellett mosdóhelyiség van létesítendő. A munkaruhák tisztításáról és jókarban tartásáról külön személyzet kell, hogy gondoskodjék. A munkaruha legyen célszerű, egyszerű, könnyen tisztítható, mosható, deszinficiálható. Színe legyen fehér vagy legfeljebb szürke, utóbbi a nagyon könnyen szennyező munkáknál. Szövege egyrészt az időszaktól, másrészt attól függjön, vajjon fedett helyen, a szabadban, a föld alatt, vízben stb. van használatban. Szabása lehetőleg testhez álló, de a végtagok mozgását egyáltalában nem akadályozó legyen, úgy férfinnál, mint nőnél egyforma: blúz, nadrág, cipő. A testhez álló ruha a munkabalesetek veszedelmét csökkenti. A dolgozóruha tehát egyenruhajellegű. Ennél tisztán a célszerűségi szempont irányadó.

A munkaruhán kívül szüksége van minden embernek utcai ruhára is, melynél már a disz és az egyéni esztétikai ízlés is szabadon érvényesülhet. Az államnak itt csak az a kötelessége, hogy lehetővé teszi és biztosítja azt, hogy minden polgára kor és nemre való tekintet nélkül magának olyan ruhát készíttethessen, amilyen az ízlésének megfelel. Tekintettel a változó időjárásra az embernek téli és nyári ruhára, felöltőre, téli kabátra és esőköpenyre van szüksége. Ugyancsak nyári és téli cipőre, gummicipőre, továbbá nyári és téli kalapra és eső idején az esőköpenyhez kapcsolható fejkendőre.

Ezekre a ruhákra minden embernek szüksége van, és az állam kötelessége gondoskodni arról, hogy minden polgára ezekkel a ruhákkal el is legyen látva.

Épp úgy szüksége van minden embernek alsóruha, fehérneműre is, ennél fogva állami kötelesség gondoskodni arról, hogy mindenki ilyeneknek birtokában legyen. Miután, ezek gyorsan piszkolódnak, gyakori váltásuk szükséges. Mégis feleslegesnek tartom, hogy az emberek u. n. »fehérnemű kelenyge« birtokában legyenek. Ehelyett fehérneműraktárak legyenek, honnan az emberek tiszta fehérneművel elláttatnak, a levett szennyes pedig dezinficiálás és mosás, tisztítás után a raktárakba visszakerül. Keresztülvitelének részletezésébe, mely többféle lehet, melyek mind keresztül vihetők, itt nem bocsátkozom.

Egyéb ruhaneműek — sportruhák, estélyruhák, díszruhák, alkalmi ruhák — raktárakban tartandók, hol épségükről és tisztántartásukról nagyobb és megfelelőbb gondoskodás történhetik. Itt raktározhatók el télen a nyári ruhák és nyáron a téliak. Utóbbi egyébként oly részletkérdés, melynek mikénti megoldása nagyobb jelentőség nélkül való.

Magától értetődő, hogy minden ember kötelessége arra ügyelni, és arról gondoskodni, hogy ruhája ép és tiszta legyen. Ez nemcsak egészségügyi, hanem esztétikai követelmény is.

Földmivelés és ipar

A földmivelés kérdését a közéletmezés fejtegetése kapcsán már szóba hoztam. Miután a közéletmezés közügy, és állam, feladat, az élelmiszerek termelését nem szabad a magántermelők kényére-kedvére bízni. A termelést tehát magának az államnak kell a kezébe vennie. Hogy miképp, arra a részvény-

társasági alapon álló birtokok művelése szolgáltatják a példát. A föld legyen köztulajdon, vagyis államtulajdon de a gazdálkodás mégse történjék bürokratikus módon.

A megmivelés, vetés, aratás, és behordás. gépek segítségével történjék, a termés az időjárás szeszélyei ellen a tudomány és technika mai állásának kihasználásával biztosítsák (vizszabályozás, öntözőcsatornák, trágyázás, erdősítés stb.

A mezőgazdasági telepekről már szoltam.

Az erdősítés szükségességéről időjárás-szabályozási szempontból is megemlékeztem. Nem szükséges megemlítenem, hogy az erdőségek a vadállomány, megmaradása szempontjából is fontos szerepet játszanak. De kiváló fontosságuk a faanyag szolgáltatásában áll. A fakitermelésben a rablógazdálkodás megszüntetendő. Csakis annyi fa vágassák ki, amennyi a fogyasztás céljaira okvetlenül szükséges, és amennyi egy esztendő alatt utánanőhet. A kivágott fák helyébe új csemeték ültetendők, illetve azok pótlása biztosítsák. A különös természeti szépségű vidékek minden emberi beavatkozás elől megvédesenek, itt maguk a természeti erők érvényesüljenek. E vidékeken sem mezőgazdasági, sem állatiermelés, sem ipar meg ne engedtsék, vadászat, halászat, bányászat eltiltsák, épp úgy fairtás. gomba és erdei gyümölcszedés. E területeken keresztül még utak se vezessenek. Az állat- és növényvilág külön birodalmi legyenek ezek, az ember kizárásával, ki ide csak tanulni és gyönyörködni jöhet. — A mai viszonyok között legtöbb fát igényel az ember a fűtés céljaira. A javasolt központi fűtésrendszer bevezetése mellett a fűtőanyagfeszükséglet legnagyobb része, elesik és a többi faanyagfeszükséglet céljaira felhasználható.

Magától érletődőleg az erdészeti és a fatermelés is állami kezelésben történjék.

Épp úgy a bányászat is állami kezelésbe menjen át. A hosszú háború az államra oly nagy terheket rótt, hogy azokat csak úgy viselheti el, ha az összes haszon, mely az ipari termelés révén most egyes kiváltságosak zsebébe folyik, az állam pénztárába áramlik. A kezdet legnagyobb nehézségein már a háború ideje alatt is átesett, amikor hatalmával élve az élelmiszerek és a legfontosabb szükségleti cikkek árát maximálta, a termelésbe beleavatkozott irányítás útján, és a termelt szükségleti cikkekkel rekvirálja. Meg kell tennie a következő lépéseket is, a termelőeszközöket birtokába kell vennie- ha

mint állam fenn akar maradni. A magán vállalatok a háború alatt nem teljesítették azokat a köteleességeket, melyekkel az állammal és a társadalommal szemben tartoztak. A vállalkozást, a vállalatokat öncélnak tekintették és megfélemlítettek azokról a kapcsolatokról és viszonyokról, melyek a társadalom többi részeihez fűzik. Csak a maguk gyors gazdagodását, anyagi gyarapodását nézték és rablógazdálkodást folytattak az állam, a társadalom legértékesebb anyagával: az emberekkel, amikor hosszú, nehéz munkát követeltek munkásaiktól alacsony bérek, hiányos táplálkozás, egészségtelen lakás és elégtelen ruházat ellenében. Még a munkásvédelmi intézkedésekkel is elhanyagolták és nemcsak munkásaik testi épségét veszélyeztették, hanem a nők, sőt gyermekek kizsákmányolásával a jövő generációét is. De a magánvállalatok, ha akarták volna is, sem lettek volna képesek társadalmi kötelezettségeiknek eleget tenni, mert anyagilag nem elég erősek ahhoz, hogy a többi vállalatok kapzsiságával és részvényeseik szűkkeblésével szemben sikerrel felvehessék a harcot. Az állam, mint nagyvállalkozó nemcsak a szükséges hatalommal, de az anyagi eszközökkel is rendelkezni fog, hogy legértékesebb tagjainak dolgos munkásaival szemben azt a köteleességét teljesítse, ami méltán megilleti őket: hogy életük fenntartásáról, egészségükről, testi és szellemi erejük gyarapításáról, életük megszépítéséről gondoskodjék.

A bányák, gyárak, raktárak, tehát mind állami kezelésben legyenek. Viszont az állam gondoskodni tartozik arról, hogy minden szükségleti cikkből elegendő mennyiségei termeljen és gyártson, a termelés és gyártás a legmodernebb gépekkel és berendezési eszközökkel történjék, munkásai testi épségét, és egészségét a munka veszedelmeivel szemben teljes mértékben megóvja és alkalmazottainak tisztességes, emberhez méltó életet biztosítson.

Tanulmányoztassa az ország geológiai tulajdonságait és végeztesen ezekről pontos feljegyzéseket és térképeket. Az ország bányászatra érdemes dolgokban igen gazdag — legalább az iskolákban így tanultuk — és valószínű, hogy mindaz, amikre az ország lakosainak szüksége van, legalább nagyrészt magában az országban termelhető.

Az ország területén található földgázforrásokat gyár- és ipar üzemi célokra ki lehet és ki kell használni. Petróleumforrásaink úgy látszik nincsenek, legalább nincs tudomásom

arról, hogy lennének. A földgáz folyósításával elszállítható ez az anyag oly vidékekre, hová a csövekben való elvezetés nagy akadályokba ütközik. A folyósított gáz mint hajtóerő szerepelhet a gazdasági gépek üzeménél, motorkocsik hajtására és hasonlónál.

Közlekedési eszközeink technikai fejlettsége megengedi, hogy a gyárak a megfelelő nyersanyagot szolgáltató bányák közelében épüljenek. Itt alakuljanak és létesüljenek a gyártelepek. A bányákból kibányászott anyag kötelpályák segítségével szállíthatók gyorsan és energiamegtakarítás mellett a gyárakba, hol feldolgozás alá kerül. A gyártelepeken lakásnak nincs helye. A közlekedési eszközök mai fejlettsége is megengedi, hogy a lakótelepek a mezőgazdaság-, bánya-, gyár- és ipartelepektől több kilométernyi távolságban legyenek.

A bányákból termelt anyagok, melyeknek használati értéket csak bizonyos feldolgozás ad (homok-, mész-, kő, érc-, só- stb. bányák), lehetőleg a bányák közelében épült gyárakban kerüljenek feldolgozás alá. A kőszén kémiai energiája mint ilyen bír használati értékkel, már kész termék, mikor a bányából kikerül és mint energiakristály könnyen és gyorsan szállítható oda, ahol hasznosítható.

A már említett meggondolás folytán a gyárak sem tűrhetők magánkézből. Az ember tenyésztés érdekében az államnak szüksége van arra, hogy minden haszon az ő kincstárába folyjon, hogy azon legfőbb eszköz birtokába jusson, melynek segítségével minden tagjának életét és fenmaradását nemcsak biztosíthatanem (emberhez méltóvá is tegye. Másrészt ily módon biztosítható csak, hogy a termelés a szükséglethez képest szabályoztassék,

A gyárak és műhelyek az egészségügyi követelményeknek megfelelőleg rendeztessenek be. A helyiségek falai könnyen tisztán tarthatók legyenek, épügy a padlózat is. A tisztítás rendszeres legyen és lehetőleg gépekkel történjék. Valamennyi gép védőberendezésekkel legyen ellátva, az ipari balesetek elkerülése céljából. A helyiségek levegőjének kifogástalan, portól és mérges gázaktól mentes levegővel való kicserélése a kívánalmaknak megfelelő legyen. Porokozó munkáknál porszívó működjék. A hideg évszakokban fűtőberendezés tegye a munkát kellemessé. A fűtés legyen központi és a kifogástalan levegőt felmelegítve juttassa a helyiségekbe. Nagy meleget árasztó gépek helyiségei hűtőberendezéssel legyenek ellátva, mely az ott tar-

tózkodást és munkálkodást tűrhetővé teszi. Oly üzemek, melyekben mérges gázok fejlődhetnek, a vegyi gyárak, robbanószer-gyárak, megfelelő védőberendezésekkel legyenek ellátva és lehetőleg elkülöníteti helyen, távol a többi telepektől működjenek. Minden gyárban jól berendezett öltöző- és mosdóhelyiség legyen. Vízvezeték és csatornázás magától értetődő követelmény. Az árnyékszékek tisztántartására és az ürülék- eltávolítására (víz-öblítő rendszer, hordórendszer) kiváló gond fordítandó. A gyárak szennyvize csakis ártalmatlanná tevés után vezethető le a folyókba.

A gyárak üzemen tartása lehetőleg villamos árammal történjék. Energiaforrásul az ország folyóinak mozgóenergiája szolgáljon. Télen, mikor folyóink nagy része be van fagyva, szén és földgáz kémiai energiája használandó fel a villamgyárak üzemen tartására.

Magától értetődő, hogy a gyártelepeken a tűzbiztonság nagyfokú figyelemben részesüljön.

A gyárakban gyártott dolgok megfelelő raktárakba szállítandók, melyek a városokban is létesíthetők. A városok a különböző termékek elosztó központjai a fogyasztók számára. Itt működnek a raktárak mellett az irodák, az intézetek, a bíróságok, a hivatalok, a felsőbb iskolák, az egyetemek, a könyvtárak, a muzeumok, a nyomdák, a színházak, zenecsarnokok stb. stb. A városok utcái egyenesek és szélesek legyenek, hogy a közlekedés biztos és gyors legyen. Vízvezeték, csatornázás, jó világítás önként értetődő követelmények. Sűrű villamos vasúthálózat. Tisztaság az utcán. Az épületek több emeletesek lehetnek. Homlokzatuk szemnek is tetsző, művészi legyen. Stílusuk ne keltsen monoton benyomást. Központi fűtés, vízvezeték, világítás. Lift. A helyiségek könnyen tisztán tarthatók legyenek. A járdákat gyümölcsfák szegélyezzék. Terek, parkozva. művészi kivitelű szobrokkal, szökőkutakkal, vízmedencékkel díszítve, padokkal ellátva több számmal hagyandók.

Lakóházak a városokban meg nem engedendők. Átutazók számára kényelemmel berendezett szállodák álljanak rendelkezésre.

A városi épületek mind állami tulajdont képezzenek és valamennyi üzem állami kezelésben folyjék, így a forgalom minden haszna az állam kincstárába folyik és közhaszonná válik.

Egészségügy

Csakis egészséges emberektől várhatók egészséges utódok. Egészségünk fentartása nemcsak saját jól felfogott érdekünk, hanem utódainké is, akiket egészséges emberekké kell felnevelnünk. Ha a lakás, táplálkozás, ruházkodás és egyéb élet-szükségletek tekintetében az emberek egymásnak kölcsönös segítségére, megértő munkásságára rá vannak utalva, úgy ez fokozott mértékben áll a betegségek elleni küzdelemben. Kezdetleges társadalomban a lakás, táplálkozás, ruházkodás stb. magánügy lehetett, épügy magánügy lehetett az is, vajjon valaki egészséges-e vagy beteg. A mai társadalomban azonban az egyén betegsége, még ha nem is ragályos, nem lehet magánügy, hanem fontos közügy. Csak az egészséges ember munkaképes és lehet hasznos tagja a társadalomnak. Viszont a beteg embert sem hagyhatjuk nyomorultul elpusztulni; veleszületett érzéseink, melyek az emberek társadalmi együttélését lehetővé teszik, háborodnának fel és tiltakoznának ez ellen. A beteg ember tehetetlen és segítségre szorul, és amikor kárt okoz azáltal, hogy munkaképtelenségénél fogva a társadalom számára hasznos munkát nem végez, ellenben fogyasztja embertársai munkatermékeit, ezt a kárt még fokozza azzal, hogy egészséges embereket köt le saját kiszolgálására és von el ily módon a társadalom számára hasznos munkától. Az egészséges többi embernek ennél fogva nemcsak a betegek helyett, de ezeknek ápolói helyett is kell dolgozniuk, hogy életszükségleteiket kielégítsék, ami fokozott munkát igényel. Arra kell tehát törekedni, hogy lehetőleg minden ember dolgozó, használható, munkaképes tagja legyen a társadalomnak, hogy minél kevesebb legyen azoknak a száma, akiket tehetetlenségüknél és munkaképtelenségüknél fogva a többieknek kell eltartaniuk.

A célszerűségi és hasznossági szempont is tehát amellettszól, hogy a betegségeket az emberi társadalomból lehetőleg ki kell küszöbölnünk. A másik szempont még önzőbb: saját érdekünk megóvni magunkat a megbetegedéstől és megkímélni magunkat a kínos szenvedésektől, meghosszabbítani és örömteljesebbé tenni életünket és hozzátartozóink, szeretteink életét.

Mai tapasztalatismereteink mellett ismerjük a betegségek legfőbb okait és a technika mai fejlettsége, képessé lesz bennünket arra, hogy ezen okok legtöbbszörjét elhárítsuk és kiküszöböljük.

Tudjuk, hogy a legtöbb betegség okozói baktériumok, aprócsak több százszoros nagyítás mellett látható élőlények, melyek az emberi szervezetbe jutva ott megtelepedve, szervezetünkől táplálkoznak, elszaporodnak és részben ezáltal, részben életműködésük folytán termelt mérgek, toxinok által, melyek a vérbe jutva az egész emberi szervezetet elárasztják, benne működési zavarokat, betegséget okoznak. A beteg ember tehát tulajdonképpen baktériumfészeknek tekinthető, ki már ezáltal is veszélyezteti környezetének egészségét, azáltal t. i., hogy betegségek okozó baktériumokat táplál.

A baktériumok ellen a tisztasági rendszabályok betartásával védekezünk a legsikeresebben. Könnyen rothadó anyagok felhalmozódása, nedvesség, napfény hiánya elősegítői a baktériumok elszaporodásának. Ezért elsőrangú egészségi követelmény, hogy lakásunk és azok a helyiségek, hol huzamosabb ideig tartózkodunk, száraz, világos, a napfény számára jól hozzáférhető és jó szellőzőkészülékkel ellátott legyen és hogy a szemetet, tisztátalanságot, hulladékot és ürüléket a tartózkodási helyünkből eltávolítsuk. A lakások, szőnyegek, függönyök, ágyneműek, ruházat stb. tisztogatása azért ne történjék söprés, porolás útján, mert ily módon a porral együtt esetleg baktériumok is kerülnek a levegőbe, melyeket belélegezhetünk és ily módon alkalmat nyújtunk nekik ahhoz, hogy szervezetünkben megtelepedjenek. Ezért történjék a tisztogatás porszívógépekkel. Tisztán kell tartanunk tartózkodási helyünk környékét, az utcát és utakat is, hogy a porképződést meggátoljuk és megakadályozzuk ezzel, hogy a baktériumok a levegőbe kerülve, légárammal lakásunkba és azokba a helyiségekbe kerüljenek, ahol emberek tartózkodnak. Azért kell a ragályos betegeket elkülönítenünk, mert kórokozó baktériumtermelők, mert a baktériumok szervezetükből kijutva, veszélyeztetik a környezetet és azok útján a távolabb lakókat is. Azért kell étkezés előtt kezünket mosni és szánkat öblíteni, nehogy a baktériumokat lenyelve, alkalmat nyújtsunk nekik arra, hogy szervezetünkben megtelepedjenek.

A tisztasági rendszabályok betartásával tehát némileg védekezhetünk a baktériumok betolakodása ellen és megóvhatjuk egészségünket. Azonban, mivel láthatatlan ellenséggel van dolgunk, sohasem lehetünk bizonyosak abban, hogy ezáltal tényleg teljesen kiküszöböltük őket, hogy tényleg megszabadultunk tőlük, hogy teljes biztonságban vagyunk felőlük. Mégis,

bár a tisztasági rendszabályok mindenki által okvetlenül betartandók, nincs okunk arra, hogy tőlük örökös rettegésben éljünk és ezáltal életünket kínossá és elviselhetetlenné tegyük. A baktériumokkal és így a megbetegedéssel szemben van még egy igen hatékony fegyverünk.

Tapasztalati lény, hogy a legragályosabb járványos betegségek fellépése idején sem betegszik meg minden ember, még akkor sem, ha a fertőzésnek ki volt téve és a kórokozó baktériumok szervezetébe behatoltak is. Tapasztalati tény továbbá, hogy a legveszedelmesebb betegségek következtében sem hal meg minden ember, hanem igen sok beteg rövidebb vagy hosszabb ideig tartó betegség után felgyógyul. Mi ennek az oka?

Az élőlények szervezetelemeiben, az u. n. sejtekben az életműködések folyamán kémiai elváltozások mennek végbe, anyagok használnak el, melyek ily módon az életműködések fenntartására alkalmatlanokká válnak. Ezeket az anyagokat pótolni kell és pótlásuk a táplálkozás útján történik. Csak a növényeknek van meg az a képességük, hogy a testük felépítésére szükséges anyagokat a szerves, u. n. élettelen világból válasszák ki és állítsák elő, a többiek közvetve vagy közvetlenül a növények testéből merítik saját szervezetük fel- és újraépítéséhez szükséges anyagot. Úgyszólván élősdiei a növényeknek és egymásnak és létük fenmaradásáért állandó küzdelmet folytatnak. Az ember teste is sejtekből van felépítve és ugyanazon törvényeknek van alávetve. Állandó harcot folytatunk létünkért, fenmaradásunkért a környezetünk, a nagy természet ellen, hogy a testünk felépítéséhez szükséges anyagot megszerezzük és védekezünk azon ellenségeink ellen, melyek a testük telepítéséhez szükséges anyagokat rajtunk és bennünk élőködve, a mi szervezetünkől akarják megszerezni. E harcban győzedelmeskedik az, akinek jobb a fegyverzete, erősebb az ellenállóképessége.

Szervezetünk legfőbb védőberendezése és fegyverzete abban a sajátságában áll, hogy a szervezetünkbe hatolt baktériumok mérgeivel, toxinjaival szemben ellenmérgeket, antitoxinokat képes előállítani, melyek nemcsak a baktériumok mérgeit közömbösítik és hatástalanná teszik, hanem magukat a baktériumokat is megtámadják és életműködéseikben gátolják, elpusztítják. E segítség legkifejezettebben a vérben van és oly finom, hogy mindenfajta toxin ellen a neki megfelelő antitoxint készíti. Ezen

a sajátságán alapszik a védőoltás (himlő-, cholera-, typhus-, diftéria- stb. oltások).

Legfőbb törekvésünk tehát a tisztasági rendszabályok betartása mellett oda irányuljon, hogy szervezetünk ezen tulajdonságát, szervezetünk ellenállóképességét fentartsuk és fokozzuk és ne engedjük azt leszállítani, csökkenteni.

Azokat az okokat, melyek szervezetünk ellenállóképességét csökkentik, részint tapasztalásból, megfigyelésből, részint tudományos vizsgálatok megállapításaiból ismerjük. Csökkentik a szervezet ellentállóképességét:

1. Egészségtelen táplálkozás, Ez lehet: a) hiányos, elégtelen, minek következtében a szervezet nem kapja meg az elhasznált anyagok pótlására szükséges anyagokat elegendő mennyiségben és így nem jut arra sem elég anyag, amiből ellenmérgeket készítsen; b) túlbő, melynek következményei az emésztőszervek megterhelése és előbb-utóbb kimerülése emésztési zavarokkal és következményeiben a szervezet táplálékfelvételének hiányosságával, vagy zsírlerakódásokba különböző szervekben, az u. n. elhárjásodás, melyek ezen szerveknek az egészség fenntartására fontos életműködéseit, főleg a vérkeringést és vérellátást gátolják; c) rossz, amikor egyenesen mérgeként hat és életműködést zavarokat, betegséget direkt uton idéz elő, romlott étel, husmérgezés, beteg állatok húsa, teje, mérges gomba stb.

Egyéni érdekem tehát nemcsak azt követeli, hogy magamnak legyen egészséges, megfelelő mennyiségű táplálékom, hanem ama kölcsönös viszonylatoknál fogva, melyek ember és ember között az élet folyamán fennállanak azt is parancsolja, hogy az országban ne legyen ember, aki egészségtelenül, azaz hiányosan, vagy túlbőven, avagy rosszul táplálkozik. A táplálkozás ennél fogva nem lehet magánügy, hanem közügy és állami feladat a közéletmezésről gondoskodni. Ezen korlátokon belül az egyént szabadság meghagyandó, hogy t. i. mindenki étele minőségét a körülményektől függően maga határozhassa meg.

2. Egészségtelen lakás. Egészségtelen a lakás: a) Ha nehezen tisztán tartható, a szemétkben, piszokban többnyire könnyen rothadó anyagok vannak, melyekben baktériumok könnyen befészkelik magukat, így adva van a gyakori lehetőség, hogy az ember szervezetébe is behatoljanak, másrészt a rot-

hadásnál mint rothadási termékek bűzös gázok keletkeznek melyek mérgesek és a szoba levegőjével a szervezetbe jutnak. Az ilyen levegőben való hosszadalmas tartózkodás chronikus mérgezést (vérsejtek pusztulása, vérszegénység, idegbajok, táplálkozási zavarok stb.) létesíthet. b) Ha nedves; a nedvesség a baktériumok fejlődését és a rothadási előmozdítja. A nedves lakások némely krónikus betegség iránt különösen hajlamossá teszik a lakót (tuberkulózis, görvélykór, csusz, idegbajok, neuralgiák fajtái). Nedves lakásokban gyakori a penész- és egyéb gomba, melyeknek alkatrészei bomlásnak indulva, bűzös, mérges gázokkal fertőzik a levegőt. Következményei ugyanazok, mint az a) alattiak, c) Ha hiányosan és nehezen szellőztethető. A felnőtt ember óránként 20 liter élelmet, oxygént fogyaszt és ugyanannyi szénsavai lehel ki, mely a szoba levegőjével el keveredik. Az elfogyasztott élelmet helyébe új élelmet kell jönnie, a kilégzett szénsavat el kell távolítani, épúgy a bőrön át távozó gázokat, melyek mérgesebbek a szénsavnál. A szellőztetlen vagy hiányosan szellőzött lakásokban való hosszadalmas tartózkodás ugyanazokat a bajokat létesíti, mint a) és b) esetében. A tisztátalan lakás bűzös, a nedves lakás hideg és dohos, szellőztetlen vagy elégtelenül szellőzött lakás, melyben ember huzamosabb ideig tartózkodott, emberszagai, d) Ha sötét, napfény számára hozzá nem férhető. Sötét lakások nehezen tisztán tarthatók, és szellőzhetők. Továbbá nehezen száradnak, míg a napfénynek direkt baktériumölő hatása van. A sötét lakások továbbá komorak, a kedélyre deprimálólag hatnak, ami az életműködésekre gátlólag visszahat. A napfényes lakások derűje a kedélyt emeli, az életműködésekkel élénkíti.

Miután lakni mindenkinek kell és életünk legnagyobb részét lakásban töltjük, a lakás szervezetünket a legnagyobb mértékben befolyásolja. Nem közömbös tehát, vajjon az egészségügyi követelményeknek megfelel-e avagy nem, és így magánügy sem lehet és miután az egyén saját magának minden tekintetben megfelelő lakást nem építhet, az államnak kötelessége gondoskodni arról, hogy minden embernek egészséges lakása legyen és felügyelni arra, hogy minden lakásban és annak környékén az egészségügyi rendszabályok betartassanak. Ugyanez áll a középületekre és valamennyi helyiségre, melyben emberek huzamosabb ideig tartózkodni kénytelenek.

3. Hiányos ruházkodás. Említettem, hogy az ember nem csak azért ruházódik, hogy bájait eltakarja és testét díszítse.

hanem azért is, hogy megvédelmezze a külső behatások ellen (hideg, meleg, eső, napsütés, por, piszok stb.) Ruházkodni is minden embernek kell és szükséges, hogy minden embernek módjában legyen ruhát váltani és a levetett ruhát tisztítás, mosás, vasalás útján desinficiálni. A piszkos ruha nemcsak sérti az ember esztétikai érzékét, hanem számos baktérium hordozója és különböző betegségek okozója lehet. Tehát a ruházkodás sem lehet magánügy, — csak a ruha szabása és díszítése tekintetében lehet és kell az egyéni ízlésnek szabad folyást engedni — hanem közügy és az államnak kötelessége arról gondoskodni, hogy mindenki megfelelő ruházattal el legyen látva, és felügyelni arra, hogy mindenki tisztán öltözködjék. Egészségtelen ruhadarabok, minő a fűző, földig érő szoknya, mely az utcát söpri és hasonlók, egyáltalában eltiltandók. A hiányos ruházkodás, mely az időjárás és a külső behatások ellen kellő védelme nem nyújt, egyrészt a kellő védelem hiánya folytán csökkenti szervezetünk ellentállóképességét, másrészt, mivel a piszkos ruha sok baktérium hordozója és testünkkel közvetlen érintkezésben van, számtalan alkalmat nyújt arra, hogy a baktériumok a szervezetünkből hatoljanak és direkt utón idézzenek elő betegséget.

Megerőltető munka. Megerőltető a munka, ha: 1. fizikailag nehéz. Megerőltetés folytán izomrostszakadás, szívtágulás létesülhet, melyek működési zavarokkal járnak. Valamely szervben beállott működési zavar az egész szervezet normális működéséi megzavarja. 2. Ha hosszú tartamú. Munkaközben a működő szervekben (agy, izom, fokozott az anyag felhasználás az elhasznált anyagok eltávolítása és pótlása akadályozva van, mivel gyorsabb az anyagelhasználás, mint az elhasznált anyagokból keletkezett termékek eltávolítása. Bizonyos foknál beáll a fáradtság érzése, mely arra int, hogy pihenés útján időt engedjünk a működő szerveknek, hogy ballasztjuktól megszabaduljanak. Ez a véráram útján történik. Ha ezt a szükséges időt a működő szerveknek meg nem adjuk, úgy az elhasznált anyagok termékeinek torlódása áll be a szervekben és a vérben, ami, ha gyakran ismétlődik, a szervezet gyors kopásának, ellentállóképessége csökkenésének következményeivel jár. 3. Ha egyhangú, egyoldalú. Ilyenkor mindig ugyanaz az izomcsoport működik a többiek rovására, aminek következménye hogy utóbbiak tespednek, sorvadnak, gyengülnek, az egész szervezet gyöngülése, ellentállóképességének csökkenése mel-

lelt. Hozzájárul, hogy az egyoldalú munka unalmas és kedély-depressziót idéz elő.

5. Munkátlan, henye életmód. Már magában véve betegségre vall, mert az egészséges ember szerel dolgozni, szerveit hasznosan foglalkoztatni. Ha a munkás életmódban gátolva van, tespedésnek indul, izmai és tehetségei senyvednek, sorvadnak, következménye az egész szervezet gyöngülése, ellentállóképességének csökkenése.

Ennek következtében közérdek, társadalmi, állami érdek követeli, hogy minden ember dolgozzék, hogy a munka ne legyen fizikailag nehéz, ne legyen hosszú tartamú, ne legyen egyhangú, egyoldalú. A nehéz munkát gépekkel végeztessük, vagy megfelelő számú emberrel, hogy a teher megoszoljék, munka közben gyakori szünetet alkalmazzunk és jusson elegendő idő a szórakozásra és pihenésre.

6. Mérges anyagokkal való foglalkozás, ipari mérég. Tekintetbe jönnek az ólom, higany, arzén, foszfor, chlor, valamint egyéb, a vegyi iparban keletkező mérges anyagok, melyek por vagy gáz alakjában a levegőbe kerülve, légzés alkalmával a szervezetbe jutnak és akut vagy krónikus mérgezést és betegségeket okoznak. Direkte csökkentik a szervezet ellentállóképességét azon működési zavarok következtében, melyeket mérgezés folytán létesítenek. Ilyenféle anyagokat feldolgozó gyárakban a dolgozók védelmére a helyiségek fokozott szellőzése és porszívó gépek alkalmazása, valamint a munkaidő lényeges megrövidítése szükséges. Utóbbi azért, hogy a szervezetnek ideje legyen a netalán beléje jutott kicsiny mérghemmenységet magából kiküszöbölni, mielőtt a mérég behatolt. Ez az idő minden mérgefajtára külön állapítandó meg, és inkább hosszabb, mint rövidebb legyen.

Munka közben keletkező por, a gyárak füstje, égésterméke a levegővel a légzőutakba kerülve azok nyakhártyáján állandó izgatás folytán hurutot idéznek elő és csökkentik ellentálló képességüket a baktériumok ellen. A tüdőbe jutva lerakódás által roncsolják szövetét, köhögésre ingerelnek és ezáltal tüdőtágulást létesítenek. Következményei: a vér oxigénellátásának csökkenése, lélegzést és vérkeringési zavarok, a szervezet ellentállóképességének csökkenése.

A mondottak alapján a munka államilag, törvényhozás útján szabályozandó. A maximális munkaidő 8 óránál hosszabb ne legyen, az éjjeli munka maximális ideje jóval rövi-

debb (talán 6 óra, esetleges tapasztalati ismeretek alapján még ezen idő is korlátozandó) legyen, mérges anyagokkal való foglalkozásnál minden méregfajtára külön állapítandó meg a maximális munkaidő, mely az éjjeli munkánál semmiesetre sem lehet hosszabb tartamu.

7. Mérges élvezeti anyagok, elsősorban bódító élvezeti szerek. Idetartoznak a morfium, ópium, indiai kender, aether, chloral, kloroform, cocain ;stb. nálunk főleg alkohol tartalmú italok (bor, pezsgőbor, konyak, sör, méhser, pálinka, likőr, gyümölcsborok stb.). Ezek az anyagok veszedelmes protoplasmamérgek, melyek a sejt élőállományának életműködését csökkentik, bénítják. Már kicsiny adagok után csökkentik az érzékek felfogó képességét és a bonyolultabb és finomabb agyműködések bénítása útján (kritikai, bíráló képesség, a gondolatok logikus elrendezésének bénítása útján) jólérzést, kellemes hangulatot (eufóriát) létesítenek. Nagy adagok után akut mérgezés: részegség, mámor, kábulat az elalvásig — ha az adag elég nagyutóbbi a halálba megy át —, jön létre, akut morfinizmus, akut ópium mérgezés, akut aether, kloroform-, cocain-, alkohol-stb. mérgezés). Ez az állapot maga betegség és csökkenti a szervezel ellentállóképességét. Az adagok gyakori ismétlésével, még ha azok kicsinyek is (u. n. mérsékelt adagok), krónikus u. n. szokványos mérgezés áll be a különböző szervek működéseinek zavaraiival. Laitinen, a helsingforsi egyetem élettan tanára kísérletileg bebizonyította, hogy már mérsékelt alkoholadagok (0.1 gr. 1 kgr. testsúlyra = felnőtt embernél körülbelül 1 deciliter bor, 2 deciliter sör. $\frac{3}{4}$ deciliter pálinka) 3 hónapi rendszeres adagolása után a vérnek ellenméregkészítő képessége lényegesen csökkent. Még veszedelmesebb a kábító élvezeti szereknek az a hatása, melyet a csírasejtek megmérgezése folytán az utódokra gyakorol, amennyiben korcs utódok fejlődését okozza: testileg, szellemileg, erkölcsileg hiányosan fejlett utódok egyik legfőbb oka a szülők alkohol fogyasztása.

A szeszes italok fogyasztása az alkohol bénító hatásánál fogva direkte csökkenti a testi és szellemi munkaképességül, a bírálóképesség megzavarásával balesetek okozójává válik és ily módon veszélyezteteti más emberek testi épségét, életét.

A társadalmi fejlődés elérte már azt a fokot, hogy a legtöbb ember felháborodik azok ellen, kik gyönyörűséget találnak abban, ha más embert meggyötörnek, megkínóznak. Nem

tekintjük az emberi szabadság megsértésének, ha az ilyen embereket pervers kedvtelésükben megakadályozzuk, nem tekintjük az emberi szabadság megsértésének, ha a hamiskártyásokat, csalókat, élelmiszer hamisítókat, uzorásokat garázdálkodásaik miatt rövidebb vagy hosszabb időre ártalmatlanná teszik, épp úgy elítélendőnek tartjuk a kérészt és csábítást. Ma már megtorolja a társadalom a köztisztaság elleni cselekedeteket is és nem engedi meg, hogy az ember testi szükségleteit (vizezés, székelés) bárhol elvégezze, anélkül, hogy ezt a megtorlást a józanul gondolkodó ember az emberi szabadságba ütköző beavatkozásnak tekintené. Az ilyen és hasonló cselekedetek nem egyebek az emberi szabadsággal való visszaélésnél a gyöngébb, saját szabadságát kellőképpen megvédelmezni nem tudó emberek és a köz rovására. Itt a legfőbb ideje, hogy a közfelfogás fölemelkedjék erre a magaslatra a kábító élvezeti szerek — nálunk alkoholtartalmú italok és dohány — kérdésében is. Ne áltassa senki magát azzal, hogy amíg a szeszes italokkal mértékletesen él, senkinek sem árt, és végtére is saját szervezetével azt lehet, amit akar, különösen, ha hozzá még élvezetet is okoz, mert hisz az élet rövid és kevés élvezetet nyújt. A mértékletességre való törekvés mindenkiben meg van, hiszen részeges senki sem akar lenni, és éppen az u. n. mértékletesek azok, akik az ivási szokásokat fenntartják és ezáltal mértékletességre csábítanak. Kísérletileg bizonyított lény azonban, hogy az u. n. mérsékelt alkoholfogyasztás is csökkenteti a testi és szellemi munkaképességet és az ítélőképesség csökkentése folytán balesetek okozója. Ha elfogadjuk is azt az álláspontot, hogy az ember szervezetével azt tehet, amit akar, ez a szabadság föltétlenül korlátozandó akkor, amikor belőle a köznek károsítása keletkezik. Tényleg azonban meg nem engedhetőnek bélyegzi a társadalom az öncsonkítást és az öngyilkosságot is, még pedig — ha ösztönszerűleg és nem tudatosan is — joggal, mert a társadalomnak joga van megkívánni minden embertől, hogy hasznos tagja legyen, és hogy azt a munkát és fáradozást, melynek felnövekedését köszönheti, azokat az életörömekeket, melyeket mások munkája és az általános kulturintézmények folytán élvezett, hasznos munkával viszonzza. A szeszes italok élvezete azonban semmiféle haszonnal sem jár, és ha a nem rendszeres és mérsékelt alkoholfogyasztás oly kicsiny ártalom is, melyei a szervezettel könnyen kihever, a csiraszervekben bi-

zonyos — ha még oly csekély — nyomot visszahagy, már pedig arra kell törekednünk, hogy utódaink nálunknál minden tekintetben különbek legyenek. Az élvezet kérdését illetőleg pedig az egyéni és társadalmi élet számos egyéb magasabb élvezetet és örömet nyújt, tisztát és valódit, melyek az alkohalmámor illuzórikus élvezetét messze fölülmúlják.

Mindezek alapján elsőrangú követelmény, hogy a kábítószerek élvezete az emberi társadalomból kiküszöbölendő. Szesz italok készítése, szabadon árusítása és vásárlása, valamint fogyasztása tilosnak kell lennie, miként a többi mérgek, csakis a gyógyszertárakra korlátozandók, hol csakis orvosi receptre legyenek kaphatók.

A dohányzás rossz szokását, bár társadalmilag lényegesen ártalmatlanabb az alkoholnál, szintén kiküszöbölendőnek tartom.

A többi méregtartalmu élvezeti szereket illetőleg (tea, kávé, paprika, bors stb.) azt tartom, hogy amig utódokat degeneráló hatásuk beigazolva nincs, megengedhető.

8. Éjjelezés. Mai társadalmunkban az emberek nagy része egész nap dolgozni kénytelen, hogy életszükségeit megszerezhesse. Szórakozásra nappal már nem jut idő; a természet által pihenésre rendelt éjszakát kell megrabolni, hogy ezt a fontos életszükségletet kielégítsük. E szükséglet kielégítésére számos ipar keletkezett: színház, cirkusz, orfeum, magánszínház, tingli-tangli, kávéház, melyeknek olyika az alkoholtólke szolgálatában egész éjjel üzemben van. A munkaidő megrövidítésével, az alkoholtilalom életbeléptetésével és a nyilvános és titkos prostitúció megszüntetésével az éjjelezés lényeges korlátozása várható. Ez annál is inkább szükséges, hogy az éjszaka természetes rendeltetésének megfelelőleg csupán pihenés céljára használtassék, mert ellen esetben gyakori ismétlés mellett a szervezet kimerül és ellentállóképessége egyre csökken. Ennélfogva a munka kérdését szabályozandónak tartom és oly módon megoldandónak, hogy a szórakoztatások ideje is nappal legyen és lehetőleg ne nyúljon mélyen bele az éjszakába. Legkésőbb este 9 óra után a mulatóhelyek bezárandók. Színházak, hangversenyek, szórakoztató tudományos előadások lehetőleg délután tartassanak.

Röviden összefoglalva tehát az állam kötelessége gondoskodni: 1. Egészséges táplálkozásról közéletmezés útján. 2. Egészséges lakásról. 3. Egészséges ruházkodásról. 4. Munka

szabályozásáról. 5. Hogy minden egészséges, munkabíró ember dolgozzék. 6. Védelemről az ipari mérgezésekkel szemben. 7. Mérges élvezeti anyagok, elsősorban a hódító hatású anyagok (nálunk főképp alkohol tartalmú italok és dohány élvezetének megakadályozásáról és megszüntetéséről. 8. Az éjjelezés megakadályozásáról, illetve tetemes korlátozásáról.

Mindezek elsőrangú követelmények az emberi szervezet elmentállóképességének fenntartása érdekében, melyek csak állami intézkedések segítségével elégíthetők ki. Csakis ily módon remélhető az egyének egészségének megtartása, munkaképességének, életének meghosszabbítása. Az első törekvésnek pedig erre kell irányulnia.

Miután azonban a különböző betegségek létrejövételénél igen számos és különféle okok működnek közre, melyeknek valamenyiél még nem, vagy még nem eléggé ismerjük, miután továbbá a leggondosabb óvintézkedések mellett is olykor előre nem látott okok miatt balesetek előfordulnak, melyek az egyén életét, egészségét és munkaképességét megrövidítik, szükségesnek tartom még a betegügyre röviden kitérni és nézetemnek kifejezést adni.

A nem ragályos betegek kezelése, amennyiben betegségük nem köti őket ágyhoz, ambulánsan történhetik. E célból rendelőintézetek állítandók fel a városokban, melyek az orvosi tudomány színvonalának megfelelően rendezendők be. A súlyosabb betegek, kik gondos ápolásra szorulnak, minden esetben kórházi (szanatóriumi) kezelésben részesüljenek. Itt betegségük jobban tanulmányozható, a betegek továbbá alkalmasabb körülmények között vannak, mint odahaza, gyógyulásuk is gyorsabb. Végül mindannyiunk előtt ismeretes, milyen terhet ró a beteg ápolása a környezetre, kínlódása aggodalmat, gyötrelmet, szenvedést okoz a hozzátartozóinak, kik többnyire sem a megfelelő képzettséggel, sem képességgel, de a megfelelő eszközökkel sem rendelkeznek, melyek a betegápolás szempontjából rendkívül fontosak. Hozzátartozóinak lelki depressziója rossz hatással van a betegre, viszont elvonja őket foglalkozásuktól és az otthoni betegápolás megnehezíti a lakás tisztántartását, veszélyezteti a hozzátartozók egészségét.

A kórházak az orvosi tudomány mai színvonalának megfelelően a, közegészségügyi szempontok figyelembevételével, a városok és lakóhelyek közelében, de azokon kívül építendőek és rendezendők be. Kitérő közlekedési utak tegyék könnyen

hozzáférhetővé, hogy a betegek és sérültek odaszállítása gyorsan eszközölhető legyen..

A ragályos betegek, mihelyt ragályos voltak fel lett ismerve, azonnal elkülönítendőek és külön kórházakba szállítandók. Itl addig tartandók, míg ragályosságuk fellétlenül és biztosan megszűnt. A krónikus fertőző betegségekben szenvedők (tuberkulózis, trachoma. nemi betegségek stb.) szintén addig tartandók elkülönítve, amíg fertőzőképesek. De miután ezeknek betegsége (és fertőzőképessége igen hosszú ideig tart, mely idő alatt többnyire többé-kevésbé munkaképesek, az elkülönített és zárt intézetekben hasznos munkával foglalkoztatandók. Munkáltatásuk nemcsak azért szükséges, hogy az állam, a társadalom terhein könnyítsenek, hanem mert a hasznos munka a kedélyt és az öntudatot emeli, psychikailag megnyugtatólag hat a betegekre, amennyiben magukat ez állapotban is a társadalom hasznos tagjainak tudják, és így a betegség lefolyására is kedvező és jótékony befolyással minden bizonnyal van.

A ragály elterjedésének megakadályozására a legyek, mint a fertőzés főterjesztői az ország egész területén kiirtandók. Céltudatos munkával ez lehetséges. Épp úgy kiirtandók egyéb kór terjesztő rovarok is (házi férgek, szúnyogok stb.)

Magától értetődő, hogy az intézetekben, kórházakban valamennyi betegről betegségének keletkezésére és lefolyására vonatkozó pontos kórtörténet vezetendő, melyeknél a psychikus tünetekre az eddiginél nagyobb súly helyezendő.

Az elhalt egyének tetemei felboncolás és boncjegyzőkönyv felvétele után elégetendőek (krematórium; hamvaik urnába el téve, díszes kertben helyezendőek el. Akár oszlopokon, akár ki sebb-nagyobb épületekben. A művészetnek, szobrászatnak, ker tészetnek tág tér engedendő.

Munkásügy.

A fõnt említett követelmények teljesítésének lehetővé tétele céljából igen sok munkáskézre és a munkának helyes szervezésére van szükség. Egy, mérnök, kivel ezen eszmékrõl beszélgettem, azt az ellenvetést tette, hogy ezen eszmék kivihetetlenek, mert egy háromszobás lakóház építése, napi 6 órai munkaidõt számítva — beleértve a ház építéséhez szükséges összes anyagok készítését és szállítását — átlag 1 ember 24 esztendejébe kerül, ez idõ elteltével pedig a ház újra volna építendõ.

Miután az átlagos életkor Magyarországon 45 év szerintem pedig a munkaköteles kor a 18. évnél kezdődik, a többi életszükséglet előteremtésére csak 3 év állna rendelkezésre. Az illető mérnök számításának alapjául azt a pénzköltséget vélte, amelyet az ilyen ház építése igényelt.

Nézetem szerint a mérnök megállapítása téves, mert számításában hamis alapból indult ki. Igaz ugyan, hogy valamely áru előállítására fordított munkaidő értékét általában pénzben fejezik ki és bár a pénz oly energia fogalmát jelöli, mely minden más energiafajra átváltoztatható, az időt mégis csakis idővel lehet mérni, semmi mással, tehát még pénzzel sem. A technikai eszközök felhasználásával a munka idejét lényegesen meg lehet rövidíteni, a munka szervezésével még az így megrövidített munkaidő is lényegesen csökkenthető.

Ha a mérnök úr számítása helytálló lenne, ugy a mai 10 órás munkaidő mellett 14.4 év jut átlag egy 3 szobás lakás építésére, a többi munka elvégzésére pedig maradna 12.6 év. 20 év ezelőtt 12 — 14 óra volt a munkaidő, de a tények azt mutatják, hogy a munkaidő rövidülése dacára a termelés ugy az ipar, mint a mezőgazdaság terén nem csökkent, sőt fokozódott. A technika kiváló fokát mutatja a Ford-féle autómobilgyár, melyben egy automobil teljes gyártásához és összeállításához 40 percet igényelnek, továbbá az Armour-féle huströszt, melynek chikágói gyárában egy szarvasmarha teljes feldolgozási 40 perc alatt megy végbe. (Pásztor Árpád)

Nálunk a jelenlegi társadalmi rendben tömérdek pénz-, idő- és energiapocsékolás folyik, mivel egyrészt igen sok munkát, melyet géperővel lehetne és kellene elvégezni, emberi, legfeljebb állati erővel végeznek, számos energiaforrást felhasználatlanul figyelemre sem méltatnak, az igénybe vett energiákkal rablógazdálkodási üznek a termőföld elhanyagolása, nem kielégítő megmunkálása, erdők irtása, stb. stb. és elsősorban a hiányos munkásvédelem: a munkások kizsákmányolása, gyermekmunka, nők éjjeli munkája; és a munka szervezetlenségénél fogva igen sok felesleges, haszontalan és hiábavaló munkát teljesítenek. Továbbá figyelemreméltónak tartom, hogy az általános egészségügyi viszonyok színvonalának emelésével az átlagos korhatár és ezzel a munkaképesség határa lényegesen emelhető. A legtöbb energiapocsékolás folyik a háztartások körül. Itt gyökeres reformok szükségesek. A mai társadalmi rendben a háztartás vezetője: az asszony egész nap munkál-

kodik és dolgozik, gyakran egy és több cseléd segítségét igénybe véve és munkájának rendszerint csak a legszűkebb otthon látja hasznát, munkája — bár értékességét legkevésbé sem vonom kétségbe —, a társadalom, az állam számára nagyrészt nonproduktív. E téren óriási munkamegtakarítás érhető el és a felszabadult munkaerő produktív munkára értékesíthető. Felesleges és haszontalan munkát fordítanak elsősorban a szeszes italok és a bódító élvezeti szerek gyártására, továbbá ízléstelen és ostoba csecsebecsére és ékszerekre, melyekkel a lakásokat megtöltik és melyeket barbárul magukra aggatnak, végül nem megvetendő mértékben emberölésre szánt fegyverek és muníció előállítására. Mindezekre fordított munka más tereken gyümölcsözőbben és hasznosabban értékesíthető.

Az egészségügyi követelményeknek megfelelően a munkaidő maximális határát 8 órára szabtam meg. Ezt a maximális munkaidőt csakis a legkedvezőbb körülmények között tartom megengedhetőnek, ott, hol a körülmények a munkás egészségéi nem veszélyeztetik, tehát ott, hol a munka a szabadban, pormentes és jó levegőben történhetik (mezőgazdaság, fatermelés, kertészet, állatfelügyelet a szabadban és hasonlók, munkaközben gyakori (óránkénti szünet (5—10 percnyi, engedélyezendő. Abból a követelményből indulok ki t. i., hogy valamennyi legfontosabb életszükséglet előteremtése nem magán-, hanem csakis állami vállalatok keretében történjék. A legfontosabb életszükségletek: a lakás, élelmezés, ruházat, tisztasági szükségletek és szórakozás, továbbá fűtés, világítás, vízellátás, csatornázás, közlekedés. Minden felnőtt, egészséges ember, nemre való tekintet nélkül — az elaggottakat kivéve — munkaköteles. A munkakötelezettség alsó határa 18 év, az ivarérettség és az általános testi fejlettség beállta. A rátermettség, munkaképesség sorozás módjára orvosilag megállapítandó. A 18 és 19 éves alkalmasokból muukahadsereg állítandó fel általános munkakötelezettség alapján, mindkét nem részére, a szolgálati idő, 2 év legyen. Ez a hadsereg használandó fel a közmunkák végzésére: vízszabályozás, öntözőcsatornák építése és karbantartása, házak építése, csatornázás, vízellátás, köztisztaság főtartása, világítás, közlelmezés, útépítés, erdősítés és fásítás, betegápolás, mentőszolgálat, mezőgazdaság, bányászat és ipar, utóbbiaknál szakmunkák kizárásával, mivel nagyobb képzettséget igényelnek, továbbá ruházat, valamint az ipari és mezőgazdasági termékek beraktározása és szétosztása.

A munkássereg szervezete a fegyveres hadseregéhez hasonló lehet, a munkavezetők állásai azonban nem kinevezés, hanem választás útján töltendők be. Beosztása, csoportosítása szakmák szerint történjék (ruházati, ételmezési, köztisztasági mezőgazdasági, vizszabályozási, egészségügyi, útépítési stb. stb. osztagok), a sorozásnál a sorozott kívánsága a beosztási illetőleg figyelembe veendő. A munkaidő a szabadban, továbbá jól szellőző, pormentes helyiségekben nem mérges és nem mérges gázokat fejlesztő üzemekben napi 8 óra; azon üzemekben, hol a munka megszakítás nélkül folyik az éjjeli munka kárait figyelembe véve, történjék a felváltás, vagyis 3—4-es csoportokban. Kedvezőtlen időjárás esetén, valamint télen a szabadban való munka ideje a körülményekhez képest szabályozandó.

A munkáshadsereg számára pavillon-rendszerű épületek emelendők, melyekben az ifjak szállást találnak; külön a férfiak és külön a nők számára. Az egészségügyi követelmények gondosan figyelembe veendők. Ha munkájuk a laktanyájuktól távolos vidéken folyik, úgy hogy a laktanyákba való mindennapi visszatérés túl fárasztó és időtrabló, a nyári hónapokban sátoztáborban szállnak meg, a hideg évszakokban baraktáborokban vagy ha a munka e vidéken előreláthatólag több éven át az évszakokra való tekintet nélkül folytatandó, részükre szilárdabb épületek építendők. A berendezés, ételmezés és ruházat egyszerű, de megfelelő legyen. A fegyverem katonai, de minden brutalitás nélkül, a bánásmód szeretetteljes és oktató legyen. A laktanyák könyvtárral és sportteleppel legyenek felszerelve. Tudomány, irodalom, zene, tánc, egyéb művészetek, testgyakorlat és testápolás képezzék a munkaidő elteltével a fiatalság szórakozását. Hetenként 24 órai szabad idő mindegyik számára, hogy hozzátartozóit meglátogathassa, amennyiben azok a közelben laknak, vagy a szabadba való kirándulás céljára. Évente 4 heti szabadság külföldi vagy az ország belsejében való utazás céljából. Mindezek államköltségen. Autonómia részükre biztosítandó. A szórakozásokból mindenféle szerencse játék kiküszöbölendő. A büntetés kihágások, fegyelemsértés miatt sohasem nyilvánuljon szabadságvesztésben, mert ez céltalan és meddő, hanem szeretetteljes oktatásban és az ok kiküszöbölésében. A bíraskodás saját körükből választott bíróság útján történjék.

A kétéves szolgálati idő leteltével a férfiak 2 hónapi ka-

tonai kiképzésben részesülnek, hol a különböző fegyverekkel való bánásmóddal ismerkednek meg, utána mindegyik a tehetségének megfelelő pályákon, melynek alapját az iskolában és a munkáshadseregben szerezték meg, képezi ki magát és nyer alkalmazást. Miután a közszükségleti cikkek termelése és elosztása, vagyis a fogyasztók ellátása legnagyobb részét állami vállalatok útján történik, a munkálkodás számára a legtöbb ember elhelyezést talál, az esetleg fennmaradók állami felügyelet alatt álló magánüzemekben találnak alkalmazást.

A munkaképtelenek, a betegek, rokkantak és aggok ellátása az állam kötelessége, melyet oly módon kell teljesítenie, hogy az ellátottaknak ne legyen okuk a panaszra.

A férfiak munkássága a 18 éves kortól megszakítás nélküli. A nőket fiziológiai szervezetük gyakran arra kényszeríti, hogy bizonyos foglalkozásokat, melyekre éppen ezért a férfiaknál kevésbé alkalmasak, rövidebb-hosszabb időre, olykor véglegesen megszakítsanak és más munkakört vállaljanak. Legfőképpen a terhesség és a gyermekágy, valamint a csecsemők szoptatása és bizonyos korig való nevelése vonja ki őket egyéb munkától. Miután a nő, ki gyermeknek ad életet és azt felneveli, a társadalom és az állam számára a legértékesebb munkát végzi, melyhez semmi más nem fogható) az államnak, a társadalomnak kötelessége az anyáknak tisztességes és gondtalan ellátást biztosítani. Mihelyt a legfiatalabb gyermek 3 éves kort elért, az anya ismét munkaköteles.

A gyermekek munkára nem alkalmazhatók. 3 éves kortól 18 éves korukig nemre való tekintet nélkül iskolakötelesek, azontúl munkakötelesek.

A munkahelyeken az összes munkásvédelmi intézkedések, esetleges baleset és ipari betegségeik elhárítása céljából, foganatosítandók.

A prostitúció.

Kulturszégyen, akárcsak a háború. A mai társadalmi rend, miként ezt nem volt képes megakadályozni, a prostitúciót sem képes kiküszöbölni. Oka az alkoholizmusban, a kapitalizmusban, főként pedig a nők elnyomatásában rejlik. Okvetlenül megszüntetendőnek tartom, de nem a nők, főleg a prostituáltak megrendszabályozásával és a szégyenbe és nyomorba taszításával. Azt hiszem, e kérdést a férfiak társadalma kép-

telen megoldani, csakis a nők képesek erre, mert őket érinti legközelebről, a prostituált férfiak elenyésző kisebbségben vannak. E kényes kérdéshez roppant emberszeretettel kell nyulni.

Mindenekelőtt a nők a férfiakkal minden téren teljesen egyenjogusítandók. Az alkoholizmus kiküszöbölendő és minden ember léte, egzisztenciája, boldogulása biztosítandó. A férfiak oly nevelésben részesüljenek, hogy 20 éves korukig a nemi élettől tartózkodók legyenek, a házasságkötés mindenki számára könnyen lehetővé tétessék, az anya tisztességes ellátásáról az állam gondoskodjék. Végül a válás megkönnyíttessék, igen könnyűvé tétessék, ha mindkét fél ebben kölcsönösen megegyezett. Nincs semmi értelme együtt tartani oly embereket, kiknek együttélésében a harmónia hiányzik.

A munkás életmód, úgy hiszem, a legjobb védelem a prostitúció ellen. Ezért tartom fontosnak minden felnőtt ember számára, nemre való tekintet nélkül, a munkakötelesség bevezetését. A nemi felvilágosítás már a kora ifjúságban történjék, az iskolai nevelés mindkét nem koedukációja rendszerében folyjék. Ezek, nézetem szerint, igen alkalmasak arra, hogy egymáshoz szoktatás útján az erotizmust, a nemi feszültséget csökkentsék.

A nemi élet tudományos kutatás tárgyát képezze és meg kell szűnnie annak a titokzatosságnak és mysticismusnak, mely éppen titokzatos és mystikus voltánál fogva a fiatal egyének fantáziáját és erotizmusát oly nagy mértékben ingerli. A nemi élet pszichológiájával eddig leginkább a költők foglalkoztak, kik legtöbbszörre fiziológiai és biológiai ismeretekben szűkölködtek, bár nagyrészt pszichológiailag jó megfigyelő tehetségről adtak bizonyosságot. Az orvosi tudomány a fiziológiát és biológiai kultiválja, de a pszichológiát elhanyagolja. A nemi élet rendezése oly fontos, miül egyéb életműködésé, sok kin, gyötrelem és szenvedés szüntethető meg általa, de ez csak tudományos kutatás és megállapítás alapján lehetséges. Ebben a munkában mindkét nemnek kell közreműködni tudományos őszinteséggel és igazságszeretettel.

A prostitúció a hosszú háború alatt nagy mértékben elterjedt. A megélhetés bizonytalansága és nehézségei, az alacsony munkabér és az ebből származó nyomor, végül a férfiuralom egyre több nőt arra kényszerített, hogy önmagát, emberi méltóságát megalázva, teste áruba bocsátásával, legszentebb érzel-

mei elnyomásával biztosítson magának nyomorúságos életet. Foglalkozni kell ezzel a nyavalyával, mely igen sok szenvedés kutforrása mindkét nemre nézve, mert megvan és a legnehezebben megszüntethető. Foglalkozni kell ezzel a kérdéssel azért is, mert a nemi betegségek elterjedésének főforrása. Az ember-tenyésztés sikere szempontjából ezt a forrást el kell zárni, a kérdés megoldása elsőrangú fontosságú. Rendőri intézkedésekkel itt célt érni nem lehet, a kérdési napirenddé kell tenni, nyilvánosan kell vele foglalkozni és magukat a prostituáltakat is meg kell hallgatni. Ki kell emelni őket abból a mocsárból, melybe a társadalom taszította, hogy hasznos és nem veszedelmes tagjai legyenek ismét a társadalomnak. Legtöbbjükben közülök megvan az erre való törekvés, csak az erejük gyenge a társadalom visszautasító felfogásával szemben. Egy nyáron vonaton utaztam, a kocsi zsúfolva volt hölgyekkel és urakkal. Az egyik hölgy élénken érdeklődött idős szomszédnője úticéljáról és nagy bőbeszédűséggel elbeszélte, hogy nagyanyjától jön, hol a nyarat töltötte és nagynénjéhez utazik, ki őt magához hívta. Egy állomáson a kocsi kiürült és a bőbeszédű hölgygel egyedül maradiam. «Ugye, jól játszottam a szerepet? — fordult hozzám. Csodálkozva néztem rá. Tisztességes nőnek látszom?» — Beszédbe elegyedtem vele; elmondta, hogy éjjeli kávéházban felirónő teljes ellátás és havi 20 korona ellenében. Az élelmezés rossz, szobája sötét odú, a vendégekkel együtt kell innia, hogy őket ivásra buzdítsa. Nagyon jól esett neki, hogy tisztességes nőnek nézték. Sok ankét és az ankéteken sok beszédeket tartottak a prostitúcióból eredő nemi betegségek megszüntetése érdekében. Ezek csak az okkal együtt szüntethetők meg. Az ankéteken egyetlen egyszer sem jutottak szóhoz maguk a prostituáltak. Psychologiaiilag érthető, hogy gyalázatukat, szégyenüket nem kívánják a nagy nyilvánosság elé kitárni, arra valók azonban megfelelő egyesületek, melyek meleg szeretettel karolják fel ügyüket. A kezdet mindenesetre megtörtént.

Azt hiszem, nagyban járulna hozzá a prostitúció megszüntetéséhez, ha a nemi betegek oly elbánásban részesülnének, mint a többi ragályos betegek. El kell különíteni őket nemre és rangra való tekintet nélkül és elkülönítve tartani, amíg fertőzők és ezáltal közveszélyesek és így gyógykezelendők, hogy egészségüket visszanyerjék. A gyógykezelés mellett az egészségesektől elkülönített intézetekben vagy vidékeken foglalkoztatan-

dók, amennyire azt egészségi állapotuk megengedi. Ily módon a költségeket, melyekbe gyógykezelésük és ellátásuk kerülne, munkájukkal behoználak.

De miként említettem, a leghathatósabb ellenszer a nők teljes egyenjogúsítása minden téren, továbbá a gyülekezési jog intézményes biztosítása, általános választójog, az alkoholizmus kiküszöbölése és minden ember létének, egzisztenciájának, boldogulásának intézményes biztosítása.

Anya- és gyermekvédelem.

A hivatalos statisztikai adatok szerint 1912-ben Magyarországon 670.000-nél több gyermek született élve. Ugyanezen évben meghalt 5 éven aluli korban több mint 170.000 gyermek, 1 éven aluli korban több mint 120.000. Az európai államok sorában Magyarországon a gyermekhalandóság a legnagyobb. Ha tekintetbe vesszük, hogy az emberi társadalomban a legnagyobb érték maga az ember, úgy Magyarországon a legrettenetesebb értékpazarlás folyik.

Azt jelentik a fenti számok, hogy tömérdek gyermeknek kell elpusztulnia, mert hiányzanak az előfeltételek, melyek a gyermekek egészségben tartásához és felnőtt emberré neveléséhez okvetlenül szükségesek, hogy tömérdek gyermeknek kell elpusztulnia, mert az alkoholfogyasztás csirarontó hatásánál fogva már fogantatásukkor meg voltak mérgezve, továbbá meri a teherben levő nők hiányos védelemben részesültek azon károkkal szemben, melyek a fejlődő magzatot érhetik. A lakás, táplálkozás, munka, pihenés és szórakozás tekintetében, általában a közegészségi viszonyokat tekintve, Magyarország igen alacsony színvonalon áll. A rettenetes gyermekhalandóság a kormányokat arra kényszerítette, hogy a gyermekvédelmet országosan rendezze, mindazonáltal az eredmény alig számottevő, a gyermekhalandóság Magyarországon még mindig a legnagyobb.

E tény mellett szinte nevetségesnek tűnik az a törekvés, mely az egyke (egy gyermekrendszer) és a szülés-sztrájk ellen mozgalmat akar indítani, mikor a társadalom és az állam a megszületett gyermekek életben maradásai és felnövekedését sem akarják biztosítani. Ez a törekvés oktalan, céltalan és helytelen. Nézetem szerint meg kell adni a nőnek azt az elemi jogot, hogy önmaga határozza meg, akar-e gyermeket kiviselni és a

hozni, vagy nem. Ne féltsük e jog megadásától az emberiséget. Egyébként igen sok nő a törvény tilalma ellenére él ezen veleszületett természetes jogával, a baj az, hogy titokban és terhe megszabadulása céljából nem hozzáértő orvoshoz, hanem kuruzslókhoz fordul, kiknél életét, legjobb esetben lesti épségét kockáztatja.

Minden egészséges élőlényben megvan az önfentartási ösztönön kívül a fajfenntartási ösztön is, az utódokra való törekvés. Amelyikben az egyik vagy a másik hiányzik, az hiányosan fejlett, elkorcsosult lény, melyet a természet kihalásra kárhözhatott. Az egészséges ember is kíván utódokat, a nő csak úgy, mint a férfi. Amelyikben ez az ösztön hiányzik, elkorcsosult, degenerált lény, kinek utódai előreláthatólag kisebb értékűek, ennélfogva a társadalom számára nem kívánatosak. Kivételek lehetnek és vannak, ám ezek csak a szabályt erősítik meg.

Mindenekelőtt az erkölcsi felfogást egészségesebb, az emberi természetnek és a célnak megfelelő alapokra kell fektetni. Ostoba morál az, mely egy és ugyanazon dolgot hol erkölcsösnek, hol erkölcstelennek mondja. Különösen a nőekkel szemben roppantul igazságtalan. A nőt, ki teherbe jut, ha terhességét bizonyos külső formalitások, ceremóniák meg nem előzték, erkölcstelennek mondják még legközelebb hozzátartozói, szülői is, gyermekét szégyennek tartják, kire ellenséges szemmel tekintenek és kitől a legtöbbször mindenáron szabadulni akarnak, leggyakrabban mielőtt még megszületett, holott ugyanezt a gyermeket tárt karokkal, szeretettel várnák, ha fogantatását azok a ceremóniák, melyek a gyermekekre semmiféle befolyással sem lehetnek, megelőzték. Általában erkölcsösnek vagy erkölcstelennek kell ítélnünk a cselekedeteket aszerint, amint azok a társadalom számára hasznosak, avagy károsak. A házasságnál és a gyermeknemzésnél, illetve gyermek világrahozásánál is ez a szempont kell hogy vezérlő legyen. Ha az anya egészséges, testi leg-szellemileg jó tulajdonságokkal bír és terhessége ugyanolyan tulajdonságokkal bíró férfitől ered, a nemi viszony és a terhesség föltétlenül erkölcsös, akár megelőzték a házasságkötés formáságai, akár nem, mert ebből a viszonyból derék utódok várhatók. Az ilyen gyermekeket fel kell karolni, szeretettel felnevelni, nem pedig megbélyegezni, ha házasságon kívül születtek. Viszont erkölcstelennek tartom beteg embereknek nem a házasságát, sem nemi viszonyát, hanem gyermeknemzését, mert előreláthatólag (beteg utódnak adnak életet, ki úgy önmagának, mint

a társadalomnak terhére van, kinek élete kín és gyötrelem ön-maga és a társadalom számára.

A legfontosabb gyermekvédelmi intézmény a nőnek teljes egyenjogúsítása a férfival gazdasági és politikai téren, általános, egyenlő választójog, mely megengedi., hogy hathatósan közreműködjék oly törvények és intézmények létesítéséhez, melyek a gyermek megvédésére minden ártalommal szemben alkalmasak, hogy ellenőrzést gyakorolhasson és véleményt nyilváníthasson; hiszen erre leghivatottabb, mert nemcsak kiviseli és világra hozza, hanem neveli is, vele együtt él és alkalma van megfigyeléseket tenni és tapasztalatokat gyűjteni és ennél fogva legjobban tudja, mi van a gyermek fejlődésének kárára vagy hasznára. Ép oly fontos ennél fogva az egyesületi és gyülekezési jog intézményes biztosítása és a sajtószabadság, hogy az ellenőrzést és véleményt nyilvánítását nyíltan gyakorolhassa.

A gyermekvédelmi intézkedések három irányban foganatosítandók. Mindegyik egyformán fontos, és következetesen keresztülvendő a megszületett gyermek egészségben tartása és felnevelése szempontjából.

Az első a gyermek fogantatása előtti korszak. Itt az általános egészségügyi rendszabályok keresztülvitele a legfontosabb követelmény egészséges lakás, egészséges táplálkozás, egészséges ruházat, egészséges munkaviszonyok, egészséges szórakozások és kellő idő a pihenéshez, alváshoz. Továbbá tisztasági rendszabályok betartása minden téren. A kábító élvezeti szerek (szesz italok, dohányzás) fogyasztásának kiküszöbölése. Az előbbi fejezetekben mindezekre már rámutattam.

A második a gyermeknek anyaméhen belüli fejlődésére vonatkozik. Ezek: a terhes nő kímélése minden nehéz munkától. Gondtalan élet biztosítása a terhesség idejére, különösen annak végére. Teljes alkoholtilalom a terhesség idejére, szülészeti intézetek létesítése kellő számmal és modern berendezéssel, melyben a terhes nőket — erejüket és képességüket számba véve — lebetegedésükig foglalkoztatják, és lebetegedéskor orvosi segítségben és ápolásban részesítik.

A harmadik a gyermek születése utáni korszak. A nők terhességük utolsó hónapjától gyermekük megszületése utáni 6 hétig a szülészeti intézetekben maradjanak ápolás alatt, vagyis addig, míg anyaméhük rendes nagyságáig teljesen visszafejlődik. Ez idő alatt gyakorlati oktatásban részesülnek a gyer-

mekápolás terén. Megtanulják és kellő gyakorlatot szereznek abban, miképpen kell a gyermeket szoptatni, fűrésztteni, tisztába lenni, tisztán tartani, pólyázni, hogy az intézetből kikerülve ezen a gyermekre nézve igen fontos rendszabályokat egyedül is elvégezhessek. Ami a pólyázást illeti, helytelennek tartom a gyermek olyan lenyűgözését, hogy kezeit és lábait megmozgatni sem tudja. Hadd használja végtagjait, tanulja meg és gyakorolja be ezek használatát minél korábban, gyorsabban és egészségesebben fejlődik, mivel a testmozgás a vérkeringést elősegíti. Az anya maga szoptassa gyermekét, legalább 9 hónapon keresztül, ez idő alatt anyatejen kívül a gyermek egyéb táplálékot ne kapjon. Nemi életet ez idő alatt élhet az anya, csak arra kell ügyelnie, hogy a szoptatási idő alatt teherbe ne jusson, ami különböző óvszerek segítségével keresztülvihető. 9 hónapos korában a jól fejlett gyermek, ha a fogzáson már átesett, elválasztható és áttérhetni más megfelelő tápszerekkel való táplálásra. E kortól kezdve tanul meg a gyermek járni és beszélni és igen gondos felügyelet alatt tartandó. Séta, friss levegő, napfény ugy az anyára, mint a gyermekre igen üdvös. A lakás a friss levegő számára éjjel-nappal, télen és nyáron állandóan hozzáférhető legyen. A gyermek 3 éves koráig kizárólag az anya felügyelete alatt legyen, ezért igen fontos, hogy a megélhetés gondjaitól tehermentesíttessék. Minthogy az államnak a legfőbb érdeke az, hogy a gyermek életben és egészséges maradjon és derék, hasznavehető emberré felnövekedjék, kézenfekvő az a követelés, hogy, az állam ezt a munkát, melyet az anya gyermeke érdekében kifejt, ellenszolgáltatásban részesítse és részére gondtalan életet biztosítson. Az állami lelenházakban és gyermekmenhelyekben az állam eddig is fizetett szoptató- és szárazdajkákat alkalmazott: miért ne alkalmazhatna az állam szoptató- és szárazdajkának minden gyermekhez az ő saját anyját, ki azt nagyobb szeretettel és odaadással ápolná. Három éves koráig a gyermek kizárólag az anyja nevelése alatt álljon. Az anya tehát ez idő alatt egyéb munkára kötelezve ne legyen és gyermeknevelési munkájáért az államtól fizetést húzzon, mely akkora legyen, hogy gondtalan és emberhez méltó életet élhessen. Anyátlan árvák 3 éves korukig intézetben nyerjenek ápolást és nevelést. Beteg gyermekek, ha betegségük nem fertőző, nem ragályos, ott-hon nyerhetnek gyógykezelési, a fertőző betegek lehetőleg any-

jukkal együtt internálandók a járványkórházban, hol addig tartandók, míg fertőzőképességük minden kétséget kizáróan megszűnt.

Közoktatás.

Az embertenyésztés szempontjából az oktatás ügye nem kevésbé fontos és nélkülözhetetlen a lakás, élelmezés és a többi felsorolt követelményeknél. Az ember éppen abban különbözik a többi állattól, hogy gondolatait nemcsak kifejezni, hanem jelképileg megrögzíteni is tudja, minek következtében nem szükséges, hogy minden egyén végig tapasztalja mindazt, ami új, közhasznú felfedezésekre vezetett, hanem azok egyszerű oktatás útján közkinccsé válhatnak és új megismeréseknek és felfedezéseknek kiinduló alapját képezhetik.

Oktatás és nevelés rokon fogalmak. Mindkettő az értelemre és az érzelemre hat és a társadalmi célt akkor szolgálja helyesen, ha közhasznú cselekedetekre ösztönöz. Mint-hogy a gyermek első oktatója és nevelője az anyja, társadalmi és állami érdek, hogy az anyák nemcsak természettudományos ismeretekkel, műveltséggel és képzettséggel bírjanak, hanem társadalmi kötelességérzetük is jól fejlett legyen. A gyermek nevelése az első életévekben óriási türelmet igényel. Amelyik anyában ez a képesség nincs meg, nem való anyának, és arra gyermek nevelését bízni nem lehel. Különösen attól óvakod-jék minden anya, minden szülő, minden nevelő és minden tanító, hogy fegyelmi eszközül a verést használja és alkalmazza. A verés durva lelkületre mutat, a gyermeket is eldur-vítja, sérti az emberi méltóságot és megaláz, és a gyermeket félénkké, ravasszá és alattomos lelkületűvé teszi. Ez nem lehet a cél. Bátor, őszinte, nemes érzésű, egészséges, erőteljes, értelmes, munkaszerelő és víg kedélyű emberek tömegére van szükség, és már a gyermekek nevelésénél ezek a célok játszó-k a vezetőszerpet. A veleszületett antiszociális tulajdonságokat testi fenyíték alkalmazása nélkül is el lehet nyomni és kor-látok közé szorítani, és azokat a tulajdonságokat, melyek a társadalmi együttélést megkönnyítik és lehetővé teszik: első-sorban, a szeretet, kötelességérzet és felelősségérzet, minél nagyobb mértékben ki kell fejleszteni). A gyermek plasztikus agya nagyon suggestibilis és könnyen befolyásolható, legerőteljese-ben példaadás útján.

Mihelyt a gyermek a három éves kort elérte, az anya állandó felügyeletére nincs szüksége és az anya a gyermeknevelés súlyos gondja alól tehermentesítendő. A társadalom nem nélkülözheti tovább az anya munkakötelezettségét, mely az anya életében változatosságot jelentve, csak jó hatással lehet ránézve — ha csak ez idő alatt új gyermeknek nem adott életet, mikor a társadalom és állam szempontjából legfontosabb, hogy legfőbb munkásságát gyermeke nevelésének szentelje. A harmadik életév betöltése után nagy fontosságú, hogy a ilyenek a társadalmi életből szemléltető és gyakorlati oktatásban részesüljön, ami csakis több idegen gyermekkel való közös összejöveteleken lehetséges. Teljesen megfelelőnek találom a cél szempontjából az óvodákat és gyermekkerteket némi változással és fejlesztéssel. Az oktatás szemléltető legyen. Új fogalmak megismertetése mellett nagy súly helyezendő a helyes kiejtésre és az értelmes beszédre. Tánc, zene, ének, testgyakorlat és játékok tegyék élénkké, változatossá és kedvelté a gyermekek számára ez intézetekben való tartózkodást. A tisztaságra, friss levegőre és élelmezésre nagy súly helyezendő. A meleg szeretet és érdeklődés lehetőségét a gyermek állandóan érezze. Ennélfogva nem szabad, hogy ez intézetek zsúfolva legyenek. Egy óvónő vezetésére legfeljebb 15 gyermek bizassék. Ima és vallásoktatás az intézetekből kizárandó, miután szükségszerűleg különböző felekezetnek gyermekei látogatják. Így felekezetnélkülieké is. Az erkölcs a vallástói független és így vallásos vonatkozások nélkül is oktatható. Óvakodni kell attól, hogy a gyermekben a babonát fejlesszék, amire mindegyik gyermek hajlamos. A fantázia fejlesztése szükséges, ez mysticizmus nélkül is lehetséges. A kedélyre szeretettel, jósággal és vidámsággal kell hatni. Rossz szokásokat türelemmel és következetességgel kell kiküszöbölni. A gyermekek ez intézetekben azon idő alatt tartózkodnak, amikor anyjuk munkában van, ami 6 óránál hosszabb tartamú nem lehet. A nevelőszemélyzet kiváló képességgel, kitűnő tulajdonságokkal bírjon és az államtól nagyon jó fizetést kapjon. Az ellenőrzést a nyilvánosság gyakorolja és az alkalmatlan nevelő elbocsátandó, más munkakörre utasítandó. Meg kell említenem, hogy a társadalmi kötelességérzet és az ethika kifejlesztésére igen jó eszköznek tartom, ha valamely gyermek hibáját vagy rossz szokását a többi gyermek együttes megbírálása alá bocsátják.

Hat éves kortól kezdődik a gyermek iskolai oktatása. Ekkor tanul meg a gyermek járni és olvasni és sajátítja el a számjegyek ismerelét és alkalmazását. Egy tanító oktatása, nevelése és felügyelete alatt az elemi iskolában 15-nél több ne legyen. Az oktatás legyen szemléltető és lényege ismeretterjesztés legyen. Az emberi körülvevő tárgyak, azok eredete, sajátosságai használati módja, a háziállatok és növények, azok sajátosságai és életmódja, egészségtan leglényegesebb elvei, természeti jelenségek és azoknak egyszerű és szemléltető magyarázata. Általános emberi erkölcsan: szeretet, részvét, kötelességérzet kifejlesztése. Testgyakorlat, tánc, ének, zene, ezekkel kapcsolatban esztétika. Rajz, szobrászai, építészet. Társasjátékok. Amennyire lehetséges, az oktatás a szabad természetben történjék. Az oktatási idő; a napi 6 órát meg ne haladja. Hetenként egyszer szünnap. A vallásoktatásnak az iskolában semmi helye. Ez a felekezeti gyűlölködés magvait hinti el. Ellenben az általános emberi erkölcsan keretében a társadalomtudomány alaptörvényei, a gyermekek szellemi fejlettségi fokához mérten, ismertethetők. Házi lecke, házi feladat kiküszöbölendő. Úgyszintén a vizsga is. Az oktatás legyen változatos, élénk, kedélyes, hogy a gyermekek az iskolabajárást gyönyörűségnek érezzék. Tanítójukban ne a szigorú, tekintélyt és engedelmességet követelő hatalmas embert lássák, akitől félni és remegni kell, hanem a részvétteljes szerető barátot és bajtársat, akihez bizalommal, őszinteséggel és szeretettel fordulhatnak.

A 4 évfolyamú elemi iskola végeztével, hol az oktatás kizárólag azon a nyelven történjék, melyet a gyermek megért, a gyermek a középiskolába kerül, mely 9 évfolyamú legyen. Az alsóbb négy osztályban egy tanítóra 20 gyermeknél több ne jusson. A fősuly az ethika és esztétika fejlesztése mellett a természettudományok szemléltető módon való elsajátítására helyeztessék, továbbá az államnyelv fokozatos megtanulására. Idegen nyelvek tanítása mellőzendő. Kertészkedés és baromfitenyésztés kötelező gyakorlati tantárgy legyen. Kirándulások a szabadba és a közel fekvő vidékekre gyakoriak legyenek; évente kétszer további kirándulások az ország különböző részeibe több napi tartammal. Az ország szép vidékeit, geológiai sajátosságait, ásvány-, növény- és állatvilágát és iparát, mezőgazdaságát, megbányáit, a földrajzot meg a természeti jelenségeket és a társadalmi együttműködést ez uton tanulja a tanuló megismerni. Az egészséstan oktatására súly helyezendő. Amellett testgyakor-

lan, tánc, zene, vidám és kedélyes játékok, rajz és szobrászat és egyéb kézügyességek és a látottak és tapasztaltak helyes és tetszetős elbeszélése és leírása kötelező tantárgyak legyenek. A felső 5 osztály gyakorlati szakoktatás legyen. Itt a tanulók száma egy tanító felügyelete alatt már 30 is lehet. A tanítási idő maximuma 6 lóra. A tananyagban vezetőszerep játszszék annak a szaknak ismertetése, amelyhez az iskola tartozik. Mellette az ethika és esztétika fejlesztése, általános ismeretek, művészet, testgyakorlat, játékok. Tánc, zene, rajz, faragás, szobrászat és egyéb kézügyességek. Továbbá az esperanto kötelező tanítása. A tanulók szellemi képességei közül kifejlesztendőek : 1. Az emlékező tehetség és reprodukáló képesség. 2. A magasan szárnyaló és teremtő fantázia és végül 3. Az objektív mérlegelés, bírálat, kritika. (Forel A közügyek iránti érdeklődés és annak tudata, hogy velük foglalkozni minden embernek nemcsak joga. de kötelessége is, felkeltendő és fejlesztendő. A koedukáció mindenütt keresztülviendő. A gyengetehetségűek részére külön intézelek létesítendőek, hol speciális oktatásban részesüljenek, Az oktatás a gyermekek 18 éves koráig általános, kötelező és ingyenes legyen. Csak állami iskolák működjenek jól képzett és jól fizetett tanítószeméllyzettel és kiváló tanszerekkel.

Az iskolázás befejeztével a fiatalság a munka hadseregébe sorozandó 2 évi szolgálattételre Ennek elteltével a férfiak 2 hónapi katonai kiképzésben részesülnek.

Ezután azok, akik akarnak, akikben megvan a képesség és tehetség, a tudományegyetemen speciális kiképzésben részesülhetnek. Miután ilyenek sokan lesznek, az egyetemek számát az országban megfelelőleg szaporítani kell. Az általános munkakötelezettség alól az egyetemi hallgatók nem menthetők fel, de a maximális munkaidő részükre 6 órában állapittassék meg. Az általános munkakötelezettség alól felmentést kapjanak azonban mindazok, kik valamely téren kiválót alkottak vagy eredményes, nagy horderejű kutatást végeztek és közhasznú felfedezésre vagy találmányra jutottak. Ezek ily módon jutalmazandók, hogy, bár az általános munkakötelezettség alól fel vannak mentve, az államtól oly fizetést húznak, mint az állam legjobb munkásai. Ily módon a kiváló embereknek meg van adva a lehetőség arra, hogy ezentúl csakis művészetüknek, kutatásaiknak, tudományuknak éljenek és kiváló alkotásaikkal, kutatásaiknak eredményeivel a társadalom és az emberiség ügyét nagy lépésekkel előbbre vigyék. Az általános munkakötelezett-

ség alóli felmentés megszűnik, ha az illető három, éven belül kiválót nem alkotott, de munkájáért az eddigi fizetést kapja. Ha megvan az oktatóképeségük, az állam egyetemi tanároknak alkalmazza őket, feltéve, hogy, megvan bennük a hajlandóság is.

Azok számára, kik az iskolákat elvégezték és a társadalmi termelésben részt vesznek, a tudomány és technika vívmányairól, a művészetek terén létesített új alkotásokról és a társadalmi berendezések működésének eredményeiről szabad lyceumok és hasonló intézmények keretében rendszeres felvilágosító előadások tartassanak. Miután a maximális munkaidő 8 óra, elég idő marad a szórakozásokon felül arra is, hogy mindegyik ily előadásokat hallgathasson, illetve azokon aktív részt vehessen.

A szórakozások közül a szerencsejátékok és a durva sportok, amilyené a football sülyedt, eltiltandók. Úszás, tornázás, lovaglás, járműhajtás (lovaskocsi, kerékpár, motorkocsi, repülőgép, céllövészet, művészetek, irodalom, zene, tánc, festészet, faragás és szobrászat, gyorsírás) és tudományos tornák, meg kedélyes társasjátékok képezzék a szórakozás tárgyát színházakon, mozgókép-előadásokon, cirkuszi mutatványokon és tudományos előadásokon kívül. Mindegyikre jut elég idő bőven, kellő és rendszeres beosztás mellett.

A kisdedovók, az elemi és az alsó középiskolák a lakótelepeken működjenek, a többiek a városokban állítandók fel. Mindegyik iskola természetrajzi és természettani szertárral legyen felszerelve, a középiskolák kísérleti élettani felszereléssel is bírjanak. Könyvtárak és kiváló alkotások reprodukciói egy iskolában sem hiányozzanak.

Ezekon kívül a közművelődési, terjesztését szolgáló város; könyvtárak és muzeumok létesítendőek és tartandók fenn a régiségleletek, művészeti és technikai alkotások elhelyezésére, továbbá különböző társadalmi intézmények fejlődésének kimutatására és az ország természetrajzi (ásvány, növény, által világ embertípus, népszokás stb. stb.); és egészségügyi ismertetésére.

Általános jogegyenlőség

Az ember tenyésztés sikere érdekében az eddig említett reformok keresztülvitele elsőrangú szükségesség és a dolog természetében rejlik, hogy azokat csakis az állam hajthatja végre.

Hogy ezt megtehesse, sok. nagyon sok emberre mint szellemi és fizikai munkaerőre és sok jövedelemre van szüksége. Társadalmi szempontból igazságtalan a magánvállalatok azon jövedelme, mely sok ember munkájából és fogyasztásából néhány ember zsebébe vándorol; ezt az igazságtalanságot meg kell szüntetni oly módon, hogy nagyvállalkozó csak az állam lehet, a termelésből származó haszon csakis az állam kincstárába folyjon és így köztulajdont képezzen. Viszont a dolgozó embereknek, kik az államot a haszonhoz hozzásegítik, joguk van tudni, mekkora ez a jövedelem, kell, hogy joguk legyen meghatározni, milyen célra fordíttassanak ezek a jövedelmek és nemcsak joguk, de kötelességük is ellenőrzést gyakorolni arra, vajjon a- jövedelmek a meghatározott célra fordítottak-e.

Ezek a jogok minden dolgozó embert egyformán megilletnek. Minden 20 éven felüli embert, nemre való tekintet nélkül megilleti a szavazati jog. Aki szellemi képességének kiváló alkotással már fiatalabb korban is bizonyosságát adta, úgyszintén az a nő, aki 20 évnél fiatalabb korban hozott egészséges és kiváló tulajdonságokkal bíró férfitől nemzett egészséges gyermeket a világra, a befejezett alkotás, illetve a gyermekszülés idejétől kezdve kapjon szavazati jogot. Minden választó legyen választható is. A szavazás legyen titkos és országgyűlési képviselők választásánál községenkénti. A szavazás legyen kötelező. A községi és országos képviselők választása proporciónális választójog alapján történjék. Minden hivatal és minden állás betöltése kivétel nélkül (tehát a munkavezetők, felügyelők katonaságnál, csendőrségnél a tiszték) választás útján történjék, A választás évente ismétlődjék, de valamely állást, hivatalt belöltött egyén újból megválasztható. A kormány, a miniszteri állások is választás útján töltendőek be. Ily módon a természetes kiválogatódás a közjó érdekében érvényesül és a legkiválóbbak a nekik megfelelő tevékenységi körbe jutnak.

A szavazati jog mellett korlátlanul biztosítandó a gyülekezést és egyesülési szabadság, valamint a szabad véleménynyilvánítás, a sajtószabadság. Akik e szabadsággal mások kárára visszaélnék, bírói uton ártalmatlanná tehetők.

A községeknek, telepeknek, egyesületeknek széleskörű autonómia és önrendelkezési jog biztosítandó, de arra kötelezhetőek, hogy ezek érdekeiket az állam érdekei alá rendeljék. Továbbá ezekkel szemben a tagok érdekei megvédelmezendők. Épen ezért az állam és egyház szétválasztandó, az egyházaknak se

legyen több joguk, mint a többi egyesületnek. Egyébként a dualisztikus alapon álló vallások — úgy mondják — a tulvilági élet boldogságára törekszenek, ne akadályozzák vallási szempontból az ez életben is elérhető boldogságra való törekvést. A vallás legyen magánügy, végezze el mindenki saját lelkiismeretével, mit és hogyan hisz; a köz szempontjából nem ez a fontos, hanem az, hogy mit és hogyan cselekszik. Nem engedhető meg, hogy vallási és felekezeti szempontból bárkire kényszerít gyakorolhassanak. De vallásszabadság kivétel nélkül mindegyik vallás és felekezet számára biztosítandó. Ily módon a papok kényszerítve lesznek híveikkel törődni és oly életei élni, mely megfelel azoknak a szavaknak, melyeket hirdetnek. A felekezetek a nemesben és jóban fognak versengeni és nem fognak a más felekezetűekkel szemben gyűlöletei hirdetni. 13 éven aluli gyermekek semmiféle egyesületnek, felekezetnek tagjai nem lehetnek.

A nemzetiségek számára teljes jogegyenlőség biztosítandó. Ne legyen hogy nemzetiségnek sem előjoga a másik fölött. Ez nem faji kérdés, mert az ország ezeréves fennállása alatt az itt élt fajok annyira összekeveredtek egymással, hogy manap különböző fajokról már nem lehet szó. Ez tisztán nyelvi kérdés, amelynél a fő törekvésnek arra kell irányulnia, hogy az országban lakó különböző nyelvű emberek, kik az államnak teljesen egyenlő jogú polgárai kell, hogy legyenek, mert munkájukkal a társadalom, az állam fentartásához hozzájárulnak, egymást könnyen megértsék. Az első feltétele ennek, hogy megadassék mindegyiknek a lehetőség arra, hogy a kultúra legmagasabb fokát elérje és élvezze. Ezzel az a cél is el van érve, hogy az ország kulturális és gazdasági (tulajdonképpen egyjelentőségű) előhaladásának munkájában résztvegyenek. Hogy a különböző nemzetiségek egymást megértsék, ezt a célt szolgálja az eszperantó kötelező oktatása.

Külföldiek a községi és országos képviselőválasztást illető aktív és passzív választójogot kivéve, az ország polgáraival teljes egyenjogúságot kell, hogy élvezzenek, viszont az általános munkakötelezettség rájuk is vonatkozik, ez alól ki nem vonhatják magukat, hacsak ki nem mutatják, hogy betegek, vagy nem igazolják azt, hogy üdülés vagy tanulmányozás céljából keresték fel az országot. Utóbbi két esetben 8 hétig az általános munkakötelezettség alól felmentendők. A tetelepülők, ha az ország területén 2 évig megszakítás nélkül laktak,

a községi és országos aktív és passzív választójogot is kapják meg.

Választójogosultság alól kizárandók a kiskorúak, a ragályos betegek fertőzőképességük idejére, a gyámság alá helyezetttek (elme- és idegbajosok) és azok kik bírósági ítélet alapján e jogtól megfosztattak, az ítéletben kimondott idő tartamára, továbbá azok a külföldiek, akik a választójogosultságot meg nem szerezték. Utóbbiak és a kiskorúak választójogának nélkülözése csak a községi és országos választásokra vonatkozik szakszervezetekben, egyesületekben választójoguk épségben tartandó, gyermekek 13 éves kortól kezdve

Kereskedelem.

Az embertenyésztés szempontjából a kereskedelem közvetlen befolyást nem gyakorol. A mai társadalmi berendezkedésnek mégis oly lényeges intézményét képezi, hogy érdekében az államokat véres öldöklés és hosszú háborúkba sodorta. Voltaképpen közvetítő szerepet játszik a termelő és fogyasztó között és mint ilyen hasznos és fontos munkát végez. A kereskedelmi forgalomban való érdekeltisége a kereskedőknek azon fetisizmusmal jár, hogy a pénzt többre értékelik az emberi munkánál, az emberi életnél és ennél fogva kizsákmányolásra és imperializmusra vezet. Mindkettő az egyének és a társadalom elfajulására vezet. Legeklatásabb példa rá az a visszaélés, ami a szeszes italok árusításával történeken. A tapasztalat és a tudomány kétséget kizáróan bebizonyította, hogy az alkoholizmusnak egyedi oka, a szeszes italok fogyasztása, hogy ez a fogyasztás számos családot juttat a tönk szélére, számos embert tesz szerencsétlenné és nyomorékká, igen sok embert juttat börtönbe, fegyházba, kórházba, tébolydába és hogy az utódok elkorcsosodásának egyik legfőbb okozója. Igen sokan tudják ezt a kereskedők között is, hiszen a napi sajtó sokszor foglalkozott a kérdéssel, mégis a különböző fajtájú szeszes italok hangzatosnál hangzatosabb és megtévesztő reklám kíséretében kerülnek a fogyasztópiacra. Ezek az alkoholérdekelték nincsenek egy csöpp tekintettel sem azokra a végzetes következményekre, melyek árjuk fogyasztásának velejárói, szemükben a földolog a haszon, amit bezsebelnek.

Ezért a kereskedelem oly szabályozást igényel, amely az érdekeltiséget nem a pénzre, hanem az emberi életre irányítja

Ezt fogyasztási szövetkezetek útján tartom elérhetőnek. Közszükségleti, cikkekkel való kereskedés magánemberek, magánvállalatok számára tilos legyen. Épügy a mérgekkel való kereskedés is. Utóbbiak csakis állami kezelésben engedélyezhetőek (gyógyszertárakban, drogériákban). A hosszú ideig tartó világháború fényesen rávilágított arra, hogy a magánkereskedelem képtelen az árut a termelő és fogyasztó között közvetíteni és igazságosan elosztani, ahol pedig közvetített, saját számára óriási és illetéktelen hasznot zsarolt.

A hosszú háború óriási terheket rótt az államra. A háborút az állam egy aránylag igen kicsiny érdekelttség érdekében viselte, a nagy tömegek véreztek és nélkülöztek. Ha a háború befejeződik, az államnak óriási kiadásai lesznek akkor is, ha a háborús költségek kölcsöneinek visszafizetését megtagadja. Igen sok ember lelt a háborúban nyomorékká és munkaképtelenné, akik nyomorékságukat az állam védelmében szerezték. A legnagyobb igazságtalanság és az államra nézve a legnagyobb szegény volna, ha ezeket nyomorogni és koldulni hagyná, ahelyett, hogy tisztességes ellátásukról gondoskodnék. Ép így az elesettek munkaképtelen hozzátartozóinak a tisztességes ellátása is elsőrendű állami feladat. Tömérdek derék munkaképes ember pusztult el. Gyermekük, azzal a reménnyel biztatnak, hogy felnövekedve, pótolni fogják őket és az állam hasznos polgáiraivá válnak. Felnövekedésük, munkaképességük és munkakedvük biztosítása a legfontosabb állami érdek és állami feladat. Továbbá az elpusztított területek újraépítése, a munkanélküliség elkerülése, az egészségügy és oktatásügy emelése igen fontos állami feladatot képeznek, melyek igen sok pénzbe kerülnek, olyan sokba, hogy adók útján az állam meg nem szerezheti. Hogy az állam feladatának polgáraival szemben megfelelhessen, úgy a termelést, mint a termékek közvetítését, elosztását saját kezelésbe kell vennie, hogy az ebből származó minden haszon az államé, a közvé legyen.

A közszükségleti cikkek termelésének egyedüli vállalkozója tehát az állam legyen és azok forgalomba hozása is az állam útján fix fizetésű alkalmazottak segítségével történjék. Ezeknek a munkaideje is 8 óránál több nem lehet. Viszont a nyilvános ellenőrzés biztosíték arra, hogy a forgalom a legcélszerűbben és a leggyorsabban eszközöl lessék. Közszükségleti cikkek árusítása magánkereskedés útján eltiltandó. Viszont megszüntetendő az az erkölcstelen állapot, hogy az állam hozzájárul

tagjainak megmérgezéséhez a szeszes italok termelése és árusítása megengedésével, sőt a dohánymonopoliummal a mérget maga terjeszti és általánossá teszi.

A külfölddel szemben a vámsorompók megszüntetendők. Nincs is értelme a vámoknak fentartása, mikor az állam maga az egyetlen nagyvállalkozó és nagykereskedő és a legnagyobb megrendelő. De dohányt és szeszes italt az állam területére behozni ne legyen szabad, ezeknek keresztülzállítása az országon át más államok területére se legyen megengedve. Egyébként az ország lakossága határozza meg, mire van a külföldről szüksége és az egyes polgárok külföldi rendelései csak az állam közvetítésével legyenek eszközölhetek. Az államnak így módjában van megismerni, mi válik az országban közszükségleti cikké és ha a körülmények megengedik, kötelessége arra törekedni hogy ezek a cikkek magában az országban állíttassanak elő. Az államban termelt fölöslegeket más államokba exportálja, illetve becseréli oly termékekbe, amelyeket az országban termelni nem lehet.

Az állam célja nem lehet a termékek megrágítása, ami a fogyasztás csökkenésével egyértelmű, sem a kincstárban a pénzek felhalmozása. Elegendő, ha a termékek előállításából és forgalomba hozásából 3, legfeljebb 4 százalékot számít fel haszonnak és az így felgyülemelő pénzt a társadalmi élet fejlesztésére és emelésére fordítja.

Természetes, hogy a bankok sem tűrhetők meg magánemberek vagy magántársulatok kezében. A pénz áruforgalmi eszköz és miután az áruforgalom az állam kezelésében van, nincs értelme, hogy a pénz mint áru szerepeljen. A belföldi forgalomban az egyénnek nincs szüksége tőkére, az állam tőkéje kamatmentesen álljon rendelkezésére, amikor külföldre utazik, bizonyos korlátok közölj melyek megfelelnek annak a haszonnak, melyet munkája révén az államnak hozott. Az állam területén minden ember élete egzisztenciájának biztosítása az állami feladata. Ez vonatkozik a külföldiekre is, kik bármi okból az ország területén átjönnek. Sem a kivándorlás, sem a bevándorlás elé gátak ne legyenek állítandók. De a külföldről jövők a határon orvosilag megvizsgálandók és ha fertőző betegségben szenvednek, minden teketória nélkül, a megfelelő kórházba szállítandók. A külföldiek épúgy esnek munkakötelezettség alá, mint a belföldiek, kivételt képeznek azok, akik üdülés vagy tanulmányozás céljából vándorolnak át és ezt kellőképen

igazolni tudják. Ez esetekben az általános munkakötelezettség alól két hónapra felmenthetők. A külföldi analfabéták számára, kik két hónapnál hosszabb ideig maradnak itt iskolák létesítendőik, melyekben az írást, olvasást és számolást megtanulják.

Ily módon az állam sok értékes munkaerő birtokába jut, melyek segítségével az ország területén mindannak a legnagyobb részét előállíthatja, amire a lakosságnak szüksége van, akkora felesleget is, amit külföldi termékekbe becserélhet és nem kell félni a külföldi konkurenciától, mert a szállítási költség kisebb voltánál fogva az itthon termelt termék a legtöbb esetben olcsóbb lesz a külföldinél. Azonkívül, miután a főközüveti-ütő maga az állam, az esetleg olcsóbb külföldi termék belföldi árusításából az államnak és a lakosságnak is csak haszna lehet.

Alkoholtilalom.

A bódító mérgek fogyasztása kiküszöbölésének szükségeségéről már megemlékeztem. Az embertenyésztés szempontja ból ez ügyet oly fontosnak tartom, hogy — bár röviden — külön kell foglalkoznom vele. Ez ügygyel már ma is külön és jól szervezett egyesületek (főleg a guttemplár rend) foglalkoznak, kiterjedt irodalma van, az érdeklődő tudvágyát bőségesen ki-elégitheti. Itt csak a tényekre akarok rámutatni.

Tudományosan bebizonyított tény, hogy az alkohol már mértékletes mennyiségben fogyasztva is, kezdeti fokozás után, mely csak félóráig tart, hosszú időre (a fogyasztott alkohol-mennyiségétől függően több órára) csökkenti a fizikai munkaképességet. A szellemi munkaképesség csökkenése sokkal rövidebb idő alatt áll be.

Tapasztalati, és tudományosan bebizonyított tény, hogy a szeszes italok rendszeres, bár u. n. mérsékelt fogyasztása csökkenti a szervezel ellentállóképességét a kórokozó baktériumokkal szemben.

Tapasztalati tény, hogy a szeszes italok fogyasztása csökkenti a beszámíthatóképességet és ennélfogva meggondolatlan cselekedetek forrása, melyeknek legszomorubb következménye mások testi épségének megsértése.

Tudományosan bebizonyított tény, hogy a szeszes italoknak u. n. mérsékeli fogyasztása is bénítja a gátlásokat, a kri-

tikai, az ítélőképességet, melynek következménye számos ipari, baleset, melyek anyagi és emberi javakban rendkívül sok áldozatot követelnek.

Tapasztalati lény, hogy a szeszes italok fogyasztásának fő következménye a családi élet földulása.

Tapasztalati tény, hogy a szeszes italok fogyasztásának fő következménye könnyelműség a nemi élet terén és így a prostitúciónak előmozdítója.

Tapasztalati és tudományosan beigazolt tény, hogy számos elme és idegbaj a szeszes italok fogyasztásának következménye.

Tapasztalati és tudományosan beigazolt tény, hogy a szeszes italok fogyasztása egyik főelőidézője az utódok elkorcsosodásának.

Végül tapasztalati tény az, hogy az alkoholizmus mint társadalmi nyavalya igen elterjedt és rettenetes pusztításokat visz véghez a társadalom anyagi, erkölcsi és emberi javaiban; hogy e társadalmi betegségnek egyedüli oka a szeszes italok fogyasztása.

E tények már köztudomásúak és a tőke lelketlenségének legjellemzőbb bizonyítéka, hogy ennek dacára hazug és hangzatos reklámok segítségével törekszik a szeszes italok fogyasztását terjeszteni és fokozni. A legerkölcstelenebb álláspontul ez ügyben az állam foglalja el, mely nemcsak tűri az alkoholtőke garázdalkodását, hanem polgárainak mérgezéséből és a jövő nemzedék elkorcsosodásából jövedelmet húz.

Itt mélyreható változásra van szükség, ha azt akarjuk, hogy Magyarország mini magyar állam a népek tengerében fennmaradjon. A hosszú háború az ország férfiaiának legderekabbjait pusztította el vagy tette teljes életére nyomorékká. A visszamaradók nagy többségükben úgy testileg, mint szellemileg és erkölcsileg kisebb értékűek. A jövő generáció nagy többségében ezeknek utódai lesznek, átlagos minősége mindenesetre silányabb lehet csak a háború előttinél. Hozzájárul az utódok elkorcsosodásának fokozásához, hogy a hiányzó férfimunkaerőt a nőkével pótolják és ezek egészségének, erejének kiszípolozása ellen semmiféle védelemben nem részesülnek. Végül az élelmiszerek és a közszükségleti cikkek rettenetes drágasága a dolgozó tömegek és azok gyermekeinek hiányos táplálkozását vonja maga után, ami az utódok elkorcsosodását még inkább előmozdítja. De

ezek a bajok átmenetiek. A háború megszüntetése után a szükséglett cikkek termelése fokozható, a drágaság megszüntethető és a dolgozó emberek élelmezése megfelelővé tehető. A munkaerő kiszípolozása ellen a szakszervezetek sikeres küzdelmet folytatnak és így ez a degenerálási faktor is kiküszöbölhető. Végül a természetben megvan a regenerálásra irányuló tendencia és így remélhető, hogy már a harmadik generációban az átlagminőség eléri a háború előtti színvonalat. De ha a fentemlitett elkorcsosodási tényezők mellett hatni engedjük a főtenezőt: a csirarontó szeszes italok fogyasztását, az alkoholizmust, úgy az ország lakossága szolgágra és kipusztulásra van kárhoztatva.

Élni kell akarnunk. Élni jó, élni szép, és amikor nem, ott széppé és jobbá kell alakítani. A perspektíva, amit feltártam, szomorú, de nem reménytelen. Ki kell gázolnunk, az alkohol posványából és a szebb jövőbe vetett bizalomtól lelkesítve kell dolgoznunk mindazon tényezők kiküszöbölésén, melyek szenvedések okozói és az életet csúnyává teszik és mindazon tényezők előmozdításán, melyek az életet szebbé, örömteljesebbé, élni érdemessé tenni alkalmasok. Az alkohol élvezetéből származó örömök és gyönyörök kábításon alapulnak, nem valódiak, hanem illúziók, megszüntüket követi az annál kínosabb katzenjammer. A valóság azonban a legszebb, sokkal szebb a legfantasztikusabb illúzióknál és tartós eszi változatos örömeiket okoz. Az alkohelmámor illuzórikus gyönyöreit nyomon követik a károk és szenvedések, a valóság megismeréséből származó örömök sohasem lehetnek káros hatással, ellenkezőleg új és új haszonnal járnak.

Ezért: El a kábító élvezeti szerekkel az emberi társadalomból!

Sajtószabadság.

Az embertenyésztés sikere érdekében igen fontos tényező. A napiesemények és a belőle szűrődő tanulságok leggyorsabb terjesztője. Veszületett joga minden embernek, hogy véleményét nyilváníthassa és ezt a jogát minden embernek, az államnak is respektálnia kell. A sajtó a legjobb eszköz az ellenőrzés gyakorlására és miután a nyomtatott szavak, rögzített gondolatok hatalmas szuggeszció-befolyást gyakorolnak, a sajtó tényleg nagy hatalmat jelent. Arról van szó, hogy ez a hatalom ne az egyéni, hanem az egész társadalmat szolgálja.

A sajtó hatalmát a mai társadalmi rend is elismerte, de a sajtó munkása úgy látszik — csak homályosan voltak annak tudatában. Semmiesetre sem állt hivatása magaslatán. Nem él hatalmával és nem függetlenítette magát, hanem hatalmi csoportok szolgálatába szegődtt és hatalmával elősegítette a gyöngék elnyomását, a tömegek kiszipolyozását és kiuzsorázását.

A) sajtó hivatása ismeretterjesztés és a kölcsönös megértés elősegítése. Ezt a hivatást nagyon hiányosan és rosszul teljesítette éppen azért mert prostituálta magát és ennél fogva egyik főoka volt a világháború előidézőjének és annak, hogy ez a háború oly hosszú ideig tart és oly tömérdek embert, vagyont, kulturértéket pusztít el. A sajtót tehát függetleníteni kell s lealázó helyzetéből ki kell szabadítani. A kormány az ő hivatalos szócsövén kívül más sajtóorgánumot nem tarthat és így az egyetlen életszükséglet, mely nem szabad, hogy állami kezelés által legyen. Természetesen csak a szellemi részt illetőleg. A technikai eszközök (papírgyártás, nyomda és ami az ujság nyomtatásához szükséges) állami kezelés alatt is lehetnek, de intézményesen biztosítandó, hogy a sajtótermék tartalmára befolyást ne gyakoroljon. A szellemi termelési (napilapok, folyóiratok, könyvek, röpiratok) elő kell segíteni szabad verseny útján oly módon- hogy mindenkinek lehetővé tegyék, hogy gondolatait a nyomtatott betűk útján is terjeszthesse. Azal a veszélylyel szemben, hogy sok értéktelen gondolat is örökítődik meg, sikerrel fognak szembeszállni az értékes gondolatok, melyek termékenyítőleg hatnak.

De miután minden hatalomban megvan a tendencia, hogy hatalmával visszaéljen, úgy az egyént, mint a közt meg kell a sajtóval szemben is védelmezni. Ez csakis bírósági úton lehetséges, mely a sértettnek, ha a sértés alaptalanul történt elégtételt szolgáltat. Az indokolatlanul sértőt és rágalmozót első esetben rövid időre, ismétléskor teljes életére megfoszthatja attól a jogtól, hogy a sajtót gondolatai kifejezése számára igénybe vegye, szükség cselén gondnokság alá helyezéssel. Hivatalból üldözendők azok a sajtóközlemények és felelősségre vonandók ezek szerzői, melyek más állam nemzetiség, felekezeti és faj ellen gyűlölséget és ellenségeskedést hirdetnek, továbbá azokat, melyek az ember alacsony indulatainak és szenvedélyeinek felkeltésére, főleg erotika és másokkal szembeni türelmetlenségre törekszenek.

Speciális követelmények.

Az emberlenyésztes, embernemesítés érdekében felállított eddig rövid keretben vázolt általános követelmények mellett, melyek csak közvetett hatással vannak, fontosnak és szükségesnek tartom azoknak a követelményeknek a megfelelését is, mely elv az utód minőségére direkt, hatást gyakorolnak és ezt káros vagy hasznos irányban befolyásolják. Az alkoholizmusról, a bóditó szerekről, melyek a csirasejteket támadják meg és minőségileg rontják, azokat a sejteket, melyekből alkalmas körülmények között az új egyén, az utód fejlődik, már az általános követelmények között megemlékeztem, itt mint egyik legfontosabb követelményre csak ráutalok és röviden ismétlem annak életbevágó szükségességét, hogy a bóditó élvezeti cikkek az emberi társadalomból kiküszöbölendők Ez a követelmény mindezen fölbe helyezendő.

Ugyancsak rámutattam a lakás, táplálkozás és munka egészségügyi követelményeire, melyek a szülők egészségére és ezek utjám az utódok minőségére igen nagy befolyást gyakorolnak és ép ezért ezen követelmények kielégítését elsőrendű feladatnak tartom. Ráműtattam arra, hogy ezen követelmények teljesítése csak úgy lehetséges, ha maga az állam gondoskodik ezen legfontosabb életszükségletek fedezéséről és fentartásáról, az állam pedig ezen feladatok teljesítésére csak akkor képes, ha megfelelő jövedelem és munkaerő birtokában van és ha a legszélesebb demokratikus intézményeknek ellenőrzése alatt áll.

Alábbiakban rátérek azokra a speciális követelményekre, melyeknek kielégítésétől nemcsak a társadalomnak, hanem az egyénnek a fejlődése gyorsabb tempóban remélhető.

Házassulók orvosi vizsgálata

»Csak sast nemzenek sasok és nem szül gyáva nyulat Nubia párduca».

Az átöröklés törvényszerűsége régóta megfigyelt általános tapasztalat. Mindannak dacára a születendő gyermekek várható tulajdonságaira a mai társadalom semmiféle súlyt nem helyez, amiből sok visszás állapot támad. A törvény gondoskodik, ugyan arról, hogy a megszületett gyermekek életben tartassanak és felneveltessenek, az elhagyott gyermekeket állami gondozásba veszi, de abban a tekintetben semmiféle befolyást

nem gyakorol, hogy megakadályozza az olyan házasságot, melytől értéktelen utódok várhatók és előmozdítsa azokat, melyektől magabbrendű utódok remélhetők. A régiek ebben az irányban némi törekvést mutattak, melyek megfeleltek az akkori tapasztalatismereteknek és a hatalmon levő uralkodó osztályok felfogásának. Erre vall mindenekelőtt a vérfertőzés tilalma, továbbá, hogy a kiváltságos osztályok csak egymás között házasodtak, aminél eredetileg az utód testi kvalitásait tartották szem előtt. A klasszikus Spártában Lykurgos sok tekintetben követendő eljárásokat teremtett az utód kiválasztása és felnevelése tekintetében, a legújabb korban pedig az amerikai rabszolgatartók foglalkoztak gyakorlatilag az embertenyésztéssel.

A tőkés gazdasági rendszerben a főszempont nem az utód, hanem a tőke által vezéreltette magát és visszas tilalmakat állít fel az egész társadalom legnagyobb kárára, másrészt semmit sem tesz ezen károk ellensúlyozására. Ilyenek: a katonatisztek házassága magas kaucióhoz van kötve, ellenben nincs megtiltva a beteg tisztnek, hogy betegségét utódaira átörökítse. A gyermekes család nehezebben kap lakást és nincs törvény, mely a sokgyermekes családot megvédelmezné és istápolná. Ide sorozom még azt a visszásságot, mely az u. n. törvénytelen gyermeket és annak anyját mindenre való tekintet nélkül megbélyegzi. A mai társadalomban a nő majdnem általában szégyennek tartja a másállapotot, a gravitást. A legnagyobb visszásság és ellenmondás nyilvánul meg abban a jelenségben, melynek áldozatává az a nő és gyermeke válik, ki bizonyos formalitások elömenése nélkül termékenyült meg, illetőleg jött a világra. A nőnek legközelebbi hozzátartozói: szülői, testvérei, azok, akikhez vérségi kapcsok fűzik, megátkozzák és kitagadják és a legnagyobb nyomornak készek őt kitenni, esetleg agyon is ütni, (ezt a kijelentést sokszor hallottam), a gyermektől, a «szégyentől» igen gyakran mindenáron, még gyermekölés árán is szabadulni igyekeznek, holott ugyanazt a gyermeket, ki esetleg ugyanazon atyától származik, a nőnek ugyanazon hozzátartozói örömmel és szeretettel fogadnák, ha a fogantatását a bizonyos formalitások megelőzték, oly formalitások, melyek a gyermek lényegén abszolúte semmit sem változtatnak. Sőt ugyanazt a gyermeket az esetek túlnyomó részében maguk a nemzők is ellenséges indulattal fogadják az egyik esetben és szeretettel a másikban.

Ennek a zavaros felfogásnak, mely babonás előítéleten,

alapszik, meg kell változni és erős a meggyőződés, hogy a mai társadalmi rend megváltoztatásával, melyben a tőke és a babonás előítéletek uralkodnak, a társadalmi munka és a legszélesebb demokrácia életbeléptetésével a felfogás ezen a téren is tisztulni fog.

Egészséges, erőteljes, épeszű és idegzetű és etikus utódok tömegére van a társadalomnak és az államnak szüksége. Arra kell behat törekednünk, hogy ilyen sajátságokkal rendelkező embereknek minél több utódaik legyenek, kik jó sajátságait az utódokra átörökítik, míg azok az emberek, kik egyik vagy másik sajátságukból kifolyólag inkább terhére, mint hasznára vannak a társadalomnak, kiknek társadalomellenes tulajdonságait utódjaik örökölnék, azokat meg kell akadályozni abban, hogy utódokat nemzzenek. A társadalomnak joga van ahhoz, hogy védekezzék azokkal szemben, kik károsítják és veszélyeztetik és joga van ahhoz, hogy a természetes kiválogatást elősegítse; a saját érdekét szolgálja vele. A társadalom él is ezzel a jogával, de ügyetlenül és helytelenül a társadalom igen nagy kárára. Csak az elmebajosokkal és a nagy gonosztevőkkel jár el logikusan, mikor nekik utódok nemzését lehetetlené teszi előbbieknél a házasság megtiltása, utóbbiaknál életfogytiglani fegyház vagy kivégzés útján. Egyébként visszások az állapotok. A házasságot általános alkoholizálással ünneplik meg, meg nem gondolva azt a nagy veszélyt, mely az ily állapotban fogant gyermeket sújtja. A szegény emberek egészséges, értékes gyermekeit veszni hagyja, míg tömérdek pénzt, munkát, energiát áldoz beteg gyermekek életben tartására és felnevelésére. Maga az orvosi tudomány is legnagyobb diadalának a nyomorék ember életének meghosszabbítását tartja és jóformán ölvetett kezekkel túri, sőt — sajnos — sokszor előmozdítja az alkoholizmus és a prostitúció tér hódítását és pusztítását. Maga az állam is az ő igazságtalan adórendszerével, a fogyasztási adók segítségével, jobban sújtja a sokgyermekes családot, melynek ezáltal életfeltételeit nehezíti meg. A militarizmus a legegészségesebb és legerőteljesebb embereket vonja el hosszú időre nemcsak a produktív munkától, hanem a még produktívabb nemzéstől is és a rendes nemi élet engedélyezése helyett a prostitúció fertőjének engedi át őket, melytől igen sok sok reményre jogosító fiatal ember válik teljes életére nyomorékká és még jó, ha másokat nem dönt szerencsétlenségbe. Háború esetén pedig a tár-

sadalom színe, virága, legjava van pusztulásra kárhozható és arra, hogy elveszen minden termelés, az embertermelés számára is, míg a társadalom söpredéke, vérből aranyat csinál és utódokat nemz. Ezeknek a fajtája megmarad. Míg az erkölcsös, lelkiismeretes emberek utódaik jövőjén aggódva korlátozzák azok számát, a lelkiismeretlen és könnyelmű emberek akadály nélkül szaporodhatnak. Derék, egészséges férfiak és nők tömege meddőségre van kárhozható előítélet, babona és gazdasági helyzetük folytán (papok, apácák, rang és felekezeti különbség, szegénység), míg a gazdagok és jómódnak értéklenebbjei is állandósíthatják fajtájukat.

Ime, a megfordított kiválasztás, ami a mai társadalmi rendben uralkodik.

Az átöröklés természeti törvényeit nagyjában már ismerjük. Tudják, hogy a veleszületett tulajdonságok, melyek a szervezetben mélyebben vannak megrögzítve, könnyebben örökíthetők át, mint a szerzettek. Tudjuk azt is, hogy az utód mindkét nemzője főbb tulajdonságait örökli és hogy az ivarsejtek sejtmagvai azon energiák hordozója, melyek a nemzők tulajdonságait az utódban kifejlesztik. Tudjuk továbbá hogy bizonyos betegségek és mérgek az ivarsejteket károsítják és az utódok elkorcsosodásához vezetnek. Hogy tehát lehetőleg elkerültessek a beteg, életre képtelen, testileg gyenge, szellemileg hitvány és erkölcsileg silány és hiányos utódok nemzése, ezért szükségesnek tartom a házasságok kötelező orvosi vizsgálatát.

Meddősítés.

Kijelentem, hogy azon az állásponton vagyok, hogy a nőnek meg kell adni a jogot arra, hogy önmaga szabja meg, akar-e gyermeknek életet adni, ki akarja-e viselni a gyermeket és a világra hozni, vagy sem. Ez emberi jog, melytől a nőt nem szabad megfosztani. Erkölcstelenebbnek tartom a nemi élettől való tartózkodását ama nőknek és férfiaknak, kik derék, értékes utódoznak szívesen adnának életet, mint a nőknek törvény általi kényszerítését arra, hogy akár kisebb értékű utódokat hozzanak a világra. Nem kell féltsem az emberiséget, vagy akár csak az ország lakosságát, avagy tisztán a magyarságot attól, hogy kipusztul. Viszont, ha a természet kipusztulásra kárhozható, mert elkorcsosodott, nem használ semmiféle kényszer.

Általános törvényes jelenség az élők világában az önfentartási és a fajfentartási ösztön. Az önfentartási ösztön hajtja az egyént tápláléka megszerzésére és kiválasztására és az életét pusztulással fenyegető veszedelem leküzdésére, illetőleg elkerülésére. A faj fentartási ösztön buzdítja az utód nemzésére és azon feltételek megteremtésére, melyek az utód felnövekedését, életben maradását biztosítják. Amelyik, élőlényben akár az egyik, akár a másik hiányzik, vagy hiányosan van kifejlődve degenerált, elkorcsosodott lény, melyet maga természet kihalásra kárhoztatott. Az egészséges emberek, a nők is kívánnak utódokat, gyermekeket, csak külső körülmények azok, melyek ezen vágyakozásuk kielégítésének útját állják. Az a nő, aki nem kíván gyermeket, ne is hozzon gyermeket a világra. Mivel a legtöbb esetben bizonyára és előreláthatólag kisebb értékű lesz és a társadalomnak inkább terhére, mint hasznára lengeti arasznyi életét. A társadalom az ilyen gyermekek kimaradásával semmit sem veszít.

A szűk medencével bíró nőket minden esetben meg kell óvni attól a veszedelemtől, melyei számukra a terhesség és a magzat kiviselése jelent. A szűk medencével bíró nőknek nemcsak az egészségét teheti tönkre teljes életére, hanem egyenesen halálukat is okozhatja a magzat kiviselése. A társadalom pedig a gyermekben semmit sem nyer, mert vagy meghal születés közben, vagy oly súlyos sérüléseket szenved fogó-műtét után, hogy röviddel a szülés után meghal, avagy testi vagy szellemi defektusok miatt az esetek legnagyobb részében kisebb értékű, ha nem éppen nem nyomorék marad. Tehát sem a nő, sem az utód sem a társadalom, az állam szempontjából a szűk medencéjű nők termékenyülése nem kívánatos.

Továbbá vannak krónikusan lefolyó, évekig elhúzódó betegségek melyeknél ha az abban szenvedő megtermékenyül a terhesség és a szülés egyenesen halálát jelentheti. Ilyenek a szervi szivbaj, tüdőgümőkór, vesebaj, cukorbetegség. Ezeknek a nőknek a gyermekeiktől sem remélhet a társadalom az esetek túlnyomó többségében sok hasznot. A vérkeringési zavarok következtében a magzat méhenbelüli táplálása zavart szenved, miáltal fejlődése gátolt és ezt méhen kívüli életében teljes életén át sanyli. Amellett öröklí a diszpozíciót, a hajlamot az illető betegségre. Ennélfogva ezen betegség miatt szenvedő nők termékenyülése sem az illető nők, sem gyermekeik, sem pedig a társadalom, az állam szempontjából nem kívánatos.

Azon oknál fogva, hogy a gyermek öröklí a hajlamot azon betegségre, melyben nemzói szenvednek, nem tartom kívánatosnak, hogy a szervi szívbajban, gümőkóiban (amíg fertőzőképes) vesebaj és cukorhajban szenvedő férfiak gyermekeit nemzzenek.

A nemi betegségben szenvedők (gonorrhoea, luesz természetesen megakadályozandók nemcsak a nemzéstől, hanem a nemi közösüléstől is mindaddig, amíg fertőzőképesek. Ezek egyáltalában úgy kezelendők, mint a többi ragályos betegek (typhus, skarlát, kolera stb. vagyis az egészségesek elől elzárt intézetekben ez alatt nem börtönt vagy hasonló intézményt gondolok), ez egyaránt megfelel úgy az ő egyéni érdekeinek, mint a társadalom érdekeinek. A luetikusok azonban, véleményem szerint, teljes életükre kizárandók a nemzéstől (férfiak úgy, mint nők), — nem a nemi közösüléstől —, mert utódjaik többnyire degeneráltak és ennél fogva a társadalom számára nem kívánatosak.

Kizárandók a nemzéstől a gyengeelméjűek és az elmebajosok, nők úgy, mint férfiak, mert tapasztalat szerint egészséges elméjli és idegzetű utódok tőlük nem remélhetők és enél fogva a társadalom számára nem kívánatosak. E kategóriába tartoznak az epileptikusok is.

Kizárandók a nemzésből azok a nemileg perverz egyének, nők úgy, mint férfiak, kik perverzitásuk folytán mások egészségét és testi épségét veszélyeztetik, elsősorban a sadisták, mert perverzitásukat utódaikra átörökítik és ezek enél fogva a társadalom számára nem kívánatosak.

Kizárandók a nemzéstől az alkoholisták, morfinisták és hasonló krónikus bódító mérgezésben szenvedő egyének, kiknek ivarmirigyei a krónikus mérgezés folytán betegek, egészséges utódok enél fogva tőlük nem várhatók el, így a társadalom számára nem kívánatosak.

Kizárandók a nemzéstől a gonosztevők, szélhámosok, a here semmittevők és az etnikai hiányosságban szenvedők, kik a társadalomnak nagy károkat okoznak és csak terhére vannak, kikkel szemben a társadalomnak nemcsak joga, de kötelessége védekezni, még utódjaik lehetetlenné tételével is, mert az esetek legnagyobb részében ezek öröklík nemzók társadalomellenes tulajdonságait és enél fogva a társadalom szempontjából nem kívánatosak.

Lelkiismeretes orvosi vizsgálat és bírósági ítélet alapján kimondható a fentnevezett esetekben a meddőítés. Mulékony betegségeknél etikailag magas fejlettség esetén a nemzés megakadályozására elegendő lehet a szokásos nemzéstgátló óvszerek használatára, illetve alkalmazására való kötelezés. Az óvszerek kellő alkalmazása meglehetősen biztonsággal akadályozza meg a fogamzást. Súlyosabb esetekben, melyeknél a baj állandó és nem bizhatunk meg abban, hogy az illetők a nemi közösüléskor az óvszereket következetesen használni fogják és így a fogamzást maguk akadályozzák meg, a meddőséget operatív beavatkozással kell létesíteni. Ez férfiaknál teljesen veszélytelen és egyszerű beavatkozás, mely az ondósinór lekötésén afepszik. Nőknél a petevezeték lekötése valamivel súlyosabb beavatkozás, de a sebészeti technika mai állása mellett szintén veszélytelen. Ez eljárással a sperma kiürítése, illetve a petének az anyaméhbe vándorlása lesz megakadályozva és lehetetlenné válik a petének megtermékenyítése, a fogantatás. Ez az eljárás alkalmazandó a szűk medencéjű nőknél. Ez eljárás következtében a nemi aktus, a közösülés nincs gátolva, a nemi élet gyönyörei, a kék érzés nincsenek befolyásolva. A nemi perverzitásuk folytán közveszélyes egyének kasztrálандók, férfiaknál, a herék, nőknél a petefészkek eltávolítása útján. Az ön- és közveszélyes elmezavarban szenvedők amúgy is állandó felügyelet alá helyezendők, ezek a nemi élet gyönyöreiből ki vannak zárva. Javulás esetén meddősítendők az ondósinór, illetve a petevezeték átkötése útján.

A felsorolt eljárások fogantatosításával megakadályozhatja a társadalom a kisebb értékű emberek születését és a fajromlást. Az általános követelmények alatt felsorolt intézkedésekkel megakadályozhatja a társadalom a ma élő emberek további leromlását és biztosíthatja a jövő nemzedék regenerálódását, megújulását. De a kisebb értékű utódok fogantatásának megakadályozása mellett szükség van oly intézkedésekre melyek alkalmasak arra, hogy az átlagnál magasabb értékű emberek a legerőteljesebben szaporodhassanak.

Vajjon lehetséges ez?

Azt hiszem, igen. A természet sőt maga az emberi társadalom útmutatással szolgál, csak követni kell, nem elnyomni a természet hívó szavát. Alábbiakban megkísérlem ezen jelenségre rámutatni.

Eugenika.

Az n tudomány, mely a helyes nemzés kérdésével, vagyis az ember nemesítésével foglalkozik. Megalapítója az angol Gallon, ki pontos mérésekkel igyekezeti megállapítani azokat a sajátosságokat melyeket az utód szüleitől örökölt és a különbségekből törekedett következtetések segítségével törvényeket megállapítani. Kutatásainak eredményei nem térnek el azoktól a törvényszerűségektől, melyeket más kutatók az átöröklés terén a növény- és állatvilágban megállapítottak. A kutatások még lezárva nincsenek.

Nekünk a főszlyt nemcsak a testi sajátosságokra kell helyoznünk az átöröklés kérdésében, hanem egyúttal a szellemi képességekre és az etnikai sajátosságokra is. Mind a hármát egyenlő ranguaknak tartom és arra kell törekednünk, hogy egyaránt elkerüljük bármelyiknek a fogyatékoságát. De mindenestre a legnagyobb hiba az ethikai fogyatékoság.

Arról van szó, hogy társadalmunkban megakadályozzuk a kicsiny értékű emberek szaporodását és elősegítük a nagyértékűeket, hogy fajunkat nemesebbé és kiválóbbá tegyük. A közlekedési eszközök magas fejlettsége mellett a népek és fajok közötti érintkezés mind élénkebbé válik és elkerülhetetlen, hogy a különböző fajok között kereszteződés ne jöjjön létre.

A kérdést aszerint kell megítélni, vajjon e keresztezésből származó utódok az emberi társadalmat képesek-e előbbre vinni, avagy stagnálásra kárhoztatják. Forel azon a nézetben van, és ezt számos ténnyel igazolja, hogy a keveredés azok között a fajok között, melyeknek átlagos agyszulya egyforma és amelyek a kultúrát önállóan fejleszteni tudják, az emberiség jövője szempontjából nem káros. Viszont az alacsonyabb rendű fajokkal való keveredés (négerekkel) káros. Érvei meggyőzők, azért az európai fehér ember és négerek közötti házasságot nemzés céljából eltiltandónak tartom, mert fajromláshoz vezet.

Az ember családi élete általában monogámián alapszik még azon népeknél is, amelyeknél a többnejűség törvényesen meg van engedve. A nők és férfiak száma általában majdnem egyforma és úgy látszik, hogy maga a természet monogámiára utalja az embert. A mi társadalmunkban a monogámia a törvényesen elismert forma, de a gazdasági viszonyok és a nő alárendelt és függő helyzete megakadályozzák, hogy a férfi idejében megnősülhessen és a nőt arra kényszeríti, hogy magát

áruba bocsássa. A nő egyenjogúsításával, az egyének egzisztenciájának, megélhetésének biztosításával és a házasságkötés és válás megkönnyítésével a monogámia tényleg valóra válik. Mert bár a monogámia törvényes forma ma is, azonban csak forma, mert a férfiak tulnyomó része visszaél kiváltságos helyzetével és rövidebb vagy hosszabb időn át tényleg polygamikus. A családalapításra csak előrehaladottabb korban határozza el magát, amikor gazdasági helyzete ezt megengedi, de addig sem él szűz életet, hanem a nő testét árunak nézve, lealacsonyítja és bemocskolja a legszentebb és legmagasztosabb érzéseket és gyönyöröket, amiket az élet nyújthat. Tömérdek energia pocsékolódik el és vész kárba azáltal, hogy a férfiak tekintélyes száma legényéletre van kárhozattva, minek következménye, hogy sok nő kénytelen a nemi élet gyönyöreit nélkülözni és elfonynyadni, más tekintélyes részük a prostitúció mocsarába süllyedni és akár így, akár amugy meddőnek maradni. Az okok a nő gazdasági függősége és a férfi megélhetésének bizonytalansága megszüntetésével a legnagyobb valószínűséggel várható, hogy e téren teljes javulás áll be.

A férfiak élete tehát monogámikus legyen. A nők általában monandrikusak, ez az ő természetüknek megfelel és a férfiaknak ő hozzájuk alkalmazkodniuk kell. De a kiváló tulajdonságokkal bíró embereknek, nézetem szerint, meg kell adni a lehetőségei arra, hogy jobban szanorodjanak, hogy több utódot nemzzenek, mint az átlagemberek. Maga a természet is erre törekszik, ne álljuk útját, hanem segítsük elő és szabályozzuk e törekvését.

Köztudomású, hogy a kiváló szépségű nő nemi kegyeinek elnyeréséért a férfiak között örületes versengés folyik. Diszkrétebb, de azért megvan e versengés a nők között is a kiváló férfiakért. De nemzés tekintetében a férfi előnyösebb helyzetben van a nőnél, mert a nő egy esztendőben csak egy gyermeket nemzhet, a férfi ellenben sokkal többet. Azt hiszem, hogy a kiváló embereknek a nemi élet terén sokkal nagyobb szabadságot kellene adni és buzdítani arra, hogy sok gyermeket nemzzenek. Ez az ügy, jól tudom, roppant kényes, és helyes megoldása igen nehéz. Emberekről van szó, kiket mégsem lehet egyszerűen tenyész nőkké és tenyész férfiakká kényszeríteni. A szerelemnek, a kölcsönös vonzalomnak és megbecsülésnek a legnagyobb, sőt talán az egyetlen szerepet kell juttatni.

A tudományos vizsgálódásnak és a pontos megfigyelések-

nek meg a szigorú objektív bírálatnak a feladata megállapítani azokat a tényezőket, melyek alkalmasak arra, hogy a nagytehetségű emberek száma az emberi társadalomban többségre jusson. A társadalom feladata lesz azután ezeket a tényezőket előmozdítani és biztosítani. Egyelőre csak azt tehetjük, és ezt meg kell tennünk, hogy azokat az embereket, kiktől a mai tapasztalatismereteink után következésképpen a legnagyobb valószínűség szerint átlagos értékű utódok nem várhatók és nem remélhetők, szaporodásukban megakadályozzuk.

Házassági reformok.

A definíciót mellőzöm. Kétségtelen, hogy a házasság intézménye, melynek célja az emberi boldogság betetőzése és biztosítása, ezt a célt csak az esetek igen kicsiny százalékában váltja valóra és mindenesetre reformálandó. Minden ember boldogságra törekszik, a boldogságot szerelem nélkül elképzelni nem tudom, és a mai házasságokban a szerelem alárendelt szerepet játszik. Igen sok ember egyáltalában lemond a házasságról, nem a szerelem hiánya folytán, hanem azon egyéb tekintetek következtében, melyek akadályozzák, hogy szerelme tárgyával lépjen házassági frigyre. A főakadály az elégtelen jövedelem, mely visszatartja a férfit a családalapítás gondolatától és ennek következtében nemileg oly módon kárpótolja magát hogy a legpiszkosabb forráshoz, a prostitúcióhoz fordul.

Ezeknek a fiatal embereknek a házasságtól való félelmét az elégtelen jövedelem folytán nem tartom eléggé indokoltnak. Legényéletük költségesebb és kényelmetlenebb, mint ha megnősülnének. Természetesen szükséges, hogy a nő is kereseti forrással bírjon és a háztartás költségeihez hozzájáruljon. Kettőjük közös háztartása mindenesetre sokkal kevesebbe kerül, mintha külön-külön háztartásban élnek. Ha jövedelmük kicsiny, úgy, hogy belőle csak kettőjüknek futja, nézetem szerint, ez nem lehet akadály a házasságnak, legfeljebb meggátolják a nemzést addig, míg abba a helyzetbe nem jutnak, hogy gyermekük felneveléséről gondoskodhatnak. Mindenesetre az államnak kötelessége, mert érdeke, elősegíteni, hogy a felnőtt emberek már 20 éves korukban házasságra lépjenek és fiatal korukban nemzzék az utódokat. Talán a passzív választói jogosultságot a házassághoz kellene kötni, amennyiben azok, akik nem éltek

házasséletet, annak örömeit és bajait nem ismerik, és ennél fogva országos ügyek intézésére kevésbé alkalmasak.

Másik előítélet, mely a házasságok útjába akadályozólag lép, a felekezeti és a társadalmi rangkülönbségek. Az általános jogegyenlőség kimondása, az általános munkakötelezettség foganatosítása, az állam és egyház teljes szétválasztásat teljes vallásszabadság, továbbá koedukáció az iskolában, és a természettudományon alapuló emberi erkölcsstan szerinti nevelés ezt az előítéletet mihamar ki fogják küszöbölni.

Sok házasságot akadályoz meg a szülők illetéktelen beavatkozása. Ezek igen sokszor leküzdhetlen akadályt képeznek és számos szerelmi tragédiának váltak okozóivá. A szülők hatalmát korlátozni kell, a gyermek joga a szülőével szemben biztosítandó. Legfőképpen a házasság terén. Valóságos visszaélés a hatalmával, amit sok szülő e téren elkövet. Figyelmeztetni óhajtom itt a szülőket, hogy gyermekeik nem tehetnek arról, hogy a világra jöttek és hogy a szülőknek gyermekeikkel szemben csak kötelességeik vannak, még csak szeretetet sem követelhetnek tőlük. A becsülést és szeretetet megfelelő társadalmi cselekedetek és életmód útján ki kell érdemelniök. Gyermekeik nem a szüleik számára kötnek házasságot, hanem saját boldogságukat akarják elérni, a szülőknek kötelessége ezt előmozdítani semmiképpen sem szabad nekik ez elé akadályokat gördíteni. Joga és kötelessége a szülőknek, hogy gyermekeiket felvilágosítsák és véleményüket elmondják, de nincs joguk az én nézetem szerint gátlólag közbelépni. Ha gyermekük házassága boldog, azok a szülők, kik gyermeküket igazán szeretik, örülni fognak és osztoznak boldogságukban, ha a házasság szerencsétlennek bizonyul, ugy kötelességük szerencsétlen gyermeküket szerető pártfogásba venni és felemelni.

Megszüntetendőnek tartom a házas életben a férfi hegemóniáját. Férfi és nő teljesen egyenlő jogu és egyenlő rangu házaselek legyenek, egyenletesen elosztott kötelességekkel. A vagyonszövetség, mely számos perpatvarnak és viszálykodásnak okozója, megszüntetendő. A nő keresete legyen a nőé, amit a férfi keres, legyen a férfié. A háztartás és gyermeknevelés költségeihez mindkét fél egyenlő mértékben járuljon hozzá. Ahol a nő a háztartás munkáját vezeti, a férfitől megfelelő fizetésben részesüljön. Személyes szükségleteit mindegyik fél a másiktól függetlenül és csak saját költségére elégítheti ki.

közös szükségletek kölcsönös megbeszélés és megegyezés tárgya. Mindegyik csak magáért szavatol és egyiknek se legyen joga a másik felett gyámságot gyakorolni, azon eseteket ki véve, melyekben a gyámságot bírósági határozat mondja ki. A házasság megkönnyítése az állam feladata. Legfőbb érdeke, hogy tagjai gyorsan szaporodjanak és erőteljes, egészséges, lehetséges, munkabíró és munkakedvű utódokat létesítsenek. A legjobb ösztönzésnek tartom, ha az anya az államtól minden gyermek után prémiumban részesül mely őt a megélhetés gondjaitól felmenti, úgy, hogy munkásságát a gyermekei felnevelésére fordíthatja. A befektetés, amit az állam itt eszközöl a leggyümölcsözőbb. Az anya teremtő munkáját, mikor gyermekét megszüli, a társadalomnak és az államnak legalább oly nagyra kell becsülnie mint a legnagyobb lángészét és tehetségét.

A házasulandók előzetes orvosi megvizsgálásának szükségességéről már szoltam. A vizsgálat eredménye nem szükséges hogy akadálya legyen a házasságnak. Az orvosi vizsgálat a várható utódok megítélése szempontjából szükséges. A szűk medencéjű nők meddősitendők, hogy a szülés veszedelmeit elkerüljék. Az orvosi vizsgálatnak tekintettel kell lenni a házasulók alkatára, szellemi képességére és jellembeli sajátságára, valamint a terheltségre. Nagy szellemi és ethikai fogyatékos sággal bíró egyének bírósági ítélet alapján meddősitendők mielőtt házasságot kölni akarnak. Maga a házasság azután engedélyezendő. A homosexuálisok egynemű házassága megítélendő meddősilés után. Miután a homosexualitás öröklékeny, így a homosexuálisok mihamar kihalnak.

Fontos és szükséges reformnak tartom, hogy a gyermekek az anyjuk családi nevét viseljék, (matrimonium a most fennálló patrimonium helyett). Ez által nagy igazságtalanság szűnik meg a gyermekkel szemben, mely a mostani állapot szerint a megkülönböztetés folytán a gyermeket sújtja legjobban akkor is, ha a törvényes és törvénytelen gyermekei egyenjogusítják. Mater semper certa. Az anyakönyvbe az atyja neve bevezetendő. A gyermek apja mindig köteles a gyermeke felnevelésének költségeihez hozzájárulni, akkor is, ha a gyermek házasságon kívül született.

A hosszú világháborúban tömérdek férfi pusztult el vagy vált nyomorékká, súlyos beteggé és ezáltal a házasságra és utódok nemzésére alkalmatlanná. Ha tekintetbe vesszük, hogy

az elpusztult és elnyomorodott férfiak a legjobb nemzőképes korból valók. A háború után a házasságra képes férfiak és nők aránya egy a kettőhöz lesz. Vagyis csak minden második nő mehet férjhez és élhet rendes nemi életet, szülhet törvényes házasságból származó gyermeket. Sok zavar, keserűség, kín és gyötrellem lesz ennek következménye. Jól tudom, számosan foglalkoznak e kérdés megoldásával. Kényszereszközök itt nem használnak. A nő teljes egyenjogúsítását tartom a legjobb eszköznek. Ő rólok van, szó, az ő gyötrelmeikről, állapítsák meg őket, határozzák meg őket a kivezető utal, azt a módot, mely mellett kevesebb gyötrellem éri őket és a népesedés ügye is előmozdítható. Többnejűségéről beszél az egyik (többnyire férfiak), időszakos és osztályozott (termin) házasságról a másik, az utódokra, azok minőségére egyik sincs tekintettel, jellemzésül arra, hogy nem annyira az utódok, mint maga a nemi élet az a szempont, mely őket vezeli. Nem veszem ezt tőlük zokon, elismerem, hogy ez igen fontos szempont. De nem hiszem, hogy a nők akár a többnejűségbe, akár a termin házasságba belenyugodnának, ha az etikai alap az egészséges, tehetséges utód nemzésének biztosítása hiányzik. Elsősorban tehát ezt az etikai alapot kell megeremteni.

Okvetlenül reformra szorul a válás. A válás lényegesen megkönnyítendő. Köztudomású, hogy a szerelmi házasságok sem mindig tartósan boldogok és a szerelem mámore elég gyakran előbb vagy utóbb kiábrándulással végződik. A közmondás is azt tartja, hogy a szerelemnek legjobb gyógyszere a házasság. Oka ennek, hogy a szerelmesek egymással szemben a legjobb oldalukat mutatják, hibáikat eltitkolják csak azért, hogy egymásé lehessenek, és mikor a házasságot megkötötték, biztonságban lévén egymás felől, hibáikat már nem tartják többé szükségesnek elnyomni és egymás elől rejtegetni. Pongyolában látják egymást testileg is, lelkileg is, és ha természeteik nem egyeznek, a kiábrándulás mihamar bekövetkezik, szerelmük elmúlik. A társadalmi élet változatossága azután magával hozza, hogy egyiknek vagy másiknak érdeklődése, és vonzalma más irányában lobban fel, ki a házastársnál természetyszerűen nagyobb varázst gyakorol, mert rossz tulajdonságait nem volt alkalma mutatni. Az ügy velejébe hatolni itt nem szándékozom, csak rá akarok mulatni, hogy a mai törvény szerint a házasság csak a házasságtörés vagy hűtlen elhagyás bebizonyítása után bontható fel. Emberek, kik egymást

szerették és mindent elkövettek, hogy egyesülésük útjába eső akadályokat elhárítsák, kénytelenek egymást sárba tiporni és bepiszkolni, hogy kieszközöljék azt, hogy egymástól szabaduljanak. Szükséges ez? Van-e célja együtt tartani két embert, kiknek egymás melletti élete kin és gyötrelme, addig, míg egymást kölcsönösen megutálják, meggyülölik és halálos ellenségekké, válnak? Azt hiszem, a társadalom és különösen a gyermekek érdeke megköveteli, hogy a házastársak élete idáig ne fajuljon. Kölcsönös megegyezés alapján a válás mindenkor kimondandó, de a gyermekek felnevelése biztosítandó. Durva bánásmód, beteges féltékenység és meddőség, amennyiben utóbbi nincs mesterségesen előidézve, válóok gyanánt szerepelhet. Ily módon nagyobb őszinteség várható nemi tekintetben már a házasság előtt és a boldog házasságok száma is tetemesen gyarapodni fog. A házasság célja tulajdonképpen ez.

Az igazságügy reformja.

Mindig érthetetlen volt előttem, miképp állapíthatja meg a bíróság valamely büntettnél a büntetés mértékét. Ez még most is misztikusnak tűnik előttem. Azt megértem, ha a bíró a gonosztevőt életfogytiglani elzárásra vagy kivégzésre ítéli. A társadalomnak joga van azokat az egyéneket, akik veszélyeztetik, vagy terhére vannak, ártalmatlanná tenni és velük szemben védekezni. De miért büntetik a gonosztevőket néhány hónapi vagy évi börtönre, vagy fegyházra, mily elv szerint állapítják meg az elzárás tartamát, miért büntetik a sikkasztók a tolvajt, a szélhámost, a rablót, vagy aki súlyos testi sértést követett el, vagy embert ölt, az elkövetett kár nagyságához képest rövidebb, vagy hosszabb elzárásra, azt nem tudom felfogni.

Amellett börtöneink, fegyházaink egyre hygiénikusabbak, a büntetett állami ellátásban részesül, van rendes ételmezése, jó ruházata, állandó lakása, mely az időjárás viszontagságai ellen megvédi, és még csak dolgoznia sem kell, ha nem akar. Ha pedig a büntetés ideje lejárt, vagy ha az elítélt jól viselte magát, korábban is kiengedik és újból rászabadítják a társadalomra.

A mai büntetőjog alapelve a megtorlás. A megtorlást igazságtalannak és céltalannak tartom. Elavult is, mert nem felel meg a természettudományos ismereteknek és a társa

dalmi követelményeknek. Azt is hallottam mondani, hogy a büntetés célja a bűnösnek javítása. A tapasztalat bizonyítja, hogy ezt a célt a lehető legritkább esetekben éri el. Amellett teljes életére megbélyegzi az illetőt. Elrettentő eszköznek is mondják. A büntetések szaporodása azt bizonyítja, hogy haszontalan eszköz.

Nézetem szerint az igazságszolgáltatás alapját a megelőzés és az ártalmatlanná tevés kell, hogy képezze.

Az életfogytiglani elzárás és a kivégzés radikális eszközök, de úgy a megelőzést, mint az ártalmatlanná tevést csak egyoldalulag érik el. Az bizonyos, hogy a kivégzett és az életfogytig elzárt ember újabb gonosztettet nem követhet el, az a lehetőség is el van hátrítva, hogy fajtáját szaporítsa. Azonban mindkettő a társadalom számára elveszett, az életfogytig elzárt ember még terhére is van, amennyiben élelmezése, ruházása, lakásának tisztántartása és fűtése meg világítása tetemes költségbe kerül. De nincs eleje véve annak, hogy mások hasonló bűncselekményt elkövessenek. A bűnözés okaira is rá kell mutatni, ki kell azokat deríteni és társadalmi meg törvényhozási uton elhárítani.

Konkrét példával akarom a dolgot megvilágítani.

H. D. fiatalember, magánhivatalnok Pesten, veleszületett szervi szívbaj miatt kénytelen volt nagyon szolid életet élni és a szeszes italoktól teljesen tartózkodni. Szombat estéknél felkereste ismerőseit és éjfélkor haza tért. Egy ilyen alkalommal találkozik két részeg suhancsal, kik közül az egyik, mikor mellette elmentek, a kezében levő késsel ok nélkül, pusztán duhaj jókedvéből mellen szúrta. A szúrás szerencsétlen volt. a kés K. D. szívébe hatolt és azonnali halált idézett elő. A suhancok a bíróság előtt azzal védekeztek, hogy nem akarták K. D.-t megölni, hisz nem volt rá semmi okuk. Részegségükben duhajok voltak és a szerencsétlenség megtörtént. A bíróság négy évi fegyházra ítélte őket.

Világos, hogy a gyilkosságot alkoholizált állapotban követték el, hogy a főbűnös tehát a társadalom, amely megengedi, hogy bárki közveszélyes állapotba hozhassa magát. Az elítéltek büntetésük letelte után szabadságukat visszanyerve, igen könnyen újból alkoholizálhatják magukat és válhatnak ezáltal közveszélyessé, mert hiszen a szeszes italok számukra mindenütt és igen könnyen hozzáférhetők. Maguk az ivási szokások is hozzájárulnak, hogyha a bűnösök ne-

talán tudatára jöttek volna annak, hogy az alkohol sodorta őket bajba és ennek folytán az alkoholtól tartózkodni akarnának is, az u. n. jóbarátok társasága mihamar elcsábítja őket a «mértékletes» iváshoz. Hogy ez a «mértékletesség» mire vezet, arra számos példát mutatnak a bűnügyi krónikák. A jó szándék és a jóra való elhatározás mihamar elfelejtődik, beleful az alkoholba.

Miként a felhozott példában, úgy a legtöbb cselekménynél közrejátszanak a bűntevőnek veleszületett és szerzett tulajdonságai, valamint a pillanatnyi körülmények. Tulajdonképpen egyikért sem vonható a bűnöző felelősségre büntetés céljából, hiszen nem tehet róla és ennél fogva megbüntetése mindig igazságtalan. Amint hogy az elmebajost sem sújtják többé büntetéssel. Kevés ember kövei el passzióból bünt. Az amelyik passzióból teszi, az bizonyára beszámíthatatlan. A legtöbb bűnözésnek oka tudatlanság, ügyetlenség és az a külső kényszer, amely pillanatnyilag a bűnözőre hat, ha az agy és idegrendszer beteges állapotaitól eltekintünk, de minden esetben pszichikai momentumok. A bírósági eljárásnak tehát a megelőzés és ártalmatlanná tevés szempontjai által vezéreltetve nem a megtorlásra, nem a bűnöző megbüntetésére kell irányulnia, hanem arra, hogy a bűnöző újból hasznos tag jává váljon a társadalomnak.

Nincs értelme annak, hogy az élelmiszer hamisítót pénz büntetéssel, vagy egy pár heti vagy hónapi elzárással sújtják. A börtön nem javít, sem a pénzbüntetés, azt bizonyítja a tapasztalat. Ha a szeretetteljes, jószándéku felvilágosítás, a társadalmi kötelességre való figyelmeztetés nem használ, úgy egyszer s mindenkorra lehetetlenné kell tenni számára az élelmiszerekkel való kereskedést. Magam is ismerek egy urat, nagyon jó viszonyban voltam vele —, aki, bárhányszor bűntették, csak hamisított tejet árult — nekem is. Később ezzel az üzlettel felhagyott és más pályán igen jól érvényesült, hasznavehető embernek bizonyult.

Nincs értelme a sikkasztót büntetéssel sújtani, a kár ez által nem térül meg. Más tekintetben igen hasznavehető ember lehet — és többnyire az is, — csak pénzkezelésre alkalmatlan, ennél fogva ezt a munkát nem szabad rábízni. Ennek igazolására is fölhozhatnék néhány esetet. Természetesen a munkás tisztességes fizetése emellett elsőrangú elhárító eszköz.

Nincs értelme a csaló és a szélhámos megbüntetésének. Többnyire kisebb büntetést kapnak és azután újból rászabadják őket a társadalomra. Ezek többnyire, az esetek túlnyomó részében beteges idegrendszerrel bírnak és többnyire gyógyíthatatlanok. Ezeket gyámság alá kell helyezni és az esetek súlyosságához mérten rövidebb vagy hosszabb időre, esetleg teljes életükre elmeegógyintézetbe internálandók, hol hasznos tevékenységre is foghatók.

Nincs érlelnie a querulánst, a perlekedési mániában szenvedőt szabadon garázdálkodni hagyni, vagy büntetéssel sújtani. Ezek elmebajosok és gyámság alá helyezéssel ártalmatlanná teendők.

Nincs értelme a tolvajt büntetéssel sújtani. A legtöbb közülük többé-kevésbé kleptomániás, csökkent ethikai fejlettséggel, kiket gyámság alatt kell tartani és kellő pszichikai befolyásolás útján a társadalom hasznos tagjaivá nevelni. A lopás egyébként csak relatív bűn és azt hiszem, alig van emberki életében kisebb-nagyobb tolvajlást el nem követett volna. Ha egyebet nem, hát időt lopott (naplopó), vagy rabolt. A lopás csak a magánvagyon alapján berendezkedett társadalomban lehetséges, szocialista társadalomban, hol minden mindenkié, lopásról beszélni nem lehet. Neveléssel, az ethikai érzék fejlesztésével a tolvajból a társadalomnak hasznos lagja képezhető. Zsebmetzők és betörők, ha megrögzöttek, oly elbánásban részesítendőek, mint az elmebajosok.

Nincs értelme a gyermekrontó és liliomtipró megbüntetésének. Ezek sexualitásuk befolyása alatt cselekszenek, ellenképzeteik rendszerint csekély fékező hatással bírnak, és ha büntetésük leteltével kiszabadulnak, többnyire újból és újból visszaesnek. Ezekre gyermekeket bizni nem szabad. Azonkívül, mivel ivarmirigyjeik működésének erős befolyása alatt állnak, az ivarmirigyjeik eltávolításával kasztrálandók. Ugyanily elbánásban részesítendőek a hivatásos nőcsábítók, amennyiben egyéb fényes tehetségekkel nem rendelkeznek és elcsábítottjaikat nyomorba nem döntik.

Nincs értelme a házasságtörést büntetéssel sújtani és megtiltani, hogy a házasságtörők egymással házasságra lépjenek. A válást meg kell könnyíteni, akkor a házasságtörések a minimumra redukálódnak. Továbbá a gyermekek nevelésénél és a társadalomban is állandóan őszinteségre kell törekedni. Akik

pedig szeretik egymást, azoknak a házasságát elő kell segíteni.

Nincs értelme a sadista kegyetlenkedéseit és gonoszságait büntetéssel sújtani. Ezek ivarmirigyeik működésének (hormonjainak) befolyása alatt cselekszenek, többnyire gátlásaik is csökkentek (hirtelen haragnak) és ivarmirigyeik eltávolításával teendők egyszerismindenkorra ártalmatlanná.

Nincs értelme az ártalmatlan nemi perversitásokat büntetéssel sújtani. Nevetéssel már a gyermekkorban fejlesztendő az esztetikai érzék, az erotizmus munka, sport és komoly búvárkodás segítségével már a gyermekkorban fékezendő és eltérítendő. Az exhibitionismus ártalmatlan, legfeljebb szeméremsertő. Ezeket a legjobb negligálni. A paederastia és homoszexualitás, amennyiben nem gyermekek ellen irányul, mint veleszületett rendellenesség megtűrendő, sőt ezeknek egymás közötti házassága megengedendő, ellenben eltiltandó, hogy homoszexuálisok különmű házasságot kössenek és gyermeket nemzzenek, mivel rendellenességük öröklékeny. Kivételt képezhetnek a kiváló tehetségek.

Nincs értelme a hamiskártyás és sipista megbüntetésének. Mindén szerencsejáték eltiltandó, mert babonájával és értékeknek véletlenül bízásával kultúrtársadalomba nem való. Az e tilalom ellen vétők ismétlés esetén gyámság alá helyezendők.

Nincs értelme a váltóhamisítás és hamis pénzgyártás megbüntetésének. Az állam kötelessége arról pondoskodni, hogy minden polgára munkához és tisztességes keresethez jusson és polgárainak ethikai érzékét nevelés útján minél jobban kifejlessze. Az ethikai fogyatékosokban szenvedők gyámság alá helyezendők, felügyelet alatt tartandók és ily módon hasznos tevékenységre szoritandók. Ugyaníly elbánásban részesítendők az okirathamisítók. Egyébként mindhárom a kapitalizmus és a kiáltásokon alapuló társadalmi rend velejárói.

Nincs értelme büntetéssel sújtani a prostitúciót és a kerítést. A nőt teljesen egyenjogusítani kell és az általános munkakötelezettség behozatalával mindenkinek tisztességes megélhetését biztosítani és mindenkit hasznos tevékenységre bírni.

Nincs értelme a gyermekölést büntetéssel sújtani. A nőnek meg kell adni a jogot, hogy önmaga határozza meg, akar-e gyermeket a világra hozni. Amelyik nő kiviseli gyermekét és azt világra hozza és nem fogadja szeretettel, attól a gyermeket el kell venni és másra bízni. A gyermek, biztonságos felneve-

lése minden esetben az állam feladata. Egyébként ha az anya állami látogatásban részesül, a gyermekölés a legnagyobb ritkaságok közé fog tartozni, megszűnik «szégyen»-nek lenni. A magzatelhajtás, ha az anya elhatározásából történik, egyáltalában nem tekintendő bűnnek.

Nincs értelme a hitvesgyilkosságot büntetéssel sújtani. A féltékenység nem kulturemberhez méltó és esztelen. Vagy van rá ok, akkor hiábavaló, vagy nincs, akkor meg felesleges. A válást nagy mértékben meg kell könnyíteni és a hitvest társának féltékenysége elől megvédeni. Egyébként idegbaj, mely közveszélyes cselekedetekre ösztönözhet ennél fogva pszichiatriai gyógykezelést igényel.

A halálbüntetést el kell törölni. Mindig igazságtalan, amellet durva, brutális és rossz példjál szolgáltat. A társadalom számos egyéb eszközzel rendelkezik, melyeknek segítségével a legnagyobb gonosztevőt is ártalmatlanná teheti.

A becsületsértés büntetésének sincs értelme. Mindenki csak saját maga sértheti meg becsületét cselekedetével vagy viselkedésével. A rágalmazás- büntetésének sincs értelme. A bíróság tisztázza a kérdési és megállapításával teljes elégtételt ad. Ha valaki azt mondja rólam, hogy ostoba vagyok, nincs értelme azon felháborodnom. A legnagyobb lángész is olykor ostoba és baklövést követ el. Az ostobaság veleszületett tulajdonság, amiről az ember nem tehet. Talán számos generáció múlva sikerülni fog csupa értelemembereket fejleszteni. Most még messze vagyunk tőle. Viselkedésemmel, cselekedetemmel fogom igyekezni az ellenkezőjét bebizonyítani. Ha valaki azt mondja rólam, hogy loptam, sikkasztottam vagy egyéb tisztességtelen dolgot követtem el, csak a bíróság szolgáltathat elégtételt, még pedig teljes elégtételt a tények felderítésével. A rágalmazó vagy belátja tévedését és meggondolatlanságát, akkor bocsánatot kér, vagy bitványsága saját becsületében lesz kárt. Az ilyen emberekről mindenki megalkotja a véleményét, mely minden, csak nem kedvező.

A sajtó útján elkövetett deliktumok büntetésének sincs értelme. A becsületsértés és rágalmazás ugyanazon elbírálás alá esik, mint a főntebb említett élőszó útján elkövetettek. A bíróság ez esetekben is teljes elégtételt adhat, az illető lapot arra kötelezve, hogy a bírósági megállapítást feltűnő helyen közölje. Amellett a lap felelős szerkesztőjét, ismétlés esetén, elmozdíthatja és esetleg egyszersmindenkorra megfoszthatja at-

tól a jogtól, hogy napilap szerkesztője lehessen. Idegen állam és nép ellen irányuló, gyűlöletet ébresztő közlemények írói és szerkesztői hivatalból vonandók felelősségre.

Testi sértéseknél az okok rovandók meg. Többnyire virtuskodások és heccelődések elfajulásai. A főelőidéző a mai rendszer mellett többnyire nem is felel és jól mulat sikerült tréfáján. Ma egyébként az alkohol játssza ezen deliktumoknál a legnagyobb szerepet. Az értelmet és meggondolási képességet csökkenti és felszabadítja a durva, alantas ösztönöket, miket a nevelés féken tart. A kábító élvezeti szerek fogyasztásának kiküszöbölésével a testi sértések tetemes megritkulása várható. A többi okok is meg lesznek aztán szüntethetők. A társadalmi életben és az iskolában a szeretetei, a kölcsönös megbecsülést és a társadalmi kötelességérzetet erőteljesebben kell kifejleszteni; itt a bíróság igen sokat tehet. Minden durvaságot, durva játékokat is ki kell küszöbölni. Durvának lenni nem kunszt, durva alsóbbrendű állat is lehet. Ezért a testi fenyegetés nemcsak az iskolában, hanem a családban is megengedhetlen. Gyermekeket nem szabad verni! Ez visszaélés az erősebb jogaival. Azonkívül brutalitásánál fogva sérti a fejlődő emberben az emberi méltóságot, a fenyegetésben elkeseredést és bosszúvágyat szül és őt magát is brutálissá teszi és fejleszti benne a durva vadállati ösztönöket, amiket ellenkezően el kell nyomni. Amelyik szülő gyermekét veri, attól a gyermeket el kell venni és szülői jogától megfosztani. Amelyik tanító gyermeket ver, az alkalmatlan arra, hogy gyermekei neveljen. Amelyik vezető brutális alárendeltjeivel szemben, az alkalmatlan a vezető állásra és meg kell tőle fosztani. A bíróságra itt nagy nevelő szerep jut.

Baleseteknél hivatalból indítandó meg az eljárás, a baleset okai megállapítandók és az elhárító intézkedések foganatosítandók, így elrendelendőek megfelelő védelmi berendezések-újabb balesetek elkerülése céljából, a mulasztás előidézője ártalmatlanná teendő más munkánál való beosztás utján stb.

Az a meggyőződésem, hogy tapasztalatismereteink mai színvonala mellett a társadalomnak módjában áll mindenkint, aki ellene vétett, ártalmatlanná lenni büntetés nélkül, és arra szorítani, hogy a társadalomnak hasznos tevékeny tagja legyen és így azt a kárt, amit elkövetett, jóvátegye. Az igazság szolgáltatásnak a büntetés és megtorlás talaját el kell hagynia, mivel a célnak meg nem felel, és rá kell lépnie a nevelés ta-

lájára. A gyermekbíróóságok intézményével és a feltételes elítélés behozatalával az első félénk lépést már megtette ez irányban. Helyezkedjék rá bátran és következetesen. Az eddig elért eredmények is biztatók. A gyöngye támogatásra szorul, akár testileg, akár szellemileg, akár erkölcsi tekintetben gyenge: nem szabad az elesettet még jobban letiporni, hanem fel kell őt emelni, hogy újból hasznos tagja lehessen a társadalomnak.

A bíróság függetlensége, éppen úgy mint a tanítóké, intézményesen biztosítandó. Fizetésük legyen elsőrangú és az állások választás utján töltendők be. A választás teljes életre szóljon, csak saját kérelmükre legyenek áthelyezhetők és csakis fegyelmi eljárás alapján legyenek elhelyezhetők.

A rendőrség államosítandó. Az állások választás utján töltendők be. Fegyverviselés még szolgálatban sem engedendő meg. A fegyverviselés mindig arra csábit, hogy használatba vegyék. A rendőr tényleg csak a rend őre legyen, felügyeletet gyakoroljon a köztisztaságra és egyéb közegészségügyi intézkedések végrehajtására. Továbbá segédkezik a bírósági nyomozásoknál és az ítéletek végrehajtásánál. Büntető joga nem lehet. Gyűléseket nem tilthat el, nem oszlathat szél és nem engedélyezhet. Ehhez ma sincs joga, ezt a jogot csak bitorolja. A rendőr rendellenség esetén első ízben figyelmeztetni köteles az illetőt a hibára. Ha figyelmeztetése nem használ, köteles jelentést tenni, hogy az illetőt felelősségre vonják. Illem és modor tekintetében a rendőrség kötelessége jó példával előljárni.

Az igazságszolgáltatás egyéb terein is a büntetések mellőzendők. Jogviszonyok rendezésénél igazságot szolgáltat és segíti azt érvényre juttatni. Nézeteltérések és ebből származó konfliktusok mindig lesznek. A bíróság arra való, hogy ezek el ne fajuljanak. A vezérlő szempont legyen, összhangzásbáhozza az egyén érdekét az összesség, a társadalom, az állam érdekével. Bíróságaink ma az ellen igen sokat vétenek, leginkább a magántulajdon szentsége érdekében. (Kilakoltatás, adóssági perek és hasonlók.) Általános emberi, társadalmi világnézetre e téren nagy a szükség.

Zárszó.

Negyedik esztendeje tart már a háború és egyre fokozódó vehemenciával; összes energiáinknak megfeszítésével igyekeznek a népek vezetőik ösztönzésére egymásban minél nagyobb káro-

kat okozni. Mintha a természet az európai fajt kipusztulásra kárhoztatta volna mind azon bűnökért, melyeknél fogva degenerálódott. Egyébként józan gondolkozású és helyes érzésű tehetséges emberek, kik a társadalmat hatalmas lépésekkel előbbre vinni lettek volna hivatva, az általános háborús psychosis befolyása alatt elveszítették józan eszüket és helyes érzésüket. Nagy tehetségű tudósok, írók és művészek megzavarodtak a nagy káoszban, melyet a világháború létesített, megfélemedtek az emberi szolidaritásról, amelyet addig szolgáltak és a gyűlölködők és uszítók sorába léptek.

Mindegyik hadviselő fél azt hirdeti, hogy csak védelmi háborút folytat és az egymásba gabalyodott hadseregek csupa védekezéstől nem tudnak egymás elől szabadulni. Az örület teljes. És mialatt a frontokon tömegesen gyilkolják és pusztítják egymást és azon versengenek, melyik tud többet pusztítani, mialatt az erőfeszítések következtében tömegesen pusztulnak egyébként értékes emberek a tudomány és technika összes vívmányai segítségével vagy kimerülés és egészségtelen életkörülmények folytán betegségek következtében, mialatt az államok belsejében a lakosságot minden eszköz igénybevételével arra szorítják, hogy a hadviselés szükségleteit előteremtsék, megfélemedtek az otthonmaradtak életszükségleteinek biztosításáról. Az emberi kapzsiság, melyet a nyilvános kritika féken tartott, a sajtócenzura kritikaellenyomó működése folytán elvesztette fékét és az életszükségleti cikkek folytonos emelésével az általános nyomor előidézése után rémes pusztításokat vitt véghez a nem fegyverrel küzdő lakosság körében, melyek vetekszenek azokkal a veszteségekkel, melyeket az ellenség a frontokon okoz. Mialatt tízezrek és tízezrek vérüket hullatják a frontokon és izzadnak a műhelyekben, a bányákban, szántóföldeken és a hivatalokban és emellett éheznek, sínylődnek és szenvednek meg nyomorognak, azalatt egy kicsiny ethikai tekintetben fogyatékos csapat lelkiismeretlenül felhasználva a konjunktúrát, kiméltlen és gyors meggazdagodásra törekszik — Vérből aranyat csinál.

A jövő perspektívája annál szomorubb, minél tovább tart a háború. A legderekabbak, a testileg-szellemileg és erkölcsileg legjobbak vannak úgy a harctereken, mint a mögöttes részeken a pusztulásnak, egészségi és anyagi romlásnak kiléve. Legtöbben pusztulnak el közülük, vagy nyomorodnak el és válnak ily módon alkalmatlanná jó tulajdonságaik átörökítésére,

mialatt a silányabbak konzerválódnak és gyarapodhatnak. Ezek szolgáltatják a jövő generáció legnagyobb kontingensét és átlagos minőségét ezáltal nagy mértékben alászállítják. A háború előtt az alkoholizmustól és megerőltető munkától még nagyobbára megkímélt, egészségesebb viszonyok között élő nők még némileg rekompenzálták a férfiak fogyatékosait és az utódok minősége nem szállt rohamosan alá. Most a férfiak munkaerejét nőkkel pótolják és kíméletlenül kiszipolyozzák őket. Munkabéruk a férfiakénál sokkal kisebb, holott enniök, ruházkodniök és lakniök épen úgy kell, mint a férfiaknak, hogy munkaképességüket fentartsák és a férfiak munkabére sem elegendő, hogy abból az egyre fokozódó drágaság melleit legfontosabb életszükségleteiket fedezzék. A kiszipolyozott nők legnagyobb része alkalmatlanná válik egészséges utódok világra hozására. A jövő generáció minőségét ezek az állapotok még jobban alászállítják. Továbbá degenerálódási tényező az alkoholizmusnak terjedése a nők között. E folyamat már a háború előtt is megindult, mégis a nők nagy része a szeszes italok fogyasztásától általában tartózkodott. Háború alatt a keresetre szoruló nők nagyobb önállóságra szert léve, átvették a férfiaktól a rossz szokásokat és keresetük egy részét szeszes italokra költik. Részeg és részeges nők ma már nem ritkák. Ehhez járul, hogy a katonák a fronton rendszeresen alkoholizáltak. A csiraromlás így egyre terjed és a jövő utódjai szempontjából szomorú, szinte vigasztalan kilátást nyújtanak. Végül egyrészt a nyomor, másrészt a könnyen és gyorsan gazdagodók ethikai fogyatékosága a prostitúció mérhetetlen terjedését idézte elő. Ezzel pedig karöltve jár a nemi betegségek, főleg a syphilis nagymérvű elterjedése, mely a jövő generációt végromlással fenyegeti.

Az erkölcs színvonalának sülyedése és ezzel karöltve a társadalom bomlása az értékes emberek pusztulásának következményei. Milyen erkölcsök várhatók továbbá azoknál a serdülőknél és fiatal embereknél, akiket arra oktatnak, hogy az emberölés kötelesség és erény, kikkel gyilkolási gyakorlatokat végeztetnek, hogy kellő alkalommal jobb érzésük felül ne kerekedjék és vissza ne riadjanak a véres munkától, kik minden lelkifurdalás nélkül döfték szuronyukat az ellenfél testébe, vagy lötték keresztül. Gondoljunk csak azokra az állapotokra, melyek bekövetkeznek ha háború után ezek a fiatal emberek alkoholizált állapotba jutva a józanság és meggondoltság fékét elve-

szítik és túltengő önérzetük folytán gyorsan nyúltuk fegyverhez. Hiszen az emberi életet kevésre becsülni nagyon megszokták. A társadalom bomlása és az anarchia jelei egyre szembetűnőbben nyilvánulnak és lépést tartanak az értékes ember munkájának kimaradásával. A társadalmi kapcsolatok egyre lazulnak. A családi élet felbomlott, az apát rekviálta a hadsereg, az anyát a műhely, a gyermekek magukra hagyatva sínylődnek testileg, szellemileg és erkölcsileg. Mindenki mindenki ellen küzd és harcol, hogy életét máról holnapra biztosítsa és minél kevésbbé van valakiben a társadalmi érzék kifejlődve, annál jobban érvényesül. A nagy és egyre általánosabbá váló káoszban, melyet az egyre terjedő anarchia, társadalmi bomlás előidéz, vigasztaló reményt nyújt a szervezett munkások heroikus küzdelme a bomlás feltartóztatására. Erejük gyenge és bár számuk egyre gyarapodik, attól kell tartani, hogy ha a háború és azzal az értékes emberek pusztulása még sokáig tart, képtelenek lesznek a teljes felbomlásnak útját állani.

A dolog sürgős, veszteni való idő nincs.

Szeretném azokat azt embereket figyelmeztetni, akik a nyomor vámszedői és a háború haszonélvezői, akik, miután a háborúnak sem a terheit, sem a veszedelmeit, sem szenvedéseit nem érezték: a mai állapotok mellett jól érzik magukat és gyarapodnak, akik ennél fogva a háborúnak a teljes győzelemig való folytatására buzdítanak és tüzelnek, hogy a háború előbb-utóbb, akár győzelemmel, akár kölcsönös megegyezéssel de mindenesetre befejeződik. Ne áltassanak senkit nacionalista és imperialista jelszavakkal. Nacionalizmus és internacionalizmus nem ellentétek és az imperializmus csődöt mondott. Csak magukat áltatják és rettenetesen csalódní fognak.

A háborút a végletekig nem folytathatják és az államot mint intézményt nem nélkülözhetik. Ki van zárva, hogy a technika és a közlekedési eszközök mai fejlettsége mellett a rablólovagok és az apró államocskák kis királyságok korszakát visszaállíthatják, amelyben a népet a közügyek intézéséből kinulázhatják. A háború pedig az államokra óriási terheket és kötelezettségeket rakott, melyeket akarva, nem akarva, de teljesíteni kell, ezek előtt el nem zárkozhatik. Ezeknek a kötelezettségeknél a teljesítése óriási pénzbe kerül.

Még ha az állam arra az elhatározásra jut, hogy a háborus adósságoknak a kamatait sem téríti meg, akkor is kötele-

zetségeinek teljesítésére oly óriási összegekre van szüksége. amiket adóból össze nem hozhat. A közegészségügy és a közoktatásügy emelése, a rokkantak és az árvák ellátása. A hivatalnokok tisztességes fizetése, a nyugdíjak, a szegényügy rendezése, aggok ellátása, a betegek ápolása, gonosztevők fékentartása, az elpusztult vidékek helyreállítása, vasutak, utak, hidak és közlekedési eszközök reorganizálása, a munkanélküliség elhárítása és a termelés fokozásának biztosítása mind olyan fontos életszükségletei a társadalomnak, melyek elől az állam el nem zárkozhatik azzal a kifogással, hogy erre vagy arra nincs pénze. Mert ha elő tudta teremteni a szükséges költségeket a pusztítás céljaira és azokat elő tudná teremteni bármennyi ideig tartana is a háború, kell hogy elő tudja teremteni az építés céljaira is. De honnan és mi modom? Kölcsönök útján? Ugyan ki lesz hajlandó az államnak pénzt kölcsönözni abban a tudatban, hogy az állam azt meg nem téritheti? Adóktól? Hiszen az egyre fokozódó drágaság mellett már a háború előtt is a nép teherbírásának határáig ért. A háború okozta általános drágaság és a nyomán járó nyomoruság a nép zömének adózőképességét mélyen leszállította. A nincsetlenek adót nem is fizethetnek, csak a vagyonosok. De az ő adójuk még progresszivitás alapján, a legigazságosabb kivetés mellett sem lesz elegendő az állam költségeinek fedezésére. A fogyasztási adók veszedelmeztetik a fogyasztást és ezáltal a termelést, a vállalkozók haszna csökken és ezáltal csökken az adózőképességük. Ennek folytán az állam jövedelme is csökkenésnek van kitéve. A vagyonos osztály aranykorszaka, az állam ügyeinek intézésében a kizárólagosságuk megszűnt, a demokrácia fel nem tartóztatható, a törvényhozástól a nép képviselői el nem zárhatók. Az pedig nem valószínű, hogy a nép képviselői terheket rakjanak a nép vállára és megkímélnék a vagyonosokat. Abban a hatalomban se nagyon bizakodjanak, amelyet a vagyon nyújt. Hatalom hadsereg nélkül nincs és a hadsereg fentartása óriási összegeket igényel, amelyek megint csak a vagyonosokat terheik. Már pedig hadsereget tartani és a termelést is fentartani, oly megterhelése az államnak, melyet a háború után egyetlen állam sem lesz képes elviselni. Ezt Czernin külügyminiszter belátja. A tisztakat jól kell fizetni, hogy az életszükségletek horribilis árai mellett standesgemäss megéljenek, a legénységet tisztességesen éleimezni és ruházni kell, hogy a fegyelem fel ne bomoljon. De azok az eszmék, melyek kínos

szenvedések és gyötrelmek árán a népek szemét felnyitották és látni és gondolkozni tanították, nem zárhatók ki többi a katonaság köréből és igen kevés a valószínűség, hogy a hadsereg a jövőben is a vagyonos osztály vak eszköze lesz. Maga a hivatalnoki kar és a tanítóóság is a háborúban szomorúan tapasztalta, hogy mit várhat attól az osztálytól, amelynek kizárólagos szolgálatában állott a háború előtt is.

Nem látok más megoldást, mint azt, melyet e munkámban vázlatosan, nagy vonásokban és általános keretek között megjelöltem. A háború a magánvagyon szentségén már hatalmas réseket ütött, és a babona már szétfoszlóban van. Az államnak, hogy fennmaradhasson, elsősorban emberekre van szüksége és ebből is csak az a készlet áll rendelkezésére, abban a mennyiségben és abban a minőségben, amit a háború és az uzsora meghagyott. Valamennyi államban ez a helyzet és fajunkat más államokból nem pótolhatjuk. IV. Béla benépesítette az ország elpusztított vidékeit idegen népekkel, előjogokat biztosítva részükre. Ez a mód most nem vihető keresztül. Az államnak igyekeznie kell megtartani és életben tartani azokat az embereket, akik a háború után megmaradtak és nem engedheti meg magának azt a luxust sem, hogy a nyomorékokat, betegeket, elmebajosokat, aggokat és gonosztevőket, vagyis azokat, akik munkaképtelenségüknél és társadalomellenességüknél fogva a társadalom és az állam terhére vannak, elpusztítsa, vagy éhen veszíti hagyja. Még ha akarná, sem tehetné azon számos vérségi kapocs folytán, melyek ezeket az egészségekhez csatolják. Igyekeznie kell a nyomorékok és betegek munkaképességét helyreállítani és az elmebajosokat és gonosztevőket is megfelelő felügyelet mellett az állam, a társadalom hasznos tagjaivá tenni. A ragályos belegségek főleg a gyermekek között, a tuberkulózis és syphilis a felnőttek között pusztítanak nagy mértékben.

A ragályos betegségek ennél fogva okvetlenül leküzdendők, ami csak az általános egészségügyi viszonyok nagyszabású, országos rendezésével érhető el. Ennek a kultúra emelésével karöltve kell történnie, mert műveletlen, tudatlan emberek az egészségügyi rendelkezéseket és követelményeket betartani nem tudják és minduntalan vétenek ellenük. A gyermekek oktatása mellett a felnőttek számára nagyszabású egészségügyi előadások rendezendők. A betegek számára kórházak, a rokkantak számára iskolák építendők. az egészségtelen lakások egészsé-

alakítandók, városok, községek csatornázandók és egészséges ivóvízzel látandók el. Mindezek, valamint az árva és elhagyott gyermekek felnevelése, az aggok és betegek ellátása állami feladatot képeznek, melyek igen sok pénzt igényelnek, amit adó útján behozni nem lehet. Az államnak a termelést és a termékek elosztását árusítását; a fogyasztók között a saját kezelésébe kell vennie.

Egyes termelőágak monopolizálása nem vezet célhoz. Megdrágítja a termelést és a fogyasztást és a korrupciónak tág kaput nyit. A monopóliumot vámmal kell védelmezni, és a csempészet meggátlására a fináncoknak óriási hadseregét kell föntartani, ami a fogyasztást szintén megdrágítja, anélkül, hogy az államnak belőle nagyobb haszna lenne. Még a gabona-monopólium bevezetését sem tartom célravezetőnek az egész föld monopolizálása nélkül. Az államnak a termelés hasznából csak a kisebb rész jutna, a nagyobbik magánemberek zsebébe vándorolna és a fogyasztónak a terméket drágán kell megfizetnie, ami a fogyasztót igényeinek csökkentésére indítja.

Sok szó esik arról, hogy az állam háborús adósságainak fedezésére az állam részére egy harmad nagyságú vagyonátengedést tegyenek kötelezővé. Nézetem szerint ez nem vihető mindenütt jól keresztül és számos visszaélésnek nyit kaput. A rendezés hosszú időt venne igénybe, azonban a nyomor és a nyomorúság megszüntetése nem halasztható.

A háborúban az állam élt azzal a jogával, hogy a fontos szükségleti cikketeket rekvirálta. Ezzel a magánvagyon szentségén hatalmas rést ütött. Ha szükségesnek tartotta e jogával élni a pusztítás érdekében, tartsa kötelességének akkor, amikor építésről, a visszamaradtak éleiben tartásáról, fejlődésüknek biztosításáról van szó. De ne végezzen fél munkát, hanem legyen következetes. Sajátítsa ki és vegye tulajdonába az összes termelőeszközöket, az ország földjét, vizeit, bányáit, gyárait, házeit és a kereskedelmet, hogy az a haszon, ami eddig magánemberek zsebébe folyt, az állam birtokába jusson. Az eddigi tulajdonosok fix fizetéssel alkalmazhatók, ha a termelésben és a termékek elosztásában részt vesznek. Az általános munkakötelezettség létesítését elengedhetetlen szükségességnek tartom, úgyszintén a kellő ellenőrzés lehetővé tétele és a korrupció kiküszöbölése céljából az általános, egyenlő és titkos választójogot és aránylagos képviselést, valamint a gyülekezési jog intézményes biztosítását és a sajjószabadságot. Egy ekkorra

vállalat, mint az állam, mely a termelésnek és a termékek elosztásának minden ágát magában foglalja és az ebből származó hasznot magába szívja, igen kicsiny százalék haszonnal megelégedhetik. Munkásainak alapbérét és alkalmazottainak törzsfizetését magasan állapíthatja meg és a fennmaradó haszon ismét a közösség javára fordítható. Az egész ország egy fogyasztási szövetkezet, mely a szükségleti cikket maga állítja elő.

Ennek folytán így szervezett államnak nincs szüksége vámokra, mert ami itthon termelhető, sokkal olcsóbban állítható elő az ország belsejében és nincs ok félni a külföldi termékek versenyétől. Az államnak és a lakosoknak pedig egyaránt érdeke, hogy azok a szükségleti cikkek, melyek itthon elő nem állíthatók, vám nélkül, olcsón kerüljenek az országba. Miután a főelárusító maga az állam, értelmetlen hogy az állam maga fizessen vámot azért, amit rendel. A vámörök nagy serege így létjogosultságát veszti és munkaerejük más téren felhasználható.

Ennek következtében az ország viszonya más országokhoz sokkal egyszerűbb és szélesebb alapokon fog nyugodni, miután a komplikált vámszerződésekre, melyek különféle magyarázatokra, értelmezésekre és félreértésekre nyújtanak alkalmat és konfliktusok csiráit hordozzák magukban, nincs szükség. Az egyetlen tiltó rendelkezés a szeszes italok és a kábító élvezeti szerek behozatala, vagy az ország területén való szállítása nem lesz elegendő ok arra, hogy ebből konfliktusok támadjanak. Annyi önrendelkezési jogot a háború után minden bizonnyal felállított és rendszeresített nemzetközi döntő bíróság az ország részére mindenestre el fog ismerni, hogy az egészségre és az utódok fejlődésére ártalmas anyagok szállításához és terjesztéséhez segédkezet nyújtani nem köteles. Az opiumháboru másának megismétlődése nem várható.

Jól tudom, hogy nemcsak gazdasági kérdések mozgatják a társadalmat. A főmozgató erő azonban mindenestre a gazdasági, az embereknek mindenekelőtt táplálkozniuk kell, hogy egyéb funkcióikat elvégezhesék. A gazdasági kérdésnek a helyes megoldása tehát a legtonlosabb és mindenk föltött való. A teljes jogegyenlőség, továbbá a kultúra és az egészségügy emelése eszközök, lényeges eszközök a gazdasági kérdés megoldásához és az eredmény biztosításához. Ennélfogva nem nélkülözhetők. Külföldiek, kik az ország területén tartózkodnak

és a termelésben vagy a termékek, elosztásában részt vesznek, két hónapi munka után ugyanazon jogokban, de kötelességekben is részesítendőek, mint a belföldiek. A munkakötelezettségre rájuk is kimondható. Ezt egyetlen külföldi állam sem fogja sérelmesnek találni és így konfliktusra nem fog okot szolgáltatni. Ennek az lesz az eredménye, hogy az ország lakossága egészséges, munkaképes emberekkel gyorsan fog gyarapodni és az ország hamar fellendül. Túlnépesedéstől nem kell tartani, az ország legalább háromszor akkora lakosságot bír eltartani, mint amekkora volt a háború előtt. A külföldiek egyenjogosítása és a közügyekben való részvételük őket is arra fogja ösztönözni, hogy az ország javát, minthogy az ő javuk is saját érdekükben szem előtt tartsák.

Az ország földjének, bányáinak, vizeinek, gyárainak, házainak, közlekedési eszközeinek és kereskedelmének köztulajdonba vételével és a teljes jogegyenlőség és az általános munka kötelezettség kimondásával a nemzetiségi kérdés is megoldást nyer. Bármily heterogén legyen is az ország, bizonyos, hogy a különböző nyelvű lakosság évszázadok óta lakik az ország területén és lakóhelyét hazájának vallja. Akarva, nem akarva, azzal a gondolattal meg kell barátkozni mindegyiknek, hogy egyik a másikat ki nem kergetheti anélkül, hogy ezzel magát ne gyöngítse, hogy mindegyik a másikkal rá van szorítva, mindegyik a másikkal munkájára rá van utalva, és azt nem nélkülözheti. Mindegyik nemzetiségnek és mindegyik népnek le kell tennie arról az ábrándról, arról az illúzióról hogy valaha is elérheti azt, hogy az egész földkerekségen pusztán az ő nyelvén fognak érintkezni az emberek. Legyen az a népi bár oly számos, mint a kínai és oly hatalmas, mint az angol, még a legnagyobb erőszak árán sem fogja azt elérni soha. Az ember veleszületett joga, hogy azon a nyelven beszéljen és fejezze ki gondolatait, amelyen szüleivel megértette magát és a legnagyobb bárgyuságnak tartom más emberre azért haragudni, más embert azért lekicsinyelni és legigázni akarni, mert más nyelvet beszél. Minden nyelvnek meg van a szépsége és ennél fogva a létjogosultsága. Ezért az ország minden nemzetiségének egyformán meg kell adni a jogot ahhoz, hogy nyelvét kultiválja és fejlessze. Nem kell félteni tőlük a magyar nyelvet sem. Amelyik nyelv a különböző nyelvek tömegében ezer esztendőn fenn tudta tartani magát, sőt oly nagy fejlődést mutatott, mint a magyar, amelyen annyi

nagy költő, író és tudós beszélt és irt a világ népeihez az a nyelv el nem pusztulhat. Az országban lakó nemzetiségek, ha nyelvük kultiválásában gátolva nincsenek, egyaránt azon lesznek, hogy azon ország integritását, mely szabad intézményeivel lehetővé teszi, hogy egyéni boldogulásukat biztosíthassák megvédelmezzék és javát, mely az ő javuk is, előmozdítsák.

A nyelv a kölcsönös megértést szolgálja. Miután féltékenységből egyik nép sem fog hozzájárulni ahhoz, hogy valamely ország, vagy akár csak kerület területén, melyen különböző ajkú a lakosság, csak az egyik domináljon és hegemoniát gyakoroljon a többiek felett, annál kevésbé a nemzetközi társadalmi érintkezésben, miután a fejlett közlekedési eszközök következtében (vasút, gőzhajó, repülőgép, telefon és távíró) a népek érintkezése egyre élénkebb lesz, miután mindegyik élőhasználatban levő nyelv többé vagy kevésbé bonyolult és ennél fogva elsajátítása nehéz, oly nemzetközi nyelvre van szükség, mely nyelvtanilag egyszerű és ezért könnyen megtanulható. Az esperanto ilyen és már ma is néhány millió ember a föld különböző népei közül megtanulta és használja is. Ezt a nyelvet már a középiskolában kötelezően kellene oktatni. Ezáltal a népek érintkezése nagyon meg volna könnyítve. Azok a vívmányok, melyek a tudomány, technika és művészet terén valamely országban kiküzdettek, ily módon mihamar az emberiség közkincsévé válnának és az emberi társadalom, valamint az emberi nem fejlődését nagy mértékben mozdítanák elő.

Nagyszámú egészséges, erőteljes, szépalkatu, eszes, tehetséges, jóindulatú, munkakedvű, nemes érzésű, életvidám, kötelességtudó, lelkiismeretes, öntudatos és bátor emberekre van szükségünk. Ezeket csak a meglévőkől fejleszthetjük és a meglévőket sem nélkülözhetjük. Továbbá az a rettenetes szenvedés és nyomor, melyek a háború, velejáró és következményei, nemcsak enyhítendő, de meg is szüntető. Lehet, csak akarni kell. Tapasztalatismerteink elég bőségesek, az emberi technika elég fejlett ahhoz, hogy végre-valahára rátérjünk az embertenyésztés útjára is és miként állataink és növényeink nemesítését nem bízunk többé a természet véletlen erőire, íme bízunk azt az embertenyésztésnél sem. Rázzuk le a babonákat és előítéleteket, gondolkozzunk és cselekedjünk logikusan, amint azt a józan ész diktálja. Emelkedjünk felül a kicsinyességeken és a lényegtelen dolgokat ne becsüljük túl.

Ezáltal sok felesleges szenvedéstől kíméljük meg másokat is, magunkat is. Vezéreljen mindenkit ez az egoizmus, mely a saját javának előmenetelét és biztosítását a közjó emelésében keresi.

Tervezetemben nem terjeszkedhettem ki mindenre. Jelenlegi helyzetem következtében javaslataimat sem más neves tudósok és írók műveivel és neveivel, melyeket, mivel könyvek birtokában most nem vagyok, emlékezetből nem citálhattam, sem statisztikai adatokkal nem támogathattam. A munkámban kifejtett gondolatoknak eredetiségét sem vindikálok. Ám ez nem is lényeges. A lényeges az, hogy az országban nagy bajok vannak, hogy a frontokon még mindig pusztulnak az emberek tömegeden, az ország belsejében pedig az uzsora pusztítja tömegesen az otthon levőket. Ezen bajokkal szemben kötelességemnek tartottam az ország lakosságának, a közvéleménynek figyelmét felhívni arra az útra, mely nézetem szerint alkalmas arra, hogy az országot és népét a bajokból és szenvedésekből kivezesse. Ha már oly sok szenvedésben és gyötrelemben volt részünk, biztosítsunk több örömet és boldogságot utódaink számára.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Bevezetés.....	3
Általános követelmények	7
Lakásügy	8
Közlekedés	11
Csatornázás	13
Vízvezeték	14
Világítás	15
Fűtés	17
Köztisztaság.....	18
Tűzbiztonság	19
Közélelmezés.....	19
Ruházat	24
Füldmívelés és ipar.....	26
Egészségügy	31
Munkásügy	42
A prostitúció	46
Anya- és gyermekvédelem	49
Közoktatás	53
Általános jogegyenlőség	57
Kereskedelem	60
Alkoholtilalom.....	63
Sajtószabadság.....	65
Speciális követelmények.....	67
Házassulók orvosi vizsgálata.....	67
Meddősítés.....	70
Eugenika	74
Házassági reformok.....	76
Igazságügy reformja.....	80
Zárszó.....	87